СМОК БЕЛЛЮ

СМАК ВЕДМЕДИНИ

I

Спочатку його звали Крістофер Беллю. В коледжі він став Крісом Беллю. Пізніше, в колах сан-франціскської богеми, його охрестили Кітом Беллю. Та врешті він здобув собі прізвисько Смок Беллю, й інакше його вже не називали. Історія цього імені є і його власною історією. Можливо, нічого й не сталося б, якби в нього не було матері, що палко його кохала, і залізного дядечка, та ще коли б він не одержав листа від Джіллета Белламі.

"Щойно переглянув примірник "Хвилі", — писав Джіллет з Парижа. — Певен, що О'Гара досягне успіху. Проте він ще не знає всіх секретів ремесла. (Далі йшли поради, як поліпшити журнал). Піди й передай О'Гарі мою думку. Але мене не видавай. Хай думає, що це твої власні міркування. А то ще зробить мене своїм паризьким кореспондентом. Дуже мені потрібно, коли я друкуюся в товстих журналах і щоразу отримую готівкою!

Перш за все нехай вижене того дурня, що пише про музику та мистецтво. Крім того, Сан-Франціско завжди славився своєю власною літературою. А де вона? Скажи, хай мотнеться по місту та знайде здібного хлопця, який би згодився писати йому для журналу історійки — живі, яскраві, сповнені романтики і справжнього сан-франціскського колориту. Одне слово, роман з продовженням".

Кіт Беллю одразу ж побіг до редакції "Хвилі", щоб виконати доручення друга. О'Гара слухав. О'Гара сперечався. О'Гара погодився. Він вигнав дурня критика. Потім узявся до Кіта, — і з ним трапилось те, чого так боявся Джіллет, навіть там, у далекому Парижі. Коли вже

О’Гара чогось домагався, ніхто не міг йому одмовити. Він був так ласкаво й нездоланно настирливий. Не встиг Кіт Беллю вислизнути з редакції, як був уже заступником редактора, зголосився щотижня давати кілька шпальт критики, — поки не знайдуть когось іншого, — а також регулярно постачати десять тисяч слів про життя Сан-Франціско, — і все це задарма. — "Хвиля" ще не може платити, — пояснив О’Гара й переконано додав, що тільки одна людина здатна писати, і ця людина — Кіт Беллю.

— Який же я дурень! — бурмотів Кіт, спускаючись сходами.

З цього й почалося його рабство в О’Гари та ненажерливої "Хвилі". Тижнями не вилазив він з редакції, витримував наскоки кредиторів, лаявся з друкарями і щотижня вимучував з себе двадцять п'ять тисяч слів. Працювати ставало дедалі важче. "Хвиля" зовсім загордилась. Їй навіть закортіло виходити з малюнками, які коштували до біса. А грошей, щоб заплатити Кіту та взяти йому помічника, не було.

— Ось що значить свій хлопець, — пробубонів якось Кіт.

— Дякувати богу, що він сотворив таких хлопців! — слізно промовив О’Гара, палко стискаючи Кітові руку. — Ти врятував мене, Кіте! Ще трохи, мій друже, і все піде як по маслу.

— Яке там піде! — жалібно вигукнув Кіт. — Я бачу, що тут мені доведеться й вікувати.

Та трохи згодом Кіту здалося, що він знайшов спосіб визволитися з каторги. Одного ранку в присутності О’Гари він раптом спіткнувся об стілець і простягнувся на підлозі. Згодом зачепився за стіл і перекинув тремтячими пальцями баночку з клеєм.

— Що, пізно ліг? — запитав О’Гара.

Кіт потер очі і злякано подивився навкруги.

— Ні. Щось з очима. Вони немов на лоба лізуть.

Кілька день він спотикався об конторські меблі. Але серце О’Гари не пом'якшало.

— Знаєш, Кіте, — сказав він якось. — Тобі слід звернутися до окуліста. Є тут такий Гесдепл. Чудовий лікар. І це тобі нічого не коштуватиме: ми надрукуємо йому об'яви. Я з ним сам побалакаю.

І, вірний своєму слову, вирядив Кіта до окуліста.

— Нічого у вас нема, — сказав лікар після довгого огляду. — Чудесні очі! Одна пара на мільйон.

— Гаразд, але не кажіть О’Гарі, — попрохав Кіт. — Та дайте мені темні окуляри.

Єдине, чого домігся Кіт своїми хитрощами, було те, що О’Гара тепер при кожній нагоді висловлював йому своє співчуття і говорив про той прекрасний час, коли "Хвиля" стане нарешті на ноги.

На щастя, Кіт мав власні кошти. Порівняно невеличкі, але їх вистачало на те, щоб належати до кількох клубів і утримувати студію в Латинському кварталі. Щоправда, з того часу, як він став помічником О’Гари, витрати його значно поменшали, йому ніколи було сіяти грішми. Кіт тепер ніколи й не заглядав у студію і не частував більше місцевої богеми своїми славетними вечерями, приготовленими на жаровні. Проте грошей у нього все одно не було, бо "Хвиля" їх геть чисто поглинала, висмоктуючи не тільки його мозок, але й кишеню. Ілюстратори час від часу відмовлялися ілюструвати, друкарі час від часу відмовлялися друкувати, і навіть маленький посильний час від часу відмовлявся бігати. В таких випадках О’Гара зиркав на Кіта, а Кіт мусив платити.

Коли пароплав "Ексцельсіор" прибув з Аляски і привіз новини про клондайкське золото, яке звело з розуму всю країну, Кіт зробив досить легковажну пропозицію:

— Слухай, О’Гаро, — сказав він. — Ця золота лихоманка буде зростати. Повернуться дні 49 року. А що як і мені чкурнути туди, по матеріал для "Хвилі"? Я сам покрию витрати.

О’Гара похитав головою.

— Редакція не може обійтися без тебе, Кіте. Ти ж не закінчив ще свого роману. До речі, щойно я бачив Джексона. Завтра він вирушає до Клондайку і згодився щотижня надсилати нам інформацію. Я не пускав його, поки він не дав обіцянки. До того ж це нам нічого не коштуватиме.

Того ж дня Кіт ще раз почув про Клондайк, коли забіг до клубу і здибався там з дядьком.

— Здорові були, дядечку! — привітався Кіт, сідаючи в шкіряне крісло та простягаючи ноги. — Призволяйтесь, будь ласка!

Він замовив коктейль, але дядько задовольнився лише слабким кларетом[1], що його він пив завжди. Старий глипнув з гнівним докором на коктейль, а потім на обличчя небожа. Кіт зрозумів, що дядько збирається давати йому чортів.

— Я поспішаю, — мовив Кіт квапливо. — Біжу на виставку Кейта, про яку мушу подати півшпальти.

— Що це з тобою? — запитав дядько. — Ти блідий, як мрець.

Кіт тільки застогнав у відповідь.

— Видно, скоро я матиму приємність ховати тебе.

Кіт сумно похитав головою.

— Лиш не давайте моє тіло на поталу хробакам. Краще спаліть мене.

Джон Беллю належав до того старого, суворого й загартованого покоління, яке в п'ятдесяті роки волами об'їздило безмежні прерії. В ньому була та сама витривалість і мужність, котру з дитинства гартувала боротьба за освоєння нових земель.

— Не так живеш, Крістофере! Мені соромно за тебе.

— Веселеньке життя, егеж? — засміявся Кіт.

Старий знизав плечима.

— Не печіть мене так очима, дядю. Хотів би, щоб це було від веселого життя. Розваги? Та я просто не маю часу!

— Що ж тоді діється з тобою?

— Переробився.

Джон Беллю зареготав.

— Невже?

Знову регіт.

— Людина — продукт оточення, — проголосив Кіт, вказуючи на дядькову склянку. — Сміх ваш рідкий і гіркий, як оте вино.

— Переробився! — глузував той. — Ти ж за все своє життя й цента не заробив.

— Б'юсь об заклад, що заробив. Тільки ні разу й цента не одержав, хоч заробляю п'ятсот доларів на тиждень і працюю за чотирьох.

— Малюнки, що їх ніхто не купує, чи, може, якісь інші дурниці? Ти вмієш плавати?

— Колись умів.

— А сидіти на коні?

— І це доводилось.

Джон Беллю з огидою чмихнув.

— Добре, що батько помер і не побачить таку гидоту, — мовив він презирливо. — Твій батько був справжній чоловік. Розумієш? Чоловік, а не баба! Гадаю, він вигнав би з тебе ці мистецькі дурощі.

— Що тут вдієш! Тепер часи занепаду, — зітхнув Кіт.

— Я міг би зрозуміти й терпіти це, — люто наступав дядько, — якби тобі хоч щастило. А ти ж ще й цента не заробив, ні разу не виконав гідної мужчини роботи!

— Гравюри, малюнки, опахала… — запротестував Кіт.

— Партач ти і невдаха! Які картини ти намалював? Поганенькі акварелі та бридкі афіші! А чи відомі вони публіці, навіть тут, в Сан-Франціско?

— Ви забули. Одна з них висить в залі цього клубу.

— Мазанина! А музика? Твоя люба дурненька мати витрачала сотні на твоє вчення. Але нічого з тебе не вийшло. Ти не заробив і п'яти доларів, хоча б акомпануючи кому-небудь на концерті. А твої пісні? Божевільне ниття. Їх ніхто не співає, крім отих дурнів, то граються в богему.

— Я надрукував якось цілу книжку. Пригадуєте мої сонети? — несміло промовив Кіт.

— Скільки ж це коштувало тобі?

— Тільки дні сотні.

— А що ти ще зробив?

— Поставив п'єсу в літньому театрі.

— Що ж ти отримав за неї?

— Славу.

— А ще вмів плавати і навіть пробував їздити верхи! — Джон Беллю стукнув склянкою об стіл. — На що ти зараз здатний? Грошей на тебе не шкодували, а ти навіть в університеті не грав у футбол. Не веслував. Не...

— Я трохи займався боксом і фехтуванням.

— Коли ж ти боксував востаннє?

— Ще в університеті. Там мене вважали добрим гравцем. Тільки я був…

— Ну, доказуй!

— Ненастирливий.

— Ти хочеш сказати, ледачий?

— Можливо й так.

— Мій батько, сер, а ваш дід, старий Ісаак Беллю, убив кулаком чоловіка, коли йому було шістдесят дев'ять років.

— Убитому?

— Ні, дідові, безсоромний ти блазню! А ти не вб'єш навіть москіта, коли тобі буде шістдесят дев'ять.

— Часи змінилися, дядечку! Тепер за вбивство запроторять до в'язниці.

— Твій батько проскакав верхи сто вісімдесят п'ять миль і загнав троє коней.

— А якби він жив тепер, то міг би зробити цю подорож в поїзді, та ще й добре виспатись.

Старий аж задихався від люті, але спитав:

— А скільки тобі років?

— Гадаю, що…

— Та знаю. Двадцять сім. Ти скінчив коледж, маючи двадцять два. Потім мазюкав, бринчав, базграв, бив байдики п'ять років. Скажи на милість, яка з тебе користь? Коли я був таким, як ти, то мав тільки одну пару білизни. Я гнав товар до Колузи, був міцний, як скеля, і спав на скелях. Живився в'яленим м'ясом та ведмединою. Та й зараз, порівняно зі мною, ти баба. Я можу миттю покласти тебе на лопатки або збити з ніг кулаком.

— Не можна зробитися силачем, спорожнивши склянку коктейлю, — з жалем пробурмотів Кіт. — Хіба ви не бачите, дядю, що часи змінилися. До того ж у мене було інше виховання. Моя люба, дурненька мати…

Джон Беллю сердито засовався.

— … як ви самі кажете, була занадто добра до мене. Тримала у ваті і таке інше. Якби я, ще юнаком, зробив хоч кілька таких подорожей, що зміцнюють силу та мужність… Мене дивує, чому ви ніколи не кликали мене я собою? Брали ж ви Хела і Роббі до Сієрри та Мексіки.

— Бо вважав тебе надто тендітним для цього.

— Ваша вина, дядю, і моєї дур… любої матері. Як же я міг стати міцним? Що мені лишалося, окрім гравюр, малюнків та опахал? Хіба я винен, що ніколи не працював?

Старий дивився на свого небожа з неприхованою відразою. Терпець йому увірвався.

— Гаразд. Я саме збираюсь їхати в одну з таких подорожей. Може, поїдеш зі мною?

— Трохи запізно, мушу сказати. А куди ви їдете?

— Хел та Роберт збираються до Клондайку. Я хочу провести їх через протоку до озер..

Старий не доказав, бо юнак підстрибнув і схопив його за руку.

— Визволителю мій!

Джон Беллю насторожився. Він не сподівався, що його запрошення буде прийнято.

— Ти ще обміркуй все як слід, — мовив він.

— Коли ми їдемо?

— Це дуже важка подорож! І ти нам тільки заважатимеш!

— Та ні. Я працюватиму. Я навчився працювати, відколи потрапив до "Хвилі".

— Кожен мусить узяти з собою запас харчів на цілий рік. Там буде така метушня, що індійці-носії не впораються з усім. Хел і Роберт переноситимуть свій вантаж самі. Отож я й їду, щоб їм допомогти. Ти будеш тягти на плечах стільки ж, як і вони.

— Випробуйте мене!

— Ти не зможеш носити вантаж.

— Коли ми їдемо?

— Завтра.

— Тільки не думайте, що це на мене вплинула ваша лекція про витривалість, — сказав Кіт на прощання. — Мені потрібно здихатись О’Гари.

— Хто це О’Гара? Японець?

— Ні, він ірландець, великий рабовласник і мій найближчий приятель. Видавець "Хвилі" і жорстокий гнобитель. Він навіть мертвого примусить танцювати.

Того ж вечора Кіт написав О’Гарі:

"Беру відпустку на кілька тижнів. Найми собі іншого хлопця, хай допише роман. Пробач, друже, здоров'я вимагає цього. Коли повернусь, працюватиму за двох".

II

Кіт Беллю зійшов на берег у Дайї серед божевільної метушні тисячного натовпу з тисячопудовим вантажем. Цю силу-силенну речей та харчу горами вивантажували з пароплавів, а далі все це повільно текло в долину Дайї й через Чілкут. Переносити треба було за двадцять вісім миль на власних спинах. Індійці-носії збільшили платню з восьми центів за фунт до сорока і все ж таки не могли впоратись. Всім було ясно, що більшість подорожніх не встигнуть перенести вантаж до настання зими.

Найневмілішим з-поміж новачків був Кіт. Як і в сотень інших, у нього на поясі теліпався величезний револьвер і патронташ. В цьому був винний його дядько, що пам'ятав ще часи сваволі. Але Кіт Беллю був романтиком. Ці гони по золото його засліпили, життя, що клекотіло довкола, чарувало, і він дивився на все очима художника. Як казав Кіт на пароплаві, це була не його стихія. Він зараз у відпустці і хоче тільки "кинути оком", а тоді знову повернутися до звичного життя.

Залишивши своїх супутників, котрі чекали на вантаж, Кіт поплентався вздовж берега до старої факторії. Він не хизувався своїм револьвером, як це робили інші. Стрункий, високий індієць пройшов повз нього, несучи дуже важкий пакунок. Кіт пішов за ним, захоплюючись його залізними м'язами і тим, як зграбно і легко він рухався, незважаючи на тягар. Індієць скинув свій пакунок на терези проти факторії, і Кіт теж прилучився до гурту, що оточив силача. Пакунок важив сто двадцять фунтів. Це викликало вигуки здивування.

Кіт теж дивувався й міркував, чи зміг би він хоч підняти таку вагу.

— Ідеш до озера Ліндерман, друже? — запитав Кіт.

Індієць гордовито кивнув.

— Скільки ж ти одержав за це?

— П'ятдесят доларів.

Тут Кіт замовк, йому впала в очі молода жінка, що стояла на дверях. Вона була одягнута не так, як інші жінки, що зійшли з пароплава, — ні куцої спідниці, ні шароварів. Кіта вразила дивовижна доцільність її серед усього, що її оточувало. До того ж вона була така молода та гарна. Яскрава краса її рум'яного обличчя захопила його, і він так пильно дивився на неї, що вона відчула; темні, з довгими віями, очі глянули на нього з байдужою цікавістю. З його обличчя вона з одвертою веселістю перевела погляд на величезний револьвер. Коли їхні очі знову зустрілись, в її очах промайнула глузлива зневага. Його неначе батогом стьобнули. Вона ж обернулась до чоловіка, що стояв поруч і показала на Кіта. Чоловік подивився на нього так само глумливо.

— Чечако, — скачала дівчина.

Чоловік, що скидався на волоцюгу у своїх дешевих штанях та благенькій вовняній куртці, розреготався, і Кіт зніяковів, сам не знаючи чому І все ж таки вона надзвичайно гарна, подумав він, коли обоє пішли. Він звернув увагу на її ходу, і йому здалося що пізнав би її й через тисячу років.

— Бачили ви цього чоловіка з дівчиною? — спитав Кіта сусід. — Знаєте, хто він?

Кіт похитав головою.

— Чарлі Олень. Йому поталанило на Клондайку. Він здавна в цих краях. Був на Юконі років дванадцять. А ось зараз з'явився тут.

— Що означає чечако? — спитав Кіт.

— Ви — чечако, я — чечако, — була відповідь.

— Можливо, я й чечако. Але ви повинні пояснити мені, що воно значить.

— Мазунчик.

Повертаючись до берега, Кіт весь час повторював це образливе слово. Досадно було чути таке від дівчини.

Ідучи поміж куп вантажу і згадуючи індійця з величезним пакунком, Кіт схотів випробувати свою силу. Він вибрав мішок з борошном, який важив сто фунтів, став окаряч і спробував взяти на плечі. Спершу він подумав, що сто фунтів досить-таки важкі, потім — що його спина не витримає, та, зрештою, тільки вилаявсь, бо після п'яти хвилин зусилля й сам звалився на вантаж, який даремно намагався підняти. Втерши чоло, Кіт угледів Джона Беллю, який насмішкувато стежив за ним за купою мішків.

— Боже! — проголосив цей апостол витривалості. — Яке немічне покоління вийшло з нашого роду! Коли мені було шістнадцять, я за іграшку піднімав такі речі.

— Ви забули, дядю, — огризнувся Кіт, — що я не ріс на ведмедині.

— Я за іграшку підніматиму їх і в шістдесят.

— Ану, покажіть!

Джон Беллю показав. Йому було сорок вісім років, але він швидко нахилився над мішком, рвонув і вмить скинув собі на плечі.

— Спритність, мій хлопче, спритність. Та ще міцний хребет.

Кіт з пошаною зняв капелюха.

— Ви диво, дядю, справжнє диво. А як ви гадаєте, чи зможу я навчитися цьому?

Джон Беллю знизав плечима.

Ти накиваєш п'ятами, перш ніж ми вирушимо звідси.

— Не бійтеся, — простогнав Кіт. — Там же О’Гара, лютий лев. Я ніколи не вернусь назад!

III

З першим пакунком КІТ впорався добре. До Фінінганського броду їм пощастило найняти індійців, щоб перенести дві тисячі п’ятсот фунтів вантажу. Далі довелося гнути власні спини. Вони поклали собі посуватися щодня на одну милю. Та це здавалось легким тільки на

слонах. Джон Беллю лишився в таборі куховарити, тому не міг односити більше одного пакунка в день. Отож на долю. кожного з трьох хлопців припадало щодня нести на милю вперед по вісімсот фунтів. Якщо брати п'ятдесятифунтові пакунки, то доведеться робити шістнадцять миль з вантажем і п'ятнадцять упорожні.

— Бо ж останній раз ми не вертатимемось, — зробив Кіт приємне відкриття.

Вісімдесятифунтові пакунки вимагали щоденного переходу на дев'ятнадцять миль, а стофунтові — тільки на п'ятнадцять.

— Я не люблю ходити пішки, — сказав Кіт. — Тому носитиму по сто фунтів.

Помітивши хитру посмішку на дядьковому обличчі, він швидко додав:

— Звичайно, буду поступово звикати. Навчаються ж люди ходити по канату й робити всілякі фокуси. Почну з п'ятдесяти.

Він схопив мішок і побіг підтюпцем по стежці. Скинувши вантаж на привалі, юнак швидко вернувся назад. Це було легше, ніж він гадав. Але дві милі досить-таки притомили його. Другий пакунок важив шістдесят п'ять фунтів. Тепер було вже важче, і він не біг. Наслідуючи носіїв, Кіт часто сідав перепочити, спираючись пакунком на скелю або пень. За третім разом він так розійшовся, що підв'язав пасками дев'яностоп'ятифунтовий мішок з бобами і вперто рушив у путь. Пройшовши сто кроків, він відчув, що от-от знепритомніє. Кіт сів і витер лице.

— Маленькі переходи й короткі відпочинки, — пробубонів він. — Так буде краще.

Іноді він не міг зробити і ста кроків, і після кожного перепочинку ледве спинався на ноги, його пакунок дедалі важчав. Кіт засапався і піт лив з нього струмками. Не пройшовши й чверті милі, хлопець здер з себе вовняну сорочку й повісив на дерево. Ще трохи далі закинув геть капелюха. Подолавши півмилі, Кіт думав, що йому кінець. Ніколи в житті йому не було так погано. Знесилений, він сидів на землі, й раптом погляд його спинився на величезному револьвері й важкому патронташі…

— Брухт — зайві десять фунтів! — глузливо посміхнувся Кіт, відстібаючи пояс.

Він навіть не потурбувався повісити їх на дерево, а шпурнув у чагарник. І коли повільний потік носіїв проплив повз нього, він помітив, що й інші чечако викидають свою зброю.

Його невеличкі переходи дедалі меншали. Часом він не міг проволіктися й ста футів, бо зловісні удари. серця й дрижаки в колінах примушували його знов і знов відпочивати. Але уява гарячково працювала. Попереду двадцять вісім миль, тобто двадцять вісім важких днів. І все ж таки то була найлегша частина дороги.

— Почекайте, — казали йому, — дістанетесь до Чілкута, ще лізтимете вгору навкарачках.

— Який там Чілкут, — відповідав Кіт. — Задовго до нього я спочиватиму в могилці під мохом.

Він підсковзнувся і втримався на ногах лише надлюдським зусиллям. Кіт відчув, наче щось усередині йому відірвалося.

— Якщо я впаду з оцією ношею, тоді мені кришка, — сказав він випадковому супутникові.

— Це ще нічого, — відповів той. — Ось скоро дістанемось міжгір'я. Там доведеться переходити над самою прірвою по сосновій колоді завдовжки шістдесят футів. Ні мотузків тобі, щоб за них триматися, анічогісінько. А вода клекоче, а дерево вгинається під ногами. Як упадеш, то тут і потонеш, бо з ремінців уже не визволитись.

— Я не від того, — відповів Кіт, бо був такий знесилений, що йому все було байдуже.

— Там щодня тонуть по троє або четверо, — вів далі сусід. — Я якось допоміг витягти одного німця. Він мав при собі чотири тисячі самими банкнотами.

— Приємно чути, — кинув Кіт і поплентався далі.

Розігралася справжня трагедія, дійовими особами якої були він та мішок з бобами. Кіт усе згадував Синдбада, — моряка, у котрого на шиї сидів дідок. І це "робота гідна мужчини"! Порівняно з нею, навіть служба в О’Гари була за іграшку. Знову і знову його спокушала думка кинути мішок у кущі, прокрастися поза табором, сісти на пароплав і повернутися до цивілізації.

Але Кіт цього не зробив. Десь у ньому ще жевріла рішучість, і він казав собі безперестанку: те, що роблять інші, може робити й він. Ця думка його не покидала, і він часто заводив про це розмову з усіма своїми супутниками. Відпочиваючи, він заздрісно стежив за індійцями, з міцними, наче у мулів, ногами, які тягли ношу вдвоє важчу. Вони ніколи, здавалось, не відпочивали, а все йшли та йшли з таким спокоєм та певністю, що йому навіть моторошно ставало.

Він сів і почав лаятись, не маючи сили йти далі й шалено борючись із спокусою втекти до Сан-Франціско. Лишалося пройти милю, і Кіт почав плакати. То були сльози безсилля й огиди до себе. Жодна людина на світі, мабуть, не почувала себе такою нікчемною. Коли він нарешті

побачив стоянку, то з відчаєм напружив останні сили, доплентався і впав на землю з вантажем за плечима. Це не вбило його, але він лежав хвилин п'ятнадцять, поки зміг визволитись від ремінців. Тоді бідолаху занудило. В такому стані застав його Роббі, який терпів ті самі муки. Слабість Роббі раптом піддала йому бадьорості.

— Що роблять інші, те й ми можемо робити, — мовив Кіт, хоч у душі й не був певний цього.

IV

— Мені двадцять сім, і я справжній мужчина, — часто повторював Кіт наступними днями. В цьому була потреба, бо хоч він і спромігся щодня переносити свої вісімсот фунтів, але за тиждень втратив п'ятнадцять фунтів власної ваги, його обличчя зробилося худе й похмуре. Він більше не йшов, а чалапав. Навіть повертаючись упорожні, він ледве переставляв ноги.

Кіт перетворився на в'ючака. Від надмірної втоми він засинав над їжею, а сон його був важкий, як у тварини, за винятком тих ночей, коли він прокидався, стогнучи від корчів у ногах. Кожна клітинка тіла боліла. Ноги вкрилися болючими пухирями, але й це було ніщо, порівнюючи з страшними ранами та синцями на ступнях, заподіяних йому гострими камінцями, коли він брів дві милі через Дайську долину. Ці дві милі повинні були стати тридцятьма вісьмома. Кіт умивався тільки раз на день і ніколи не чистив своїх поламаних, з болючими задирками нігтів. Плечі та груди він натер собі до кісток ремінцями, от тоді й згадав— про коней і вперше зрозумів їхні муки.

Але найбільше напочатку він страждав під грубої їжі. Надмірна праця вимагала посиленого харчування, а шлунок його не звик до такої кількості сала та грубих отруйних бобів. Врешті шлунок його перестав травити, і протягом кількох днів біль та нестерпний голод валили його з

ніг. А потім настав радісний день, коли він жер усе, наче тварина, і з голодними, як у вовка, очима просив ще.

Коли супутники перетягли спій вантаж через міжгір'я, їхні плани змінилися. До них дійшла звістка, що біля озера Ліндерман повирубувано останні дерева, придатні на човни. Обидва брати, з великими пилками, вовняними ковдрами й харчем на спинах, вирушили вперед, покинувши решту на Кіта й дядька. Тепер Джон Беллю куховарив разом з Кітом, і обидва вони тягнули вантаж пліч-о-пліч. Час минав, і на вершинах випав сніг. Якщо зима застукає їх по цей бік протоки, то доведеться сидіти тут цілий рік. Отож старий підставив свою залізну спину під стофунтову ношу. Кіта це вразило, але, зціпивши зуби, він нав'ючив і на себе сто фунтів. Було важко, але він уже трохи звик, і тіло його, втративши разом з жиром дряблість, стало пружним і м'язистим. Крім того, Кіт вчився у інших. Помітивши, що індійці носили на голові паски, він приладнав їх і собі, як додаток до наплічних ремінців. Нести стало легше, і він почав припасовувати ще й зверху легенькі, але громіздкі речі. Незабаром він міг уже йти, маючи сто фунтів на пасках та ще п'ятнадцять-двадцять зверху поклажі; сокиру або пару весел у одній руці, а в другій — покладені один в один казанки.

Але труднощі дедалі зростали. Шлях ставав нерівним, пакунки важчали. Що не день снігова смуга в горах спускалася дедалі нижче, а платня за багаж підскочила до шістдесяти центів за фунт. Від братів не було вістей, дарма що обидва знали, де вони й за чим пішли.

Джон Беллю почав турбуватися. Перехопивши гурт індійців, що поверталися з озера Ліндерман, він умовив їх взяти деякий багаж до верхів'я Чілкута. Вони запросили тридцять центів за фунт, і старому довелося викласти майже все до копійки. Та що поробиш. Навіть так зоставалося близько чотирьохсот фунтів одежі і табірного начиння. Вирядивши Кіта разом з індійцями, старий залишився, щоб помалу переносити речі. На верхів'ї Чілкута Кіт мав заждати дядька, поволі переносячи свій вантаж. Дядько запевняв, що не дуже забариться зі своїми чотирмастами фунтами.

V

Кіт разом з індійцями плентався шляхом. А тому що перехід мав бути довгий, його пакунок важив тільки вісімдесят фунтів. Індійці насилу брели з вантажем, але йшли все-таки швидше, ніж звик ходити Кіт. Та він і не протестував, бо вважав себе таким же витривалим, як і індійці.

Пройшовши чверть милі, він захотів відпочити, але індійці не зупинились, і Кіт пішов за ними. Подолавши ще чверть милі, Кіт переконався, що неспроможний іти, але, зціпивши зуби, не відставав од носильників. Коли пройшли всю милю, Кіт з подивом побачив, що він не вмер. І тоді у нього почалося, як кажуть спортсмени, друге дихання, і наступна миля здалася легшою від першої. Після третьої милі Кіт був ледве живий, але, знемагаючи від болю й утоми, він вперто чалапав далі. І коли відчув, що й справді може знепритомніти, настав жаданий відпочинок. Замість того, щоб сидіти з вантажем, як то робили білі, індійці скидали паски з пліч та з голови і лежали собі зручно, спокійно, розмовляючи й палячи люльки. Минуло півгодини, поки вони знову рушили. На диво собі. Кіт почував себе свіжим, і відтепер "довгі переходи та довгі відпочинки" стали його девізом.

Верхів'я Чілкута виявилося таким, яким уявляв його собі Кіт з розповідей, йому часто доводилося дряпатися вгору навкарачках. Але досягши в люту сніговицю вершини перевалу, Кіт в душі запишався: він йшов разом з індійцями і ні разу не пристав, не нарікав на свою долю. Бути таким, як індійці — стало його палким прагненням.

Коли Кіт розплатився з індійцями, запала темрява. Він лишився сам на хребті, що здіймався на тисячу футів вище смуги лісів. Мокрий по пояс, голодний і виснажений, він оддав би річний заробіток за вогонь та чашку кави. Але натомість з'їв шість холодних оладок і загорнувся у брезент намету. Коли Кіт уже засинав, у голові майнув спогад про Джона Беллю, і він зловтішно посміхнувся, уявляючи, як той перетягатиме на Чілкут свої чотириста фунтів. Хоча самому йому доведеться нести дві тисячі фунтів, але ж він буде спускатися з гори.

Вранці, ще не відпочивши як слід та зачубівши від морозу, Кіт виліз з брезенту, з'їв сирого бекону, приладнав собі на спину сто фунтів і рушив вниз скелястою стежкою. Шлях перетинав невеличкий льодовик, на самій дорозі до озера Кратер. Інші люди теж ішли через льодовик. Весь день Кіт переносив пакунки до верхнього краю льодовика, а оскільки перехід був короткий, то він вантажив на себе по сто п'ятдесят фунтів, сам дивуючись, де в нього беруться сили нести такий вантаж. За два долари він купив у індійця три морських сухарі, що скидалися на підметку. Бекону в нього було вдосталь, і він їв кілька разів на день. Намерзшись, невмитий, у мокрій від поту одежі, він спав і другу ніч під полотном намету.

Рано-вранці Кіт розіслав брезент на кризі, звалив на нього три чверті тонни вантажу і почав тягти. Коли поверхня льодовика стала стрімкіша, його брезент пішов швидше, нарешті підбив його, і Кіт опинився зверху поклажі, що швидко їхала вниз.

Сотні носіїв, які гнулися під своїми пакунками, здивовано стежили за ним. А він лиш гукав: "Обережно!" — і всі давали йому дорогу.

Внизу, на самому краю льодовика, стояв невеличкий намет. Здавалось, що він несеться Кіту назустріч, — так швидко той намет більшав. Залишивши утоптану стежку, яка повертала ліворуч, Кіт помчався по незайманому снігу, здіймаючи снігову куряву. М'який сніг стишив його хід. Кіт знову побачив намет лише тоді, як наскочив на нього, знісши кілки та в'їхавши всередину верхи на брезенті з мішками. Намет загойдався, наче п'яний, і в морозяній парі Кіт опинився віч-на-віч зі зляканою дівчиною, яка куталася у ковдри, — тією самою, що назвала його в Дайї чечако.

— З вітерцем, га? — весело вигукнув Кіт.

Дівчина з осудом дивилася на нього.

— От вам і літаючий килим! — провадив Кіт.

— Чи не змогли б ви прибрати мішок з моєї ноги? — сердито спитала дівчина.

Кіт швидко встав.

— Це не мішок, а мій лікоть. Пробачте.

Проте ці слова не заспокоїли її, а холодний тон звучав, як виклик.

— Добре, що хоч не перекинули пічки, — сказала вона.

Кіт простежив за її поглядом і побачив залізну пічку та чайник, біля якого поралася молода скво[2]. Він жадібно втягнув у себе дух кави й озирнувся до дівчини.

— Я — чечако, — сказав він.

Невдоволений вираз її свідчив, що для неї це й так ясно. Але Кіт не журився.

— Я кинув оту залізяку, тобто револьвер, — пояснив він.

Тоді дівчина впізнала його, і очі її заблищали.

— Я ніколи не думала, що ви дістанетесь аж сюди, — одказала вона.

Кіт знов понюхав повітря.

— Як я люблю каву! — мовив він, уже не криючись. — Ось вам мій мізинець — одріжте його; я буду вашим рабом на все життя, тільки налийте мені чашечку кави.

За кавою він назвав себе, і вона сказала йому своє ім'я — Джой[3] Гастел. Він також дізнався, що вона здавна живе в цих краях. Вона народилася в факторії на Грейт Слейв і ще дитиною перейшла з своїм батьком через Скелясті гори й спустилася до Юкону. Тепер вона знову подорожує разом з батьком, але останній затримався десь у Сіетлі. Він мало не загинув під час катастрофи на злощасному "Гантері" і повернувся назад до Пюджета на пароплаві, що його врятував.

А що дівчина не вилізала з-під ковдр, Кіт не затягнув розмови і, героїчно ухилившись від другої чашки, звільнив намет від себе і свого багажу. Він пішов геть, думаючи про те, яке в неї гарне ім'я і очі, що їй не більш як двадцять або двадцять два роки, що її батько, певно, француз, що в неї сильна воля та палка вдача і що виховувалась вона деінде, тільки не тут.

VI

Над скелями, що взялися кригою, над смугою лісів йшла стежина вкруг озера Кратера і вела до скелястого міжгір'я, звідки можна було дістатися Щасливого Табору і перших миршавих сосен. Тягти на собі вантаж цим кружним шляхом — це зайняло б кілька день кривавої праці. На озері маячив парусний човен. За якихось дві години Кіт і вантаж опинилися б на тому боці. Але у нього не вистачало грошей, бо перевізник правив сорок доларів за тонну.

— Твій човник, друже мій, справжнє золоте дно, — кинув Кіт перевізникові. — Та я можу вказати тобі цілу золоту копальню.

— Ану, покажи! — була відповідь.

— Покажу, якщо перевезеш мій вантаж. Чудова ідея, ще не запатентована, і ти зможеш налагодити справжнє діло, як тільки я поясню, в чім річ. Ну що, по руках?

Човняр погодився, і Кіт вирішив довіритись йому.

— Гаразд. Он бачиш той льодовик? Візьми мотику і попрацюй нею як слід. За день ти вирубаєш жолоб — з верху до низу. Збагнув? Отож вийде — "Чілкут — озеро Кратер. Акціонерне товариство перевозок сторч-головою". Ти можеш спускати щодня по сто тонн і нічого не робити — тільки збирати гроші.

За дві години Кіт опинився на тому березі, вигадавши на цьому три дні. Коли Джон Беллю наздогнав його, Кіт був уже поблизу Глибокого озера — другої вулканічної западини, повної льодовикової води.

VII

Останній перехід від Довгого озера до Ліндермана тягнеться три милі, і шлях, якщо це можна назвати шляхом, звивається вгору по тисячофутовому хребті, а потім вниз, чіпляючись за слизькі скелі, і перетинає широке болото. Джон Беллю почав відмовляти Кіта, коли побачив, що той, опріч ста фунтів, перекинув собі на плечі ще й п'ятдесятифунтовий мішок з борошном.

— Ходімо, ви, диво витривалості! — вигукнув Кіт. — Ви що, забули свою ведмедину та одну пару білизни?

Джон Беллю сумно похитав головою.

— Я вже старий, Крістофере.

— Вам же тільки сорок вісім років. Хіба ви не пам'ятаєте, що мій дід, сер, а ваш батько, старий Ісаак Беллю, убив кулаком чоловіка, коли йому було шістдесят дев'ять?

Джон Беллю мовчки проковтнув пілюлю.

— Дядю, я хочу вам повідомити важливу новину. Я ріс тюхтієм, але можу тепер носити більше за вас і навіть загнати вас у переходах. Можу також покласти вас на лопатки або звалити ударом кулака.

Джон Беллю простяг свою руку й урочисто. сказав:

— Крістофере, хлопчику мій, я вірю, що можеш. Вірю, що можеш це зробити навіть ч отим пакунком на спині. Ти досяг, хлопче, майже неймовірних успіхів.

Кіт робив свою кругову мандрівку чотири рази на день, цебто щоденно двадцять чотири милі, дряпаючись на гору, причому дванадцять миль проходив з поклажею в сто п'ятдесят фунтів. Він стомився, але пишався своєю витривалістю і почував себе чудово. Він їв і спав, як ніколи в житті, і коли наблизився кінець роботи, аж трохи засумував.

Одне бентежило його. Кіт знав, що коли спіткнеться і впаде з стофунтовим тягарем, він залишиться живим, але був певен, що коли йому трапиться упасти з додатковими п'ятдесятьма фунтами на шиї, то обов'язково скрутни, собі в'язи. Йти через болото второваною стежкою було неможливо, бо тисячі носіїв місили ногами багнюку, і доводилось без кінця робити нові стежки. Якось, прокладаючи таку нову стежину, Кіт розв'язав проблему зайвих п'ятдесяти фунтів.

Драговина піддалася під ним, Кіт похитнувся й упав ниць. П'ятдесят фунтів придавили його, не скрутивши йому в'язів. Зі ста фунтами, що залишилися за плечима, Кіт зіпнувся навкарачки. Але встати він не зміг. Ліву руку засмоктало по плече, і багно сягало підборіддя. Коли Кіт витяг ліву руку — загрузла права. Скинути ремінці було неможливо, а стофунтовий тягар не давав йому встати. Спираючись на руки й на коліна, загрузаючи то однією, то другою рукою, Кіт спробував долізти до того місця, куди впав мішок з борошном, але тільки знесилив себе і так

витолочив вкриту травою поверхню, що раптом виступила вода, заливаючи йому ніс і рот.

Він спробував перекинутися на спину, але загруз по самі плечі. Тут Кіт почув, що тоне. З надзвичайною терплячістю, він поволі витяг з трясовини одну руку, потім другу і, спершись на них підборіддям, почав кликати на поміч. Через деякий час хтось зачвакав по багнюці позад нього.

— Дай мені руку, друже! — гукнув Кіт. — Або кинь мотуз.

Кіту відповів жіночий голос, і Кіт упізнав його.

— Якщо ви розпустите ремінці, я зможу встати.

Сто фунтів грьопнули в багнюку, і Кіт поволі встав на ноги.

— Гарна купіль! — засміялась міс Гастел, побачивши його заквацяне болотом обличчя.

— Нічого, — відповів він весело. — Це моя улюблена вправа. Спробуйте й ви коли-небудь. Дуже зміцнює груди і шию.

Кіт витер обличчя і струснув бруд з руки.

— О! — закричала вона. — Та це ж містер... містер Смок Беллю!

— Дякую за вчасний порятунок і за нове ім'я, — відповів він. — Відтепер я буду завжди вимагати, щоб мене звали Смоком[4] Беллю. Це сильне ім'я, і воно не без змісту.

Кіт помовчав, а потім сказав з раптовою злістю в голосі:

— Ви знаєте, що я зроблю? Повернусь у Штати. Одружусь. У мене буде велика сім'я. Щовечора я розповідатиму дітям про страждання, які витерпів на Чілкутському шляху. І якщо вони не заплачуть, — кажу вам, якщо не заплачуть, — то я з них шкуру здеру!

VIII

Надходила полярна зима. Сніг укрив землю шестидюймовим шаром, а тихі озера скувала крига, — дарма що весь час лютували бурі. Одного вечора, коли вітер трохи ущух, Кіт та Джон Беллю допомогли братам навантажити човна і стояли на березі, аж поки човен не зник у сніговій імлі.

— Тепер поспимо, а вранці знову в дорогу, — мовив Джон Беллю. — Якщо нас не захопить віхола, то завтра ввечері будемо в Дайї. А якщо пощастить одразу ж сісти на пароплав, то через тиждень повернемось додому.

— Ви задоволені прогулянкою? — спитав якось байдуже Кіт.

Їхній останній табір на озері Ліндерман був сумний і незатишний. Всі найнеобхідніші речі забрали брати. Шматок брезенту, напнутий од вітру, лише почасти захищав їх. Вечерю варили собі просто на жару, в якихось розбитих черепках. У них тільки й лишилося, що вовняні ковдри та на кілька днів харчів.

З того часу, як від'їхав човен, Кіт зробився якийсь неуважний і стурбований. Дядько помітив його стан, але гадав, що це від перевтоми. Тільки раз за всю вечерю Кіт заговорив.

— Дядю, — почав він, — після всього я хочу, щоб ви звали мене Смоком. Я таки добре обкурився за цю подорож, чи не так?

Після вечері він пішов до табору золотошукачів, які пакували вантаж або будували собі човни. Він пробув там кілька годин, а коли повернувся, Джон Беллю вже спав.

У темряві буряного ранку Кіт виліз у панчохах, зварив каву й підсмажив сала. Поснідавши, обидва згорнули свої ковдри. Коли Джон Беллю рушив у напрямку Чілкутського шляху, Кіт раптом простяг йому руку.

— Бувайте здорові, дядю, — кинув він.

Джон Беллю аж вилаявся од несподіванки.

— Не забувайте: мене звуть Смок, — проголосив Кіт.

— Ти що це вигадав?

Кіт показав на північ, у напрямку озера, що хвилювалось від бурі.

— Не варто вертатися назад, коли дістався так далеко, — пояснив він. — Я скуштував ведмедини, і вона мені сподобалась. Отож я йду далі.

— Ти знесилений, — заперечував Джон Беллю. — У тебе ж нема спорядження.

— Я знайшов роботу. Погляньте на свого небожа Крістофера Смока Беллю! Він має роботу. Він тепер слуга джентльмена. Сто п'ятдесят доларів на місяць, на всьому готовому! Він вирушає у Доусон з двома джентльменами та ще одним слугою. А "Хвиля" й О’Гара хай проваляться в пекло. Бувайте!

Джон Беллю спромігся тільки пробурмотіти:

— Н-нічого не розумію.

— Кажуть, що в басейні Юкону багато ведмедів, — пояснив Кіт. — У мене тільки одна пара білизни, то піду пошукаю ведмедини. Бувайте!

ВЕДМЕДИНА

I

Смок Беллю йшов уздовж берега, хитаючись від поривів дужого вітру. В сірому світанку дюжину човнів навантажували дорогоцінними пакунками, які вдалося перенести через Чілкут. Це були незграбні саморобні човни, збиті так-сяк з дерева, яке щойно зрубали. Один човен, уже навантажений, саме рушав, і Кіт спинився, щоб подивитися.

Вітер, що був ходовим на озері, тут дув прямо на берег, женучи хвилі на мілину. Люди, які мали виїхати човном, бродили по воді у високих гумових чоботях, підштовхуючи його на глибінь. Двічі їм це вдалось. Та поки вони влізали в човен і бралися за весла, їх односило назад. Кіт помітив, що бризки на боках човна швидко беруться кригою. Третя спроба була дещо успішніша. Два чоловіки, що останніми влізли в човен, вимокли по пояс, зате човен зрушив з місця. Гребці незграбно налягали на важкі весла і почали відпливати від берега. Потім вони приладнали вітрило, зроблене з вовняних ковдр, але порив вітру зірвав його, і їх втретє кинуло на берег.

Кіт посміхнувся й пішов далі, йому теж доведеться змагатися з вітром і хвилями, адже в ролі слуги він мав вирушити човном того самого дня.

Люди всюди працювали і працювали з завзяттям. Насувалась неминуча зима, й кожен поспішав перебратися через цілу низку озер, поки вони не замерзли. Проте, коли Кіт дістався до намету панів Спрага та Стайна, там не було ніякого руху.

Біля вогню, під захистом брезенту, сидів куций товстий чоловічок і палив самокрутку і цупкого паперу.

— Здорові були! — сказав він. — Це ви новий слуга містера Спрага?

Кіт кивнув. Він помітив, що той якось особливо підкреслив слова "містер" та "слуга" і при цьому ще й підморгнув.

— Гаразд. А я слуга містера Стайна, — пояснив він. — Я маю п'ять футів, два дюйми зросту, тому й кличуть мене Малий. Джек Малий. Іноді ще Джоні-на-всі-руки.

Кіт потис йому руку.

— Виросли на ведмедині? — спитав він.

— Безумовно, — ствердив Малий. — Хоч моєю першою їжею було буйволяче молоко, наскільки я пригадую. Сідайте попоїжте трохи. Пани дають ще хропака.

Кіт, дарма що вже снідав, сів під брезент і поснідав удруге. Од важкої багатотижневої праці шлунок і апетит у нього стали вовчі. Він міг їсти все і скільки завгодно. Малий виявився балакучим песимістом. Кіт почув від нього цікаву розповідь про господарів та страшні віщування щодо експедиції. Томас Стенлі Спраг був гірський інженер і син мільйонера. Лікар Адольф Стайн теж син багатія. Завдяки батькам обидва мали підтримку синдикату, який щедро фінансував їхню клондайкську авантюру.

— О, в них грошей кури не клюють! — оповідав Малий. — Коли вони висіли на берег у Дані, ціна за перенесення вантажу зросла до сімдесяти центів, але не було жодного індійця. Мимо проходила партія зі Східного Орегону, — справжні рудокопи. Їм пощастило найняти гурт індійців по сімдесят центів за фунт. Вони навантажились трьома

тисячами фунтів, коли прийшли Спраг та Стайн. Ці пани запропонували вісімдесят центів, потім дев'яносто і навіть по долару за фунт. Індійці скинули вантаж і взяли їхні пакунки. Спраг та Стайн дістались сюди, хоч це й коштувало їм три тисячі, а орегонці й досі десь на березі. Вони не виберуться звідти до наступного року.

О, наші хазяї, коли їм що перешкоджає, то так і сиплють грішми і зовсім не зважають на інших людей. Знаєш, що вони втяли, коли досягли озера Ліндерман? Теслі якраз кінчали човна, якого за шістсот доларів підрядилися зробити для партії з Фріско. Спраг і Стайн відвалили їм тисячу, і ті порушили умову. Це дуже добрий човен, але його здобуто шахрайством. А ті, бідолахи, теж застрянуть тут до майбутнього року. Випий-но ще чашку! Нізащо н світі не поїхав би з ними, якби мене не вабило в Клондайк. Вони погані люди. Заради свого зиску вони і мертвого обікрадуть. А ти підписав контракт?

Кіт похитав головою.

— Тоді мені шкода тебе, друже. Тут зараз голод, і вони виженуть тебе, як тільки доберуться до Доусона. Дам люди так і мруть з голоду.

— Але ж... ми умовились... — почав Кіт.

— На словах! — коротко відрубав Малий. — А кому поліція повірить більше — їм чи тобі?.. Ну, не журись. А як тебе звуть, друже?

— Зви мене Смоком, — відповів Кіт.

— Гаразд, Смоку. Наберешся ти лиха з отим словесним контрактом. Добра від них не жди. Вміють тільки тринькати гроші та вилежуватись, а працювати вони незугарні. Вся робота буде на нашій шиї. Нам треба було ще вдосвіта виїхати. Скоро почуєш, як вони гукатимуть, щоб їм дали каву до ліжка. А ще дорослі люди! Ти вмієш правити човном? Я

ковбой і шукач золота, а от на воді — нічого не тямлю. Ну, а ті — й поготів. А ти?

— Кепсько, — відповів Кіт, тулячись до брезенту, бо сніг закрутився ще дужче. — Катався на човні, коли був хлопчиком. Але гадаю, що навчимося.

Вітер задер ріжок брезенту, і за комір Малому посипався сніг.

— О, звичайно, — пробубонів він. — Чому б ні? Й дитина може навчитися. Та сьогодні ми, певно, не вирушимо.

Було вісім годин, коли з намету гукнули, щоб дали кави, а коло дев'ятої з'явилися обидва пани.

— Ну, — сказав Спраг, вгодований, рожеволиций молодик, років двадцяти п'яти. — Час би рушати, Малий. Ви, та… — тут він питально глянув на Кіта. — Пробачте, учора я не зовсім розібрав ваше ім'я.

— Смок.

— Добре. Ну, Малий починайте з містером Смоком навантажувати човна.

— Просто Смок, без містера, — сказав Кіт.

Спраг злегка кивнув головою, і вони разом з лікарем Стайном, худорлявим молодим чоловіком, пішли між наметів.

Малий багатозначно підморгнув Кітові.

— Півтори тонни вантажу, а вони не хочуть і пальцем поворухнути. Ось побачиш.

— Я гадаю, це тому, що нам платять за нашу роботу, — весело відповів Кіт. — Але ми упораємося й самі.

Перетягти три тисячі фунтів за сотню ярдів — не легка справа, а перенести їх у завірюху, у важких гумових чоботях, то ще важче. Смок і Малий зняли намет і спакували дорожнє начиння. За цим взялися вантажити чинна. В міру того, як човен осідав, його підштовхували далі й далі від берега, і, отже, відстань, яку мали перебродити вантажники, все збільшувалась. До двох годин упорались, і Кіт, незважаючи на два сніданки, так охляв, що в нього тремтіли коліна. Малий почував себе не краще. Він довго нишпорив по казанках і нарешті в одному з них знайшов холодні боби з великими шматками сала. У хлопців була тільки одна ложка з довгим держаком, і вони по черзі запускали її в горщик. Кіт був переконаний, що за все своє життя не їв нічого смачнішого за цю страву.

— Боже милостивий, — мурмотів він, плямкаючи. — Я ніколи не знав, що таке апетит, поки не потрапив у цю подорож.

Спраг і Стайн застали бенкет у розпалі.

— Чого ми затримуємось? — незадоволено спитав Спраг. — Чи, може, ви зовсім не збираєтесь вирушати?

Замість відповіді Малий ще глибше запустив ложку, облизав її і передав Кітові. Слуги мовчали, поки не спорожнили горщика.

— Авжеж, ми тут не сиділи без діла, — сказав Малий, витираючи рота рукою. — Ми тут не валандались, і вам тепер нема чого їсти. І все це з моєї вини!

— Ми вже поснідали в одному з наметів, — швидко промовив Стайн.

— Я так і думав, — буркнув Малий.

— Ну от. Ви вже наїлися, і можна рушати, — підганяв Спраг.

— Ондечки човен, — огризнувся Малий. — Він давно навантажений. Що ж іще треба?

— Сісти в човен і відштовхнутись. Ходімо.

Господарі сіли в човен, а Кіт і Малий заходилися його штовхати. Коли вода стала заливати халяви, хлопці теж повлазили до човна. Але пани не наготували весел, і човен знову прибило до берега. Так було разів шість.

Малий розсердився, сів на корму, взяв за щоку кусень тютюнової жуйки і задумався. Кіт виливав воду з човна, а двоє панів лише лаялися.

— Якщо виконуватимете мої накази, я зсуну човна, — заявив Спраг.

Та не, встиг він злізти з човна, як змок по пояс.

— Треба отаборитись і розкласти вогнище, — сказав Спраг, коли човна знову кинуло на берег. — Я змерз.

— Не бійтеся, — глузливо сказав Стайн. — Інші ж люди виїхали, хоч змокли більше, ніж ви. Тепер я спробую вести човна.

Але він теж змок і, клацаючи зубами, став вимагати, щоб негайно розклали багаття.

— Вас же тільки трошки покропило, — помстився Спраг, теж цокотячи зубами. — Рушаймо, хлопці.

— Малий, витягніть мою торбу з одежею та розкладіть багаття! — звелів Стайн.

— Не робіть цього! — гукнув Спраг.

Малий поглядав то на одного, то на другого, але не рухався.

— Він служить мені і мусить коритися моїм наказам! — зауважив Стайн. — Малий, тягніть мішок на берег!

Малий скорився. Спраг лишився в човні, тремтячи від холоду. Не одержуючи ніяких наказів, Кіт з насолодою відпочивав.

— Коли капітани сваряться — пароплав стоїть, — промимрив він собі під ніс.

— Що ви сказали? — запитав Спраг.

— Я завжди розмовляю сам із собою. Це моя звичка, — відповів Кіт.

Господар суворо глянув на нього, і, надувшись, сидів у човні ще кілька хвилин. Потім сказав:

— Витягніть, Смоку, і мого мішка та допоможіть розкласти багаття. Ми залишаємось до ранку.

II

Вітер не вщухав і на другий день. Озеро Ліндерман було не що інше, як гірська розколина, наповнена водою. Вітер, налітаючи як очманілий, то дув сильними поривами, то раптом майже стихав.

— Якщо ви добре штовхнете, то я, можливо, виведу човна, — сказав Кіт, коли всі налагодились вирушати.

— Хіба ви розумієтесь на цьому? — тиркнув Стайн.

— Анітрошечки, — відповів Кіт.

Уперше в житті Кіт працював за гроші, але зразу затямив собі правила дисципліни. Слухняно і жваво брав він участь у численних спробах знятися з берега.

— А як ви думаєте це зробити? — засапавшись, промовив жалібно Спраг.

— Ось сядьте та відпочиньте, поки вітер хоч трохи вщухне. Ну, а тоді веслуйте з усієї сили.

Хоч яка проста була ця думка, але він перший її висловив. Їм пощастило відчалити і першого разу. Прип'яли ковдру до щогли, і човен рушив. Стайн і Спраг одразу повеселішали. Малий, всупереч своєму хронічному песимізмові, був веселий хлопець, а Кіт — занадто захоплений, щоб почувати себе незадоволеним. Спраг ледве витримав чверть години біля стерна, потім благально глянув на Кіта, і той змінив його.

— У мене дуже потомились руки, — бубонів Спраг, виправдовуючись.

— Мабуть, ви ніколи не їли ведмедини? — співчутливо запитав Кіт.

— Що ви, в біса, хочете сказати?

— О, нічого. Мені просто цікаво знати.

Але за спиною свого господаря Кіт помітив задоволену посмішку Малого. Той зрозумів жарт.

Кіт виявив стільки спритності, що двоє грошових мішків, які самі гидували працею, призначили його керманичем. Малий був не менш задоволений і залюбки взявся куховарити.

Між озерами Ліндерман і Бенет був волок. Легко навантажений човен перетягли через маленький, але бурхливий струмок, що сполучав озера, і тут Кіт багато чого навчився в справі судноплавства. А вантаж довелося переносити самим, Стайн і Спраг кудись зникли, їхні слуги згаяли два дні і тяжко натрудили собі спини, переносячи вантаж. Так було й далі. Кіт і Малий працювали до знесилля, а їхні господарі нічого не робили та ще й вимагали всіляких особистих послуг.

Наближалась сувора північна зима, а вони затримувалися через безліч причин, що їх можна було легко усунути. В Уінді-Арм Стайнові заманулося взяти у Кіта стерно, та не минуло й години, як човен викинуло на берег. Вони згаяли ще два дні, лагодячи човна, а коли зійшли на берег, то на кормі великими літерами було написано: "Чечако".

Кіт посміхнувся, думаючи, що це слово якраз до речі.

— Та що ви! — розвів руками Малий, коли Стайн почав його звинувачувати. — Я трохи вмію читати й писати і знаю, що "чечако" значить мазунчик, але я не настільки освічений, щоб написати таке важке слово.

Обидва господарі гнівно дивилися на Кіта, але той не сказав, що Малий напередодні питав його, як пишеться це слово.

— Це їм дошкулило не менше ведмедини! — запевняв Малий пізніше.

Кіт засміявся. З кожним днем відчував він, як зростала його сила, а разом з тим і відраза до обох господарів. Це була не злість, а тільки огида. Він зрозумів, який-то смак ведмедини, і цей смак сподобався

йому. Вони ж тільки псували йому смак. Кіт дякував богові, що не був таким, як вони, його відраза до них часом оберталася на зненависть. Їхнє ледарство обурювало його менше, ніж їхня цілковита безпорадність. Старий Ісаак Беллю та його плем'я залишили і йому частку залізної вдачі.

— Малий, — сказав він якось, коли вони знову затримались з від'їздом. — Я ладен огріти їх веслом і викинути в річку, як цуценят.

— Я також, — погодився Малий. — Куди їм їсти ведмедину, як від них рибою аж смердить.

III

Нарешті вони прибули до порогів. Перший був Ящиковий каньйон, а трохи нижче — Білий Кінь. Ящиковий каньйон мав дуже влучну назву. Це й справді був щільно забитий ящик, пастка. Обабіч стояли сторчма скелясті стіни. Вузька річечка ревла і шумувала в тісній ущелині, здуваючись посередині футів на вісім вище, ніж біля скелястих берегів. Поверх цього нурта білів пінявий гребінь, а навколо безнастанно клекотіли й перекочувались хвилі. Каньйон цей був страшним місцем. Смерть збирала щедру данину з шукачів золота, що пропливали тут.

Приставши до берега, де вже було десятків зо два човнів, Кіт та його супутники пішли подивитись на пороги. Вони дійшли до самого краю скелі і глянули вниз. Спраг, тремтячи, відскочив назад.

— Боже мій! — гукнув він. — Спіткнешся, то вже й кісточок не позбираєш!

Малий підштовхнув Кіта і напівголосно сказав:

— Ач, аж в п'ятках йому похолонуло. Б'юсь об заклад, що вони не зважаться.

Кіт не слухав його. З самого початку подорожі він вивчав незрозумілу упертість та жорстокість природи. І це видовище викликало у нього войовничий запал.

— Нам треба промчати якраз по гребеню, — сказав він. — Якщо ми хоч трохи відхилимося, то нас понесе на скелі.

— І ніколи не дізнаємось, як ми розбились, — додав Малий. — Ти вмієш плавати?

— Волів би не вміти, коли з нами щось трапиться.

— І я так думаю, — похмуро сказав чоловік, що стояв біля них. — Багато б я дав, щоб уже бути на тому боці.

— А я не хотів би втратити таку нагоду, — сказав Кіт.

Він говорив щиро, але перш за все хотів підбадьорити того чоловіка. Кіт рушив до човна.

— Ви хочете переправитись? — запитав чоловік.

Кіт ствердно кивнув.

— Хотів би я мати стільки сміливості, — признався той. — Я стою тут вже кілька годин. Що довше дивлюсь, то більше бере острах. Я вмію веслувати, та зі мною тільки мій небіж, ще зовсім молодий хлопець, і моя дружина. Коли вам пощастить, то чи не згодитесь перевести і мого човна?

Кіт глянув на, Малого, але той не квапився відповідати.

— З ним дружина, — сказав Кіт, і він не помилився в своєму другові.

— Справді, — погодився. Малий. — Треба йому допомогти.

Хлопці заквапились, але Спраг і Стайн не поворухнулися.

— Щасливо, Смоку! — обізвався Спраг. — Що ж до мене, то я... — він завагався, — я залишуся тут і буду стежити за вами.

— Нам треба трьох у човен. Двох на весла і одного на стерно, — спокійно сказав Кіт.

Спраг глянув на Стайна.

— Хай мене чортяка вхопить, якщо я поїду, — гукнув Стайн. — Коли ти не боїшся стояти тут і дивитися, то й я не боюсь.

— Хто ж боїться? — задерикувато спитав Спраг.

Стайн теж відповів гостро, і пани заїлися Слуги рушили самі.

— Обійдемося й без них, — сказав Кіт. — Ти веслуватимеш, а я сяду за кермо. Все, що нам треба, це — держати прямо. Там буде такий шум, що ти мене не чутимеш. Отже, знай — держи прямо!

Вони погнали човна на бистрину. З каньйону долинав дедалі дужчий рев. Впадаючи у вузьку протоку, річка текла рівно, як лите скло. Коли їх оточили похмурі стіни каньйону, Малий узяв жуйку тютюну й наліг на весла.

Човен стрибнув на першому гребені, і враз веслярів оглушило дике ревіння води, що тисячоголосою луною відбивалося серед вузьких стін… Бризки та піна заливали їх. Іноді Кіт зовсім не бачив свого товариша. За дві хвилини човен проскочив три чверті милі, й хлопці щасливо пристали до берега.

Малий виплюнув тютюн і весело заговорив.:

— Це була справжня ведмедина, друже! Ну й молодці ж ми! Між нами кажучи, я добре-таки боявся. Тепер я за ведмедину! Ходімо, переженемо й другого човна.

Напівдорозі вони зустріли своїх хазяїв.

— Ось ідуть рибоїди, — кинув Малий. — Держись за вітром, бо від них смердить.

IV

Перегнавши через пороги човна Брека — так звали їхнього нового знайомого — Кіт і Малий познайомились з його дружиною, стрункою жінкою, що більше скидалася на дівчину. Сльози вдячності блищали в її блакитних очах. Брек хотів дати Кітові п'ятдесят доларів, а коли той відмовився, запропонував їх Малому.

— Чоловіче, — відповів той. — Я приїхав сюди, щоб добувати гроші з землі, а не брати їх у товаришів.

Брек понишпорив у своєму човні і витяг звідти велику обплетену пляшку віскі. Малий простяг був до неї руку, але раптом спинився і похитав головою.

— Попереду ще проклятущий Білий Кінь, і кажуть, він гірший від Ящика. Тому не варт прикладатися зараз до чарки.

Кількома милями нижче вони зійшли на берег, і всі четверо пішли подивитися на нові пороги. Річка текла тут серед скель, і течія відхилялася до правого берега. Вся маса води вливалась у вузький прохід, підіймаючи горою піняві хвилі. Це й була страшна грива Білого Коня, і тут смерть збирала з мандрівників ще більший податок, ніж у

каньйоні. З одного боку крутився чорторий, а з протилежного — величезний вир. І вже далі тяглася сама Грива.

— Тут буде гірше, ніж у Ящику, — зауважив Малий.

Раптом біля порогів з'явився човен. Він був довгий, футів тридцять, і дуже перевантажений. У ньому сиділо шестеро. Ще не діставшись Гриви, човен почав пірнати й підстрибувати на хвилях, часом зовсім ховаючись у піні.

Малий скоса глянув на Кіта.

— Погані справи, хоч найгірше ще попереду. Вони кинули весла! Боже! Потонув! Ні, виринув!

Човен зовсім сховався за пінявими валами. Через мить, на самій середині Гриви, він раптом скинувся на гребінь, і Кіт дуже здивувався, побачивши навіть його дно. Човен ніби повис у повітрі, люди сиділи нерухомо, за винятком того, що стояв біля стерна. Потім човен пірнув між хвиль і знову зник з очей. Тричі він то виринав, то ховався за хвилями, і ті, що були на березі, бачили, як поминувши страшну Гриву, човен потрапив у вир. Стерничий даремно налягав на стерно. Він не зміг подолати течії, і човна закрутило.

Тричі кидало його туди й назад і кожного разу так близько до скелі, де стояли Кіт і Малий, що вони могли б стрибнути в нього. Стерничий, чоловік з маленькою рудуватою борідкою, махнув їм рукою. Певне, у нього запаморочилося у голові, бо коли він повернув стерно, то було вже пізно. Човен кинуло на бистрину Гриви і його затягло у нурт. Згодом на поверхню випливли ящики й тюки. Потім з'явилося дно човна та голови шістьох чоловіків. Двом пощастило вилізти на берег, інших затягло у вир. Люди, тюки, уламки зникли за коліном ріки.

Запала довга мовчанка. Першим заговорив Малий.

— Ходімо, — сказав він. — Спробуємо й собі щастя. А то в мене аж ноги заклякли.

— А ми їх димком обкуримо, — посміхнувся Кіт.

— Хочеш виправдати своє ім'я? — сказав Малий. — Ходімо! — гукнув він, звертаючись до господарів.

Мабуть, за шумом води вони недочули.

Малий з Кітом почвалали назад до порогів і одв'язали човна Кіта підбадьорювала рішучість товариша, а також свідомість, що старий Ісаак Беллю та всі інші Беллю завжди перемагали труднощі, коли мандрували на Захід. А що робили вони, то й він може зробити! Тут була ведмедина, і він знав, що тільки дужі люди можуть її їсти.

— Держи просто на бурун! — гукнув йому Малий, набиваючи рота жуйкою, коли човна підхопило швидким потоком.

Кіт кивнув головою і щосили наліг на стерно.

За кілька хвилин, коли вони пристали доз берега далеко за Білим Конем, Малий виплюнув жуйку і потиснув Кітові руку.

— Ведмедина, ведмедина, — співав він. — Ми їли її сиру. Ми їли її живу!

На березі вони зустріли Брека. Його жінка стояла осторонь. Кіт потис йому руку.

— Боюсь, що з вашим човном не буде діла, — сказав Кіт. — Він менший за наш і дуже хиткий.

Брек витяг пачку грошей.

— Я дам кожному з вас по сотні, якщо проведете човна.

Кіт глянув на бурхливу Гриву. Насувався довгий присмерк. Похолоднішало.

— Не в тому річ, — зауважив Малий. — Нам не треба ваших грошей. Але мій товариш розуміється на човнах, і коли він каже, що ваш не пройде, то так воно й буде.

Кіт кивнув і ненароком обернувся до місіс Брек. Її очі були звернені просто на нього і дивилися так благально, що Кіт не витримав. Малий теж помітив її погляд. Товариші зніяковіло переглянулись, але нічого не сказали, лиш кивнули один одному і пішли у бік порогів. Та не зробили вони й ста кроків, як зустріли Стайна і Спрага, що сходили вниз.

— Куди це ви йдете? — спитав Спраг.

— Провести другого човна, — відказав Малий.

— Чекайте! Уже темно, треба отаборитись.

— З ним дружина, — мовив Малий.

— Це його справа, — сказав Стайн.

— А також моя і Смокова, — кинув Малий.

— Я забороняю вам! — заволав Спраг. — Смоку, якщо ви зробите ще один крок, я звільню вас.

— А я вас, Малий, — втрутився й собі Стайн.

— І чорт з вами! — вилаявся Малий. — Як ви доведете в Доусон свого проклятущого човна? Хто вам подаватиме каву в постіль та зрізатиме нігті? Ходімо, Смоку. Вони побояться нас звільнити. До того ж у нас контракт. Якщо ці пани звільнять нас, їм доведеться годувати нас на дурничку.

Тільки вони сіли до Брекового човна й одштовхнулися від берега, як хвилі почали хлюпати через борт. Але це було лише провісником того, що їх чекало попереду! Малий, узявши свою постійну жуйку, весело глянув на Кіта, і Кітове серце залила тепла хвиля любові до цієї людини, котра не вміла плавати, але вміла дивитися смерті у вічі.

Пороги зустріли їх зливою бризок. В темному присмерку Кіт ледве бачив Гриву та звивисту течію, що вирувала в ній. Кіт дуже зрадів, побачивши, що човен потрапив якраз на середину Гриви. Наступної миті човна почало кидати вгору і вниз, заливаючи водою, і Кіт щосили наліг на стерно. Ставши на герць з розгніваною стихією, він мав тільки одне бажання, щоб дядько побачив його в цю хвилину. Наскрізь мокрі, задихані, вони виринули нижче порогів. Човен був повен води, а легкий вантаж плавав на поверхні. Кілька міцних ударів весла — човен підхопило течією, і він м'яко врізався в берег. З кручі на них дивилася місіс Брек, і сльози котилися з її очей.

— Ви мусите взяти гроші! — гукнув до них Брек.

Малий схопився, човен хитнувся під ним, і він брьохнувся у воду.

— До дідька гроші! — гукнув Малий. — Несіть сюди віскі! У мене заклякли ноги, і я боюсь застудитися.

V

Вранці, як і звичайно, вони рушили останніми. Брек, хоч і не вмів правити човном і мав за помічників тільки дружину та небожа, щ вночі

навантажив речі і відплив удосвіта. А о Спраг і Стайн не квапились. Вони ніби й не розуміли, що ось-ось можуть вдарити морози, тинялися собі без діла, прискіпувалися до хлопців і заважали їм працювати.

— Я цілком втратив повагу до бога, котрий сотворив отаких виродків у людській подобі! — лаявся Малий.

— Зате в тобі бог не схибив, — весело проказав Кіт. — І я все більше поважаю творця, коли дивлюсь на тебе.

— Невже й справді він досяг чогось? — зніяковіло допитувавсь Малий.

На їхньому шляху з'явилось озеро Ле Барж. Там не було бистрини, яка б допомагала плисти, і тому сорок миль вони мали йти на веслах. Пора ходових вітрів уже минула, і їм назустріч дув лютий північний вітер. Він піднімав на озері велетенські хвилі, і веслувати було майже неможливо. До того ж почав падати сніг. Вода бралася кригою на веслах, комусь треба було зчищати її сокирою. Примушені взятися за весла, Спраг і Стайн явно байдикували. Кіт добре знав, як треба налягати на гребки і розумів, що ці пани тільки черкали веслами по воді.

Через три години Спраг кинув весло і сказав, що вони повинні повернутися до гирла річки й отаборитися там. Стайн підтримав його, і, таким чином, вся праця пішла нанівець. І на другий і третій день повторювалось те саме. В гирлі річки зібралася ціла флотилія, човнів двісті. Щодня їх прибувало сорок чи п'ятдесят, і лише двом або трьом пощастило дістатися північно-західного берега й не повернутися назад. Озеро вздовж берегів почало братися льодом. Скоро мала стати вода.

— Ми могли б проскочити, якби вони не були такими нюнями, — сказав Кіт Малому, коли вони третього дня увечері сушили на вогні свої мокасини. — Ми проскочили б і сьогодні, якби їм не забагнулося

повернути назад голоблі. Години дві праці, і ми дісталися б західного берега. Ці пани наче діти.

— Справді, — погодився Малий. Він підсунув свої мокасини ближче до вогню і хвилину подумав. — Слухай-но, Смоку. До Доусона ще сотні миль. Якщо ми не хочемо замерзнути, то мусимо щось робити.

Кіт глянув на товариша і нічого не сказав.

— І навіщо ми з ними зв'язалися! — бурчав Малий. — Коверзувати й тринькати гроші вони вміють, а так — це справді діти. Коли ми хочемо дістатися Доусона, не треба їх слухати.

Вони перезирнулись.

— Гаразд! — сказав Кіт і на знак згоди потис йому руку.

Вночі, ще задовго до світанку, Малий почав гукати.

— Вилазьте! — ревів він. — Виходьте, ви, сплюхи! Ось ваша кава! Ковтайте її швидше! Ми збираємось вирушати!

Хоч Стайн і Спраг бурчали й хникали, та змушені були рушити в дорогу значно раніше, ніж звикли. Вітер дужчав, обличчя мандрівників вкрилося інеєм, а весла зовсім обважніли від криги. Чотири години вони боролись — один на кермі, другий збивав кригу, а двоє на веслах. Північно-західний берег маячів усе. ближче і ближче. Але вітер ставав несамовитим, і Спраг нарешті відмовився гребти. Малий ухопив весло, хоч його тільки-но змінили.

— Рубайте кригу! — кинув він, передаючи Спрагу сокиру.

— Яка з цього користь? — заскиглив той. — Все одно нічого не вдіємо. Давайте повернемо.

— Вперед! — скомандував Малий. — Рубайте кригу. А коли відпочинете, змініте мене.

Нарешті ціною нелюдських зусиль вони наблизились до берега. Але скрізь були гострі скелі, що не давали пристати.

— Я ж вам казав! — простогнав Спраг.

— Нічого путнього ви не казали! — відповів Малий.

— Вертаймося назад!

Ніхто не відповів. Кіт погнав човна вздовж неприступного берега. Часом вони посувались не більше як на фут, а траплялося й так, що два-три помахи весла тільки-тільки утримували човен на місці. Кіт намагався підбадьорити легкодухих панів. Він їм доводив, що човни, які добилися до цього берега, ніколи не верталися назад. Значить, вони знаходили десь пристановище. Так вони гребли ще годину, другу.

— Якби всю ту силу, яку нагуляли, жлуктячи каву в ліжках, ви вклали у веслування, то ми б давно вже доїхали, — підбадьорював Малий. — А то ви тільки вдаєте, що гребете.

Через кілька хвилин Спраг кинув своє несло.

— Більше не можу! — захникав він.

— Так само й ми, — відповів Кіт, що ладен був плакати або мордувати когось. — Але ж ми працюємо.

— Тоді повертайте човна.

— Малий, коли він не хоче гребти, то візьми у нього весло! — звелів Кіт.

— Гаразд, — відповів той. — А він хай рубає кригу.

Але Спраг відмовився передати весло. Стайн теж перестав гребти, і човна вітром погнало назад.

— Повертайте, Смоку, — звелів Спраг.

Тут Кіт, що ні разу за своє життя не вилаяв людини, сердито вигукнув:

— Щоб вас чорти забрали! Беріть весло і гребіть!

Бувають такі хвилини, коли люди забувають про все, чому їх навчила цивілізація, і така хвилина настала. Кожний дійшов краю. Спраг скинув рукавицю, витяг револьвер і направив його на стерничого. Це було нове відчуття для Кіта. Ніхто ще не наставляв на нього зброї. Але виявилося, що це зовсім не страшно. Ніби то була найзвичайніша у світі річ.

— Якщо ви не сховаєте револьвера, — сказав Кіт, — то я одберу його і скручу вам в'язи.

— Якщо ви не повернете човна, — відповів Спраг, — то я застрелю вас.

Тут втрутився Малий. Він кинув рубати кригу і став з сокирою позаду Спрага.

— Стріляйте! — гримнув він, замахуючись сокирою. — Мені так і кортить розколоти вам голову!

— Але ж це бунт! — підскочив Стайн. — Ви наймалися, щоб коритися нашим наказам.

Малий обернувся до нього.

— Вам теж дістанеться, слинько поросячий! Ось дайте мені покінчити з цим паном!

— Спраге, — сказав Кіт, — я даю вам тридцять секунд, щоб заховати зброю і взятися за весла.

Спраг завагався, потім, істерично сміючись, сховав зброю і наліг на весла.

Дві години вони, дюйм за дюймом, прокладали собі шлях вздовж непривітних скель. Кіт уже боявся, чи не зробив він помилки, відмовившись вернутися назад. І коли він уже ладен був повернути стерно, вони натрапили на вузьку протоку, не більш як двадцять футів завширшки; протока вела у спокійну бухту, захищену од вітру. Це була гавань, де знайшли собі притулок човни, що вирушили раніш. Мандрівники злізли на похилий берег, і поки хазяї лежали знесилені в човні. Кіт і Малий нап'яли намета, розклали багаття й заходилися куховарити.

— Що значить поросячий слинько? — запитав Кіт.

— Хай мене чорти візьмуть, якщо я знаю! — відповів Малий. — Але ця кличка найбільше йому пасує.

На ніч вітер ущух, стало ясно і холодно. Чашка кави за кілька хвилин бралася товстою кригою. О восьмій годині, коли Спраг і Стайн уже спали, Кіт пішов оглянути човна.

— Великий мороз, — сповістив він. — Вся затока взялася кригою.

— Що ж нам тепер робити?

— Є тільки один вихід. Озеро, звичайно, замерзне, а от річка завдяки швидкій течії не замерзне ще кілька день. Якщо човен затримається на озері хоча б на один день, йому доведеться зимувати тут.

— Ти гадаєш, що ми повинні вирушити сьогодні? Зараз же?

Кіт кивнув

— Вилазьте, ви, сплюхи! — загорлав Малий і, не гаючи часу, взявся складати намет.

Пани прокинулись і голосно застогнали.

— Котра година? — спитав Стайн.

— Пів на дев'яту.

— Ще темно, — зауважив той.

Малий сіпнув за мотузи і намет почав хилитися.

— Пів на дев'яту вечора, а не ранку, — сказав він. — Ходімте. Озеро замерзає. Ми повинні сьогодні вибратися звідси.

Стайн сів. Його обличчя скривилось від люті.

— Хай замерзає! Ми не рушимо сьогодні.

— Гаразд, — кинув Малий. — Тоді ми самі поїдемо човном.

— Ви ж найнялися...

— Провести вас до Доусона, — сказав Малий. — Ми це й робимо. Хіба ні?

Він завалив намет їм на голови.

Ламаючи кригу, вони вийшли в озеро, де важка, як скло, вода осідала на веслах льодом. Незабаром озеро перетворилося на кашу, яка заважала рухові весел. Вода, капаючи з весла, замерзала з повітрі. Човен посувався дедалі повільніше.

Коли Кіт потім згадував цю ніч, вона злапалася йому важким сном. Дивуючись, він питав себе, які ж тоді муки витерпіли Стайн і Спраг. У нього залишилось враження, ніби він робив надлюдські зусилля, і це змагання його з лютим морозом і водою, що замерзала, ніби тривало не менш як тисячу років.

Вранці човен зовсім став. Стайн нарікав на підморожені пальці, Спраг — на свій ніс, а Кітові біль у щоках підказував, що мороз і його не помилував. Коли трохи розвиднілося, вони глянули довкола. Скрізь, наскільки сягало око, тяглася льодова рівнина. За сто ярдів від них маячів північний берег. Малий запевняв, що то вільна від криги річка, бо нібито він бачить воду. Тільки він та Кіт мали ще силу працювати. Вони веслами розбивали кригу і потроху штовхали човна вперед. Коли зовсім знесилились, то раптом вибились на бистрину. Озирнувшись, вони побачили, як кілька човнів, що пробивалися всю ніч, безнадійно замерзли. Їхнього човна підхопила прудка течія, і вони помчали з швидкістю шести миль на годину.

VI

День у день пливли вони вниз швидкою річкою, і з кожним днем крига насувалась на них. Перш ніж отаборитися на ніч, вони вирубували в кризі ополонку для човна, а самі йшли футів за сто на берег. Вранці трощили лід, що намерзав за ніч, і тягли човна до води. Малий приладнав у човні залізну пічку, і Спраг із Стайном цілі години грілися біля неї. Вони скорилися й не давали більше наказів; єдине їхнє бажання було дістатися Доусона. Малий, невтомний та веселий песиміст, часто наспівував чотири рядки дивної пісні, кінець якої він забув. Що холодніше ставало, то частіше він співав:

Мов аргонавти в давнину,

Пливем шляхом тяжким,

Тум-тум, тум-тум, тум-тум, тум-тум,

За Руном Золотим.

Минаючи гирла Гуталінкви та Великого й Малого Лососів, вони бачили, як течія несла кригу до Юкону. Лід збивався навколо човна й примерзав до бортів, тому на ніч вони мусили витягати його на берег. Вранці човна переносили на чисту воду.

Останню ніч на березі вони провели між гирлами річок Білої та Стюарт, а вранці перед ними з'явився Юкон, весь аж білий від криги, що скувала всю його широчінь. Малий лаявся не так безтурботно, як звичайно, і сумно поглядав на Кіта.

— Наш човен буде останній, що прибуде у Доусон цього року, — мовив Кіт.

— Але ж води ніде немає, Смоку!

— Тоді поїдемо по кризі. Вперед!

Спрага і Стайна, незважаючи на їхні протести, втягли до човна. Протягом півгодини Кіт та Малий прорубували собі шлях до швидкого, але повного шереху струменя. Та тільки їм пощастило визволитися від берегового льоду, як човна затерли плавучі крижини; проволікши його ярдів сто, вони обідрали борт і мало не потопили човна. Нарешті хлопці вибились на течію, і їх понесло на середину.

По річці вже йшов не шерех, а лід. Відштовхуючись веслами від криги, часом вилазячи на неї, щоб просунути човна, вони через годину досягли стрижня. Річка почала ставати. Брила примерзала до брили, і човен врешті опинився в центрі великого айсберга, сімдесят п'ять футів у діаметрі. Іноді їх несло боком, іноді кормою наперед, ріка щосили намагалася порвати свої пута, щоб тут же потрапити в інші, ще міцніші. Час минав, а Малий спокійно топив пічку та співав свою бойову пісню.

Надійшла ніч, і після довгих марних спроб провести човна до берега вони безпорадно посувалися вперед крізь темряву.

— А що як ми проминемо Доусон? — спитав Малий.

— Тоді вернемося назад, — відповів Кіт, — якщо нас до того не зітре на порох.

Небо було ясне. Вгорі блимали зорі, в їхньому мерехтінні вони бачили, як обабіч невиразно маячіли обриси гір. Біля одинадцятої вони почули попереду приглушений гуркіт. Крижини стишували хід; брили нагромаджувалися й тріщали. Річка ставала. Одна брила стала руба, перекинулась через їхню крижину і знесла геть половину човна. Друга половина не потонула, бо лід міцно тримав її, але на мить перед очима мандрівників майнула темна вода. Річка спинилась. Через півгодини вона зірвалася й знову рушила. Це тривало і годину, потім лід знову її

скував Силкуючись, річка ще раз визволилася з пут і знов помчала вперед.

Тоді вони побачили вогні на березі; Юкон і корився і завмер тепер вже на шість місяців.

Цікаві, що зібралися подивитися, як стає річка, почули з темряви бойову пісню Малого:

Мов аргонавти в давнину,

Пливем шляхом тяжким,

Тум-тум, тум-тум, тум-тум, тум-тум,

За Руном Золотим.

VII

Три дні працювали Кіт і Малий, переносячи півтори тонни вантажу з середини річки до дерев'яної хати на пагорку, що її купили Стайн і Спраг. Смерком, коли впоралися. Спраг покликав Кіта до себе в теплу кімнату. За дверима термометр показував шістдесят п'ять градусів нижче нуля.

— Вам, Смоку, ще не вийшов місяць, але ось ваші гроші й бувайте!..

— А як з контрактом? — запитав Кіт. — Ви ж знаєте, що тут голод. Людина не може дістати роботи навіть у шахті, якщо немає власних харчів. Ми ж умовилися…

— Не знаю я жодних умов! — урвав його Спраг. — Чи не так, Стайне? Ми умовилися про щомісячну платню. Ось вам гроші. Розпишіться й бувайте.

Кіт стиснув кулаки, і в нього аж в очах потемніло. Спраг і Стайн шарахнули від нього. Кіт ще ніколи не бився, до того ж він почував себе значно сильнішим за Спрага і просто посоромився його вдарити.

Тут Малий вставив і своє слово.

— Слухай-но, Смоку. Я не хочу більше мандрувати з оцим барахлом. Прийшов час одкараскатись від них. З тобою ми не пропадемо. Еге ж? Бери свої ковдри та чимчикуй до "Оленячого Рогу". Чекай там на мене. А я заберу в них, що мені належить, і дам їм трохи здачі. На воді я не вояка, а от тут, почуваючи під ногами твердий грунт, я хочу зняти невеличку куряву...

Через півгодини Малий з'явився до "Оленячого Рогу". Помітивши в нього кров на руках та подряпану щоку, Кіт зрозумів, що він таки дав Стайнові і Спрагові доброї здачі.

— Глянув би ти, що робиться в їхній хаті, — оповідав Малий. — Там такий рейвах! Б'юсь об заклад, що вони тиждень не висунуть носа на вулицю. Ну, та біс з ними. Що будемо робити, друже? Хліб коштує півтора долара фунт, і кажуть, що на роботу приймають тільки на своїх харчах. Оленина продається по два долари за фунт, але й її немає. У нас грошей стане на місяць — на харчі та набої. Давай рушимо на Клондайк. Як не буде оленів, то пристанемо до індійців. Але якщо за шість тижнів ми не здобудемо п'ять тисяч фунтів м'яса, то я... я ладен вернутися й просити пробачення у наших хазяїв. Що ж, по руках?

Вони міцно потиснули один одному руку. Кіт нерішуче сказав:

— Я нічого не тямлю в мисливстві.

Малий підняв свою склянку.

— Але ти любиш ведмедину, і я навчу тебе.

ПОХІД ДО СТРУМКА ІНДІАНКИ

I

Через два місяці Смок і Малий повернулися з полювання на оленів у Доусон і зупинилися в "Оленячому Розі". Полювання було щасливе, м'ясо вони перевезли в Доусон і продали по два з половиною долари за фунт. Тепер у них було три тисячі доларів золотим піском та добра запряжка собак. Їм дуже повелося. Незважаючи на те, що шукачі золота загнали всю дичину далеко в гори, їм пощастило у вузькому міжгір'ї забити чотирьох оленів.

Звідки взялися ті олені — так ніхто й не знав, бо того самого дня чотири голодні індійські родини розповідали нашим мисливцям, що ось уже три дні не зустрічали жодної дичини. Вимінявши за м'ясо собак, що мало не здихали з голоду, та підгодувавши їх тиждень, Смок і Малий запрягли тварин і перевезли оленину на порожній ринок Доусона.

Тепер їхнім завданням було обернути свій золотий пісок на харчі. Борошно та боби коштували півтора долара за фунт, але важко було знайти людину, яка б згодилася продати їх. Доусон конав з голоду. Сотні людей з грошима, але без їжі збиралися тікати з міста. Багато спустилося річкою ще до того, як вона почала замерзати, а ще більше, захопивши останні запаси, пішли за шістсот миль по кризі в Дайю.

Смок зустрів Малого в добре натопленому салуні і побачив, що той аж сяє від радощів.

— Кепсько жити без віскі й цукру, — привітав його Малий, знімаючи шматочки льоду з вусів. — Допіру я дістав вісімнадцять фунтів цукру. Продавець запросив тільки по три долари за фунт. А як у тебе?

— Я теж не байдикував, — з гордістю відповів Смок. — Купив п'ятдесят фунтів борошна. А чоловік з Адамового струмка казав, що продасть мені завтра ще п'ятдесят фунтів.

— Чудово! Тепер проживем, поки скресне річка. А знаєш, Смоку, у нас хороші собаки. Скупник пропонував мені по двісті за кожну. Я сказав, хай не моститься. Вони були б те кращими, якби їли більше м'яса. Але ж м'ясо дорожче від хліба. Ходімо, вип'ємо. Треба замочити ці вісімнадцять фунтів цукру.

Через кілька хвилин, коли вони одважували золотий пісок за віскі, Малий стукнув себе по лобі.

— Я й забув, що домовився зустрітись в "Тіволі" з одним хлопцем! Він продає зіпсоване сало по півтора долара за фунт. Ми ж можемо годувати ним собак і заощадити по долару на фунті. Бувай!

— Бувай! — відповів Смок. — Я теж незабаром піду.

Тільки-но пішов Малий, як до салуна увійшов одягнений у хутра чоловік. Побачивши Смока, він радісно посміхнувся, і Смок упізнав містера Брека, того самого, якому він провів човна через Ящиковий каньйон та крізь пороги Білого Коня.

— Я чув, що ви в місті, — поквапливо заговорив Брек, — і вже півгодини шукаю вас. Ходімте звідси, я хочу побалакати з вами.

Смок з жалем глянув на розжарену пічку.

— А тут не можна?

— Ні, справа дуже важлива. Ходімте на вулицю.

Виходячи з салуна, Смок зняв рукавицю, запалив сірника і глянув на термометр, що висів за дверима. Мороз обпік йому руку, і він швидко одяг рукавицю. У небі палало північне сяйво, а по місту чути було сумне виття тисяч собак.

— Скільки там показує? — запитав Брек.

— Шістдесят нижче нуля. — Кіт плюнув, і слина замерзла в повітрі. — Термометр дедалі падає. Годину тому було всього п'ятдесят два. Не хотілося б зараз бути в дорозі.

— Якраз і доведеться їхати, — прошепотів Брек, оглядаючись, щоб ніхто не почув. — Ви знаєте струмок Індіанки, що впадає в Юкон миль за тридцять звідціля?

— Там нема нічого, — відповів Смок. — Його обнюхали ще кілька років тому.

— Так було з усіма багатими місцями. Ось послухайте! Це справжній скарб! І золото залягає неглибоко — від восьми до двадцяти футів. Там нема жодної ділянки, що дала б менш як півмільйона. Це велика таємниця. Двоє чи троє моїх найкращих товаришів повідали мені її. Я пообіцяв дружині, що спочатку скажу вам, а потім поїду. Бувайте. Інструменти мої сховані на березі. Я пообіцяв друзям не вирушати, поки не засне Доусон. Ви знаєте, що буде, коли побачать, як ви лаштуєтесь до походу? Беріть вашого товариша — і гайда! Можете взяти собі четверту або п'яту заявку від "Знахідки". Та не забудьте: струмок Індіанки. Третій за Шведським струмком.

II

Увійшовши до хижки на околиці Доусона, Смок почув знайоме хропіння.

— Я сплю, — пробурмотів Малий, коли Смок торкнув його за плече. — Я ж не в нічній варті, — пручався він, коли Смок поторсав його дужче. — Зверніс краще до бармена.

— Одягай штани! — сказав Смок. — Нам треба зробити дві заявки.

Малий сів і почав лаятись, але Смок затулив йому рота.

— Цить, — прошепотів він. — Розбудиш сусідів. Усе місто спить.

— Знаю я твої секрети! Ніхто нікому нічого не розповідає, а потім усі зустрічаються н дорозі! Де ж той твій скарб?

— Струмок Індіанки, — казав і далі пошепки Смок. — Цілком певна справа. Мені сказав Брек. Золото лежить неглибоко, майже під мохом. Вставай! Підемо упорожні!

Очі Малого заплющились, і він знову заснув. Смок стягнув з нього ковдри.

— Якщо не хочеш, то я йду сам, — сказав він.

Малий почав одягатися.

— Собак візьмемо? — спитав він.

— Ні. Навряд, щоб там була дорога, і ми швидше дійдемо без собак.

— Тоді я кину їм їсти. А ти візьми березової кори та свічку.

Малий відчинив двері, але, ужалений морозом, поспішив одягти шапку й рукавиці.

За п'ять хвилин він повернувся, розтираючи собі носа.

— Смоку, далебі, я проти цієї подорожі. Надворі холодніше, ніж було в пеклі за тисячу років до того, як чорти розклали там перше багаття. До того ж сьогодні п'ятниця та ще й тринадцяте число. І взагалі, здається, що ми йдемо шукати торішнього снігу.

Захопивши легенькі пакунки, вони зачинили за собою двері й почали сходити з пагорка. Північне сяйво погасло, тільки зорі миготіли в морозяному повітрі. На вигині дороги Малий упав у глибокий сніг і почав клясти той день, місяць і рік, коли народився.

— А чи не можна тихше? — забуркотів Смок. — Облиш свій календар, а то розбудиш усе місто.

— Еге ж! Он бачиш світло в цій хижі? І в тій? А он, чуєш, двері рипнули? Аякже, Доусон спить! Чого ж вони тоді світять? Мабуть, ховають мерців. Не збираються ж вони н похід!

Коли вони зійшли з гори і були майже її самому місті, вогні світилися в усіх вікнах, скрізь грюкали двері, а позаду чути було ходу багатьох мокасинів, що рипіли на втоптаному снігу. Малий знову заговорив:

— Та й до дідька ж людей проводжають небіжчиків!

На стежині стояв чоловік і кликав приглушеним голосом:

— Чарлі, давай мерщій!..

— Бачиш, Смоку, отой клунок у нього на спині? Цвинтар, певно, дуже далеко, коли вони беруть з собою ковдри.

Коли Смок і Малий вийшли на головну вулицю, за ними слідом вже йшло чоловік сто, а поки вони у тьмяному світлі зірок відшукали шлях до річки, позаду вже гомонів цілий натовп. Малий посковзнувся і з височини тридцяти футів скотився у м'який сніг. Смок покотився слідом і налетів на Малого, який, борсаючись, намагався встати на ноги.

— Я перший знайшов! — бурмотів Малий, скидаючи рукавиці і струшуючи з них сніг.

Ще через хвилину їм довелося тікати від лавини тіл, що падали на них згори. З того часу, як ударили морози, крига змерзлася в цілі горби, які підступно припорошив сніг. Упавши кілька разів. Смок витяг свою свічку і засвітив її. Ті, що йшли ззаду, радісно загули. У безвітряній тиші свічка горіла ясно і Смок пішов швидше.

— Це справжній похід, — сказав Малий, або, може, всі вони привиди?

— Як би там не було, ми на чолі походу, — відповів Смок.

— Аякже! Можливо, це світляки? Глянь-но. Я певен, що попереду нас ціла валка людей.

На цілу милю до західного берега Юкону мерехтіли вогники. А позаду, на високому березі, з якого вони зійшли, вогнів було ще більше.

— Слухай-но, Смоку, це не похід, а якась повінь! Попереду нас біля тисячі людей, та ще позаду тисяч десять. Слухайся старших, Смоку, мої поради завжди до речі. З цього походу нічого путнього не вийде. Ходімо додому і завалимося в ліжка.

— Побережи легені, якщо не хочеш відстати, — обірвав його Смок.

— Оввa! Ноги, щоправда, у мене куці, але вони згинаються самі собою, і тому м'язи не втомлюються. Б'юсь об заклад, що випереджу будь-кого з тутешніх скороходів.

Смок знав, що той каже правду. Він давно переконався, що його товариш чудовий ходак.

— А я навмисне йду повільно, щоб ти не відставав, — під'юджував його Смок.

— Тому я й наступаю тобі на п'ятки. Якщо не можеш іти швидше, то пусти мене наперед.

Смок наддав ходи і швидко наздогнав перший гурт золотошукачів.

— Піддай пари, Смоку! — підгонив його Малий. — Випередимо цих непохованих мертв'яків. Тут їм не похорон. Треба йти так, щоб аж п'яти шкварчали!

Смок нарахував вісім чоловік та двох жінок. Незабаром вони випередили й другий гурт — чоловік двадцятеро. За кілька футів під західного берега стежина звертала на південь, переходячи на рівний, як скло, лід. Але й він був захований під шаром снігу, кілька футів завтовшки. Спереду слалася вузька стежка для санок. Ступиш убік — і загрузнеш по коліна, а то й глибше. Шукачі золота, яких вони наздогнали, не хотіли пускати їх наперед, і Смоку з Малим доводилося звертати в сніговий настил і провалюватися по пояс.

Малий був злий і похмурий. Коли люди, котрих він штовхав, лаяли його, він відповідав так само.

— Куди ти квапишся? — запитав один з них.

— А ти куди? — відповідав Малий. — Вчора з Індійської річки рушила сила народу. Вони вже там, і тобі нічого не залишиться!

— А чого ж ти біжиш?

— Хто? Я? Я не шукач золота! Мене слав сюди уряд. Я маю ревізувати Індіанку

А іншому, що гукнув йому — Куди, Куций? Невже теж робити заявку? — Малий відповів:

— Я? А хто ж, крім мене, знайшов там золото! Оце й біжу, щоб кляті чечако не захопили моєї ділянки.

Учасники походу робили по три з половиною милі за годину. Смок та Малий — по чотири з половиною, а іноді й більше.

— Я вирішив зовсім загнати тебе, — під'юджував Смок Малого.

— Оввa! Дивись, щоб у тебе п'ятки не повилазили. Хоч поспішати нічого. Оце йду і метикую. Адже кожна заявка має п'ятсот футів. Таким чином, їх буде по десять на милю. Попереду йде не менше тисячі чоловік, а річка не більше сотні миль завдовжки. Скільки народу схопить облизня! І ми з тобою також.

Перш ніж відповісти Малому, Смок несподівано пішов швидше і залишив свого товариша кроків на шість позаду.

— Якби ти мовчав та прискорив ходу, то ми давно вже випередили б декого з цієї тисячі, — сказав Смок.

— Хто? Я? Ану, пусти мене вперед! Я покажу, як треба ходити.

Смок засміявся і знов піддав ходи. Тепер ці гони по золото стали для нього чимось іншим. Він пригадав слова одного божевільного філософа щодо переоцінки цінностей. Справді, цієї хвилини він був більше зацікавлений у тому, щоб випередити Малого, а не в тому, щоб знайти багатства. Він дійшов висновку, що у грі найголовніше — гра, а не виграш. Всі сили його душі, його розуму, його м'язів були спрямовані на те, щоб перемогти людину, яка ніколи в житті не розгортала книжки і не могла б одрізнити вищання катеринки від оперної арії.

— Стривай, Малий, я зажену тебе на смерть. З того часу, як я потрапив до Дайї, то немов удруге на світ народився. Мої м'язи стали тугими, як тятива лука, і гнучкими, як клубок змій. Кілька місяців тому я багато віддав би, щоб придумати таку чудову фразу, але не міг. Довелось пережити все спочатку, а коли пережив, то відпала потреба писати. Тепер я справжній мужчина і можу дати здачі будь-кому, хто мене зачепить А тепер ходи вперед, роби, що хочеш, а я таки буду перший. Потанцюєш ти в мене, хлопче!

— Овва! — засміявся Малий. — Не сунься, синку, поперед батька в пекло, краще повчись, як треба ходити.

Кожні півгодини вони мінялися місцями. Вони навіть не розмовляли. Рух зогрівав їх, хоч дихання холонуло у них на вустах. Мороз був такий лютий, що вони безперестанку терли рукавицями ніс і щоки. Досить було хоч на хвилину дати спочинок рукам, як щоки і ніс терпли, і тільки міцне розтирання поновлювало кровообіг.

Часто їм здавалося, що вони випередили усіх, але знову наздоганяли людей, які вийшли з міста раніше. Дехто намагався йти поруч з ними, але через милю-дві зникав у темряві позаду.

— Ми всю зиму на ногах, — зауважив Малий, — а всі ці роззяви розкисли, вилежуючись у теплій постелі, і ще хочуть змагатися з нами.

Смок запалив сірника і глянув на годинник. Більше він не робив цього, бо мороз так шпигонув його пальці, що минуло півгодини, перш ніж вони зігрілись.

— Чотири години, — сказав він, натягаючи рукавиці, — а ми вже випередили чоловік триста.

— Триста тридцять вісім, — поправив Малий. — Я рахував. Гей, хто там! Дайте дорогу тому, хто вміє ходити.

Це він звертався до знесиленого чоловіка, який, спотикаючись на кожному кроці, брів попереду, заступаючи шлях. Далі вони зустріли ще одного такого невдаху, останнього, хто їм трапився на шляху, бо вже йшли попереду всіх. Лише згодом вони довідались, яка то була страшна ніч. Втомлені, зниділі люди сідали у сніг, щоб перепочити і більше ніколи не вставати. Семеро замерзло на смерть, а скільком довелося відрізати пальці, руки та ноги у лікарнях Доусона! Ніч великого походу до струмка Індіанки була найхолоднішою за всю зиму. На світанку спиртові термометри у Доусоні показували сімдесят градусів нижче нуля. Люди, що брали участь у поході, за невеликим винятком, недавно прибули до цієї країни і зовсім не звикли до таких морозів.

Другого чоловіка, що теж дійшов уже краю, вони наздогнали хвилин за п'ять потому, його осявало північне сяйво, мов потужний прожектор. Бідолаха сидів обіч шляху на крижині.

— Вставай, сестричко Мері! — привітав його Малий. — Треба рухатись, бо замерзнеш.

Чоловік не відповів, і хлопці спинилися, щоб дізнатись, в чому річ.

— Твердий, як коцюба, — сповістив Малий. — Штовхни його, і він зламається навпіл.

— Чи ж він хоч дише? — Смок зняв рукавицю і крізь хутра та вовняну одежу силкувався намацати серце.

Малий відкрив одне вухо і нахилився до замерзлих уст.

— Не дише, — сказав він.

— Серце не б'ється, — додав Смок.

Він одяг рукавицю й почав швидко бити руками, перш ніж запалити сірника. То був старий чоловік, без сумніву, мертвий. Сірник загорівся, і на мить вони побачили довгу, сиву, вкриту кригою бороду, білі від морозу щоки і опушені інеєм вії, що змерзлися докупи.

— Ходімо, — сказав Малий, розтираючи вухо. — Ми нічим не можемо зарадити бідоласі. А я одморозив вухо. Тепер уся шкіра злізе, і болітиме з тиждень.

Пізніше, коли на небі запалала бліда райдуга північного сяйва, вони побачили попереду дві постаті. Крім них, більше нікого не було видно.

— Оце найперші, — сказав Смок, коли знов настала темрява. — Давай, доженемо їх.

Через півгодини, не в змозі догнати цих двох, Малий почав бігти.

— Якщо ми й доженемо їх, то нізащо не випередимо, — сказав він, важко дихаючи. — Боже, як вони йдуть! Б'юсь об заклад, що то не чечако! Вони зліплені з доброї глини!

Смок був попереду, коли вони наздогнали їх, і він дуже радів, що міг встигати за ними. Він одразу здогадавсь, що та з постатей, яка ближча до нього, — жінка. Що підказувало йому це, він не міг собі пояснити.

Закутана в хутра жінка була як і всі інші, але Смок відчув у ній щось дуже знайоме. Коли знову спалахнуло північне сяйво, Смок побачив маленькі ніжки, озуті в мокасини, і пізнав ходу, яку, раз побачивши, вже ніколи не забудеш.

— Ач, як добре йде, — хрипко проказав Малий. — Б'юсь об заклад, що це індіанка.

— Здрастуйте, міс Гастел! — сказав Смок.

— Здрастуйте! — відповіла вона, повернувши голову і швидко глянувши на нього. — Дуже темно, і я нічого не бачу. Хто ви?

— Смок.

Вона дзвінко засміялася, і Смокові здалося, що він ніколи в житті не чув такого чарівного сміху.

— Ну, як? Одружились? Виховуєте дітей, як тоді обіцяли? — І, перш ніж Смок одповів, запитала: — Чи багато чечако ідуть позаду?

— Та, мабуть, кілька тисяч. Ми випередили більше трьохсот. І вони не гаяли часу.

— Давня пісня! — зітхнула дівчина. — Ті, що недавно з'явилися, забирають собі найкращі місця, а ті, що живуть тут здавна, — які так мужньо, з такими стражданнями освоїли цю країну, — не мають нічого. Адже вони перші знайшли золото на Індіанці. Це вони дали знати мешканцям Морського Лева. Як ця чутка поширилася — хтозна. Але поки ті прибудуть, кляті чечако загарбають геть усе. От несправедливість! От знущання долі!

— Це й справді негаразд, — погодився Смок. — Але хай мене повісять, коли я знаю, як цьому запобігти. Хто перший, тому й кращий шматок. Ви ж знаєте.

— Мені хотілося б їх якось спинити, — палко промовила дівчина. — Я б воліла, щоб вони позамерзали на шляху або щоб з ними трапилося якесь нещастя, тільки б мешканці Морського Лева прийшли першими.

— Ви ще й справді накличете на нас якесь лихо, — засміявся він.

— Не в тім річ, — сказала вона швидко. — Я знаю все населення Морського Лева, кожного зокрема, і всі вони справжні люди. Скільки намучились вони в цій країні і як самовіддано працювали! Разом з ними я пережила тяжкі часи на Койокуку, коли ще була маленькою дівчинкою. Ми разом терпіли голод на Березовій річці та на Сороковій Милі. Вони герої і заслуговують нагороди, але тисячі шмаркачів, що не вміють навіть кілка забити, мов навіжені, пруть попереду них. Даруйте мені цю промову. Тепер я мушу мовчати, бо ви і ваші випередите мене та батька.

З годину вони мовчали, хоч Смок помітив, що Джой тихенько перешіптувалась з батьком.

— Я знаю їх, — сказав Малий Смокові. — Це старий Луїс Гастел, справжній золотошукач. А це, певно, його дочка. Він прибув до цієї країни дуже давно і привіз з собою дівчинку, Немовля. Він та Бітлз пустили першого пароплава на Койокуку.

— Я гадаю, нам нема потреби випереджати їх, — сказав Смок. — Нас тільки четверо.

Малий погодився, і вони ще з годину йшли мовчки. Біля сьомої години ранку, коли темряву прорізав останній спалах північного сяйва, вони побачили широкий прохід між горами.

— Струмок Індіанки! — гукнула Джой.

— Диви! — зрадів Малий. — А я розраховував прийти сюди лише за якихось півгодини. Ну й прудко ж ми бігли!

Тут шлях, який вів по Юкону до Дайї, звертав за торосами до східного берега. Їм довелося звернути на ледве помітну стежку, що вилась уздовж західного берега.

Луїс Гастел, котрий ішов попереду, раптом підсковзнувся на нерівній кризі і сів, схопившись обома руками за кісточку. Потім насилу встав на ноги і пішов далі, помітно шкутильгаючи. Через кілька хвилин він знову спинився.

— Нема діла, — сказав дочці. — Я розтяг, собі сухожилля. Іди вперед і зроби заявку за нас обох.

— Чи не можемо ми вам допомогти? — запитав Смок.

Луїс Гастел похитав головою.

— Їй неважко забити паколи на двох ділянках. А я вилізу на берег, розкладу багаття і забинтую ногу. Все буде гаразд. Іди, Джой. Забий паколи повище "Знахідки". Там багатше місце.

— Ось вам трохи березової кори, — сказав Смок, розділивши свій запас на дві рівні чистки. — Та не турбуйтесь, ми подбаємо за вашу дочку.

Луїс Гастел хрипко засміявся.

— Дякую, — сказав він. — Але вона й сама подбає за себе. Ідіть краще слідом за нею.

— А що як я піду попереду? — спитала вона Смока. — Я знаю цей край краще за вас.

— Ведіть нас, — ґречно відповів Смок. — Я з вами згоден: не слід чечако випереджати мешканців Морського Лева. А чи нема тут якогось іншого шляху, щоб їх позбутися?

Вона похитала головою.

— Ми не зможемо замести своїх слідів, і вони йтимуть за нами, наче ті вівці.

Пройшовши чверть милі, вона раптом повернула на захід. Смок помітив, що вони йдуть незайманим снігом, але ні він, ні Малий не вбагнули, що стежка, якою вони йшли, вела, ик і перше, на південь. Якби вони бачили, що робив Луїс Гастел, то вся б історія Клондайку повернула на інше. Старий, вже не шкутильгаючи, побіг за ними, придивляючись до сліду, наче мисливський пес. Він старанно торував стежку, якою вони звернули на захід, а сам рушив на південь.

Шлях вів до річки, але був так мало помітний, що вони часто губили його в темряві. За чверть години Джой Гастел раптом погодилась іти ззаду, дозволивши чоловікам прокладати шлях по снігу. Вони рухались так повільно, що шукачі золота, які йшли слідом почали наздоганяти їх, і коли о дев'ятій годині зайнявся день, позаду, скільки сягало око, видно було безкінечну шеренгу людей. Темні очі Джой радісно заблищали.

— Скільки вже йдемо ми уздовж струмка? — спитала вона.

— Дві години, — відповів Смок.

— Та дві години назад… Буде чотири, засміялась вона. — Отже, старожили Морського Лева врятовані.

Неясна підозра виникла у Смока. Він спинився й запитливо глянув на дівчину.

— Не розумію, — сказав він.

— Не розумієте? Тоді я поясню. Це Норвезький струмок. Індіанка зосталась на півдні.

Смок онімів.

— І ви зробили це навмисне? — запитав Малий.

— Так, навмисне, для того, щоб старожили виграли час.

Вона зайшлася сміхом. Смок глянув на Малого, і обидва розреготались.

— Ну і всипав би я вам, якби в цій країні було хоч трохи більше жінок! — вигукнув Малий.

— Ваш батько не звихнув ноги, а спокійнісінько чекав, поки ми підемо, чи не так? — спитав Смок.

Джой кивнула.

— А ви зостались, щоб обдурити нас?

Джой. знову кивнула, і Смок весело зареготав. То був сміх людини, що одверто визнала себе переможеною.

— Чому ви не гніваєтесь? — спитала вона ображено. — Або не… відлупцюєте мене?

— Треба вертатися, — сказав Малий. — У мене ноги мерзнуть.

Смок похитав головою.

— Значить, ми втратили чотири години. За цей час ми пройшли миль з вісім уздовж Норвезького струмка і зайшли далеченько на південь. Якщо ми підемо прямо і перейдемо хребет, то спустимось до Індіанки де-небудь вище "Знахідки". — Він глянув на Джой. — Хочете йти з нами? Я ж обіцяв вашому батькові дбати про вас.

— Я... — вона завагалась. — Піду, якщо ви не заперечуєте. — Джой дивилася просто на нього і вже не сміялась. — Справді, містере Смок, мені шкода, що я таке вчинила. Але ж хтось мусив захищати інтереси старожилів.

— Мені здається, що ці гони по золото були справжнім спортивним змаганням.

— А мені здається, що ви обидва хороші спортсмени, — сказала вона, зітхнувши, і додала — Шкода, що ви не старожили!

Дві години вони йшли по замерзлому річищу, а потім звернули на південь по виткому струмку. Опівдні вони почали сходити на хребет. Позаду, як і перше, йшла ціла валка людей. Тут і там тоненькі пасма диму показували, що люди отаборились.

Йти було що далі, то важче. Вони по пояс провалювались у сніг і мусили спинятися через кожні кілька кроків, щоб перевести дух. Малий перший заблагав відпочинку.

— Ми вже дванадцять годин у дорозі, — сказав він. — Я втомився. Ви теж. Я голодний і ладен, як той індієць, їсти сиру ведмедину. Ця бідна дівчина теж звалиться з ніг, якщо не з'їсть чого-небудь. Ось тутечки ми й розкладемо багаття. Що, згода?

Вони швидко і вміло заходилися лаштувати тимчасовий табір, і Джой довелося визнати, що навіть досвідчені старожили не впоралися б краще. Соснове гілля з нап'ятими зверху ковдрами давало захисток для вогню і спочинку. Але вони трималися осторонь багаття, поки не розтерли як слід своїх щік і носів.

Смок плюнув, і слина з тихим дзвоном упала додолу.

— Здаюсь! — мовив він. — Я ще ніколи не бачив такого морозу.

— Одної зими на Койокуку було вісімдесят сім градусів, — сказала Джой. — Зараз принаймні сімдесят або сімдесят п'ять. Я, мабуть, відморозила собі щоки. Наче вогнем, пече.

Тут, на схилі хребта, не було криги, а сніг був чистий та твердий, наче цукор. Вони підігрівали його в мисці для промивання золота, поки не назбирали води, щоб зварити кану. Смок смажив сало та відігрівав сухарі. Малий підкидав дров у вогонь. Джой поставила дві тарілки, дві чашки, бляшану з сіллю, змішаною з перцем, та бляшанку з цукром. Вона і Смок їли з однієї тарілки і пили з однієї чашки.

Було десь коло другої години, коли вони перейшли хребет та почали спускатися до Індіанки. На початку зими якийсь мисливець проклав собі стежку через міжгір'я і, мабуть, завжди ступав у свої власні сліди, бо посеред м'якого снігу утворилися нерівні, присипані снігом горбики. Коли нога не потрапляла на такий горбик, то людина провалювалась у незайманий сніг, і, звичайно, падала. Джой тепер палко бажала, щоб обидва її супутники зробили заявки, тому боялася, що через неї вони йдуть повільно, і попросилася наперед. Вона йшла так швидко і зграбно, що Малий був у захваті.

— Подивіться на неї! — гукнув він. — Оце жінка! Глянь, як ступає у своїх мокасинах! Без високих підборів! А які міцні ноги! Ото була б жінка для мисливця на ведмедів!

Джой озирнулася і вдячно посміхнулась йому та Смокові. І Смок помітив товариське почуття в цій посмішці і разом з тим гостро відчув, як багато жіночого було у ній.

Дійшовши до берега Індіанки, вони обернулися і побачили довгу низку шукачів золота, які ледве плентались, спускаючись з хребта.

Спустилися вниз. Річка промерзла до самого дна і була од двадцяти до тридцяти футів завширшки; її береги, алювіального походження, сягали восьми футів. Крига була вкрита незайманим снігом, і наші мандрівники зрозуміли, що вийшли до струмка трохи вище "Знахідки" та останніх заявок старожилів Морського Лева.

— Бережіться джерел! — застерегла Джой, коли Смок почав спускатися до річки. — А то при сімдесяти градусах ви залишитеся без ніг.

Ці джерела, що властиві більшості клондайкських приток, не замерзають навіть у найлютіші морози. Вони утворюють калюжі, вкриті тоненькою кригою та снігом. Людина, ступивши на сухий сніг, зненацька опиняється по коліна в воді. Коли за п'ять хвилин вона не спроможеться зняти взуття, то ноги пропали.

О третій годині дня уже спустився сірий північний присмерк. Вони уважно вдивлялися, шукаючи сухе дерево на другому березі, яке мало означати середню віху останньої ділянки. Джой перша побачила його. Вона кинулась уперед, гукнувши:

— Тут хтось був! Подивіться на сніг! Ось і мітка! Гляньте на цю сосну!

Раптом вона провалилася в сніг.

— От я і вскочила, — жалібно закричала вона — Не підходьте до мене! Я вилізу сама.

Крок за кроком, ламаючи тонку кригу, заховану під сухим снігом, вона вибилась на міцніший лід. Смок кинувся до берега, де ще з весняної повені лежали сухий хмиз та гілки. Коли Джой підійшла до Смока, багаття уже палало.

— Сідайте! — звелів він.

Вона слухняно сіла на сніг. Смок скинув мішок з плечей і послав їй під ноги ковдру.

З гори долинали голоси шукачів золота, які надходили.

— Хай Малий ставить паколи, — пораяла вона.

— Іди, Малий! — сказав Смок, знімаючи з неї мокасини, що вже задубіли від морозу. — Пройди тисячу футів та постав дві жердини. Пакілля на ріжках ми поставимо потім.

Смок складаним ножем зрізав зав'язки її мокасинів. Вони так замерзли, що хрумтіли і вищали під ножем. Сивашські шкарпетки та грубі вовняні панчохи взялися кригою. Здавалося, ніби її ногу вклали до залізного футляра.

— Як ваша нога? — спитав він, роззуваючи далі.

— Я її не відчуваю. Не можу поворухнути пальцями. Але все буде гаразд. Вогонь аж палахкотить. Дивіться, щоб не відморозили собі рук. Вони, мабуть, теж задубіли.

Смок зняв рукавиці і почав бити себе руками по боках. Відчувши, що гаряча кров побігла по жилах, знов заходився роззувати дівчину. Ось з'явилася одна, а потім друга біла ніжка, віддані на поталу жорстокому сімдесятиградусному морозу.

Смок взявся шалено розтирати її ноги снігом. Нарешті Джой відсунулась, заворушила пальцями і радісно поскаржилась на біль.

Тоді він посадовив її на ковдру, ногами ближче до вогню.

— Тепер ви можете самі подбати за них, — сказав Смок.

Джой зняла рукавиці й заходилася розтрати собі ноги, пильно стежачи, щоб тепло зігрівало їх поволі. А в цей час Смок грів свої руки. Сніг не танув і не мокрів, його кристали були тверді, мов піщинки. Поступово біль у відмороженому тілі давав відчути, що кров знову побігла по жилах. Смок підкинув дров, зняв легкий пакунок з плечей дівчини та дістав звідти нову пару взуття.

Повернувся Малий і видерся до них на берег.

— Я одміряв добрих тисячу футів, — сповістив він. — Номери двадцять сім та двадцять вісім. Коли ж я забивав пакіл на номері двадцять сім, то зустрів першого дохляка з тих, що чалапали за нами. Він заявив, що я не маю права на двадцять восьмий номер… Тут я сказав йому…

— Так, так, — гукнула Джой. — Що ж ви йому сказали?

— Сказав, що коли він не відійде на п'ятсот футів, то я зроблю морозиво з його відмороженого носа. Він пішов, а я поставив два центральні паколи, одмірявши по п'ятсот футів уздовж річки. Той тип зайняв сусідню ділянку. Гадаю, що тепер струмок Індіанки уже поділено

від верхів'я до гирла. Та наші місця повні. Зараз вже темно, але завтра вранці ми зможемо поставити бічні паколи.

III

На ранок погода змінилася. Було так тепло, що Смок і Малий, ще лежачи у своїх ковдрах, визначили температуру у двадцять градусів нижче нуля. Стужа минула. Поверх їхніх ковдр лежав іній, дюймів у шість завтовшки.

— Доброго ранку! Як ваші ноги? — привітався Смок до Джой Гастел, яка сиділа у спальному мішку і струшувала з себе сніг.

Поки Смок готував сніданок, Малий розклав багаття і приніс льоду з річки. Після сніданку зовсім розвиднілося.

— Піди і постав паколи на ріжках, — сказав Малий. — Коли я рубав кригу на каву, то бачив пісок. Зараз я натоплю води та промию трохи на щастя.

Смок з сокирою в руці пішов забивати паколи. Почавши з центрального пакола номер двадцять сім, він попростував вузенькою долиною до краю ділянки. Він ступав майже автоматично, бо в його уяві й досі жили спогади минулого вечора, йому здавалося, що він якимсь побитом здобув владу не лише над звабними обрисами та міцними м'язами маленьких ніжок, які так старанно розтирав снігом, але й над усіма жінками світу. Невиразне, тепле почуття охопило його. Здавалося, що він повинен підійти до Джой Гастел, взяти її руку й сказати: "Ходімо!"

І раптом він зробив відкриття, яке примусило його забути про владу над білими ніжками. Він не забив пакола на ріжку, бо раптом опинився перед другим струмком. Запам'ятавши суху вербу та височенну сосну, що здаля впадала в око, Смок повернувся до струмка, де стояли

центральні паколи. Пройшов річищем навколо широкого, що скидалося на підкову, коліна і побачив, що два струмочки це насправді один і той же струмок. Двічі він пройшов долину з краю в край — від нижнього пакола номер двадцять сім до верхнього пакола номер двадцять вісім — і переконався, що верхній пакол останнього був нижче за нижній пакіл першого. Учора смерком Малий зробив обидві заявки якраз на коліні річки.

Смок почалапав назад до свого маленького табору. Малий саме скінчив промивати пісок.

— Нам поталанило! — гукнув він, простягаючи миску. — Дивись, скільки золота! Тут буде доларів на двісті. Я чимало вештався в цих краях, але ще не бачив такого скарбу.

Смок байдуже глипнув на золото, налив собі чашку кави й сів. Джой відчула біду і кинула на нього стурбований, запитливий погляд. Малого розгнівала байдужість товариша.

— Чому ти не радієш? — спитав він. — Ми здобули таке багатство, а ти й подивитися не хочеш.

Перш ніж одповісти, Смок відпив ковток кави.

— Малий, знаєш, що наші заявки нагадують Панамський канал?

— Не розумію.

— Східний вхід до Панамського каналу лежить на захід від західного входу. От тобі й все.

— Нічогісінько не розумію! — сердивсь Малий.

— Цебто ти зробив обидві заявки на великому коліні.

Малий впустив миску з золотом.

— Далі! — заблагав він.

— Верхній пакіл двадцять восьмого номера на десять футів нижче за нижній пакіл номера двадцять сім.

— Ти хочеш сказати, що нам нічого не дістанеться?..

— Навіть на десять футів менше, ніж нічого.

Малий побіг униз берегом. Через п'ять хвилин він вернувся. У відповідь на запитливий погляд Джой бідолаха тільки кивнув головою. Не кажучи й слова, прийшов до званого дерева і сів, утупивши очі в сніг перед своїми мокасинами.

— Ми можемо зараз повернутися в Доусон, — сказав Смок, згортаючи ковдри.

— Мені дуже прикро, Смоку, — сказала Джой. — Це все через мене.

— Нічого! — відповів він. — Усьому свій час.

— Але це моя провина, тільки моя! Тато зробив на мене заявку біля "Знахідки". Я віддаю її вам!

Він похитав головою.

— Малий! — благала вона.

Малий теж похитав головою і раптом зареготав. І довго реготав, як божевільний.

— Це не істерика, — пояснив він. — Мені іноді буває страх як весело.

Його погляд упав на миску з золотом. Він пхнув її ногою і розсипав золото на снігу.

— Воно не наше, — пояснив він. — Воно належить тому бевзю, якого я вчора нагнав. Ходімо, Смоку! Вертаймося в Доусон! А втім, якщо ти хочеш убити мене, я й пальцем не поворухну, щоб стати тобі на заваді.

МАЛИЙ БАЧИТЬ СНИ

I

— Дивно, що ти ніколи не граєш, — сказав Малий Смокові, коли вони якось сиділи в "Оленячому Розі". — Невже тобі не кортить?

— Воно-то кортить, — відповів Смок. — Але я волію грати тільки на виграш.

Навколо них у великій залі бару стояв гамір і тріск десятка гральних столів, за якими люди, у хутрі та мокасинах, пробували свого щастя. Смок показав на них рукою.

— Поглянь, — сказав він. — Навіть найпростіший математичний розрахунок говорить, що всі вони сьогодні більше програють, ніж виграють. Багато хто програв уже й зараз.

— Ти добре знаєш арифметику, — промимрив Малий. — І взагалі, ти маєш рацію. Але, крім того, існують ще факти. Бувають іноді й хвилини щастя. І тоді кожен може виграти. Я це знаю, бо не раз бачив, як дехто

підряд загрібав банк за банком. Єдиний спосіб виграти — це чекати, поки прийде твоє щастя, і тоді вже грати до краю.

— Як на твоє, то все це просто, — критично зауважив Смок.

— Лихо в тому, — сказав Малий, — що більшість гравців не розуміє, коли їм справді таланить. Мені теж доводилося пошитися в дурні. Але все треба в житті спробувати.

Смок похитав головою.

— Тут теж статистика, Малий. Більшість людей невірно підраховує свої можливості.

— Невже ти ніколи не відчував, що слід тобі лише поставити гроші, як ти одразу виграєш?

Смок засміявся.

— Надто багато шансів проти мене. Але ось що, Малий. Зараз я поставлю на карту долар. Побачимо, чи дасть вона нам щось на чарку.

Смок попрямував до столу, але Малий схопив його за руку.

— Почекай. Я почуваю, що сьогодні мені щаститиме. Постав краще цього докера на рулетку.

Вони підійшли до столу з рулеткою, поблизу буфету.

— Чекай, поки я скажу, — порадив Малий.

— На який номер? — спитав Смок.

— Вибирай сам. Але жди, поки я скажу.

— Чи не думаєш ти, що я маю більше шансів за цим столом? — звернувся Смок.

— У тебе їх стільки ж, скільки і в решти гравців.

— Але менше, ніж у круп'є.

— Дивись і чекай, — сказав Малий. — От тепер став!

Круп'є саме пустив маленьку кульку з слонової кістки по гладенькому обідку колеса. Смок через плече іншого гравця кинув навмання свого долара. Монета покотилася по зеленому сукну й зупинилася якраз навпроти номера 34.

Кулька теж спинилася, і круп'є проголосив:

— Виграв тридцять четвертий.

Він згріб зі столу гроші, і Смок забрав тридцять п'ять доларів. Малий поплескав його по плечу.

— Оце і є щастя, Смоку! — Як я відчув мого, не розумію. Але я знав, що ти виграєш. Якби твій долар упав на якийсь інший номер, то все одно б виграв. Коли вже прийшло щастя, ніщо йому не завадить.

— Ну, а коли б випав подвійний нуль? — спитав Смок, коли вони йшли до буфету.

— Тоді і твій долар упав би на подвійний нуль, — відповів Малий. — Це неминуче. Ось ходімо назад до столу. Мені сьогодні щастить, і, давши тобі виграти, я хочу й сам виграти.

— У тебе є якась система? — запитав Смок хвилин через десять, коли Малий програв уже сто доларів.

Той сердито крутнув головою, розклав фішкн на 3, 11 та 17, а дріб'язок кинув на "зелене".

— Хай чортяка вхопить усіх йолопів, що грають за системою, — відповів він, коли круп'є згріб його гроші.

Смок, спочатку байдужий до гри, раптом зацікавився нею і почав уважно стежити за кулькою, ставками й виграшами. Сам він не грав. Він так захопився, що коли Малий вирішив, що з нього досить, то ледве відтяг Смока від столу.

Круп'є повернув Малому торбинку з золотом, що той давав йому під заклад, і клаптик наперу, на якому було надряпано: "Відсипати 350 доларів". Малий поніс торбинку та папірця вагареві, що сидів за великими терезами. Той одважив 350 доларів і всипав їх у скриню.

— Цього разу твоє щастя підтвердило вірність статистики, — пожартував Смок.

— Але я мусив грати, щоб збагнути це, — сказав Малий. — Я трохи переграв, бо мені хотілось довести тобі, що щастя все-таки існує.

— Не сумуй, — посміхнувся Смок. — Зате я підстеріг його.

Очі в Малого заблищали.

— Та ну? Чого ж ти вагаєшся? Грай!

— Зачекай трохи. Скоро я вироблю таку систему, що забиратиму всі виграші за цим столом.

— Систему! — простогнав Малий і з великим жалем глянув на товариша. — Смоку, послухай мене та облиш ці кляті системи. Вони завжди спричиняються до нещастя.

— Тому вона й подобається мені, — відповів Смок. — Система — це статистика. Якщо система правильна, ніколи не програєш. А щастя завжди може зрадити.

— Я бачив багато отих систем, але не знаю жодної, що вигравала б. — Малий помовчав і зітхнув. — Слухай-но, Смоку, коли ти схибнувся на систему, то краще нам тікати звідси. Та й час уже вирушати в дорогу.

II

Кілька тижнів обидва сперечались. Смок гаяв час, слідкуючи за рулеткою, а Малий наполягав на тому, щоб вирушати в дорогу. Коли ж загомоніли про похід вниз по Юкону за двісті миль, Смок рішуче відмовився.

— Слухай, Малий, я не піду, — заявив він. — Ця подорож забере десять день, а за цей час я сподіваюсь удосконалити свою систему. Вже зараз я міг би виграти. Нащо ж мені пертися в таку далечінь?

— Смоку, я за тебе піклуюся, — відповів Малий. — Ти ж скоро зовсім, втратиш глузд, і я ладен тягти тебе хоч до самого полюса, а би відволікти від цього столу.

— Марно турбуєшся. Адже я вже дорослий, бо досить наївся ведмедини. Якщо й доведеться тобі тягти, то не мене, а золото, що я виграю за своєю системою. І, мабуть, доведеться ще брати собак на підмогу.

Малий тільки застогнав у відповідь.

— Але не спробуй грати сам, — провадив Смок. — Ми потім поділимо виграш навпіл, та для початку мені потрібні всі наші гроші. Це система ще нова, і, можливо, я зроблю кілька помилок.

III

Нарешті, після багатьох днів спостережень і роздумів настав вечір, коли Смок оповістив, то він вступає до бою. Малий, похмурий та сумний, йшов, ніби на похорон, до "Оленячого Рогу". Смок накупив фішок і примостився біля круп'є. Довго бігала кулька, а Смок так і не зважувався поставити фішку. Малому вже й терпець увірвався.

— Кидай! Ну, кидай же! — заохочував він. — Скінчиться нарешті цей похорон? Ти що, боїшся?

Смок хитав головою і чекав. Після дванадцятого кону він раптом поставив десять однодоларових фішок на номер 26. Номер виграв, і круп'є заплатив Смокові триста п'ятдесят доларів. Потім, пропустивши десять, дванадцять, тридцять партій, Смок знову поставив десять доларів на номер 32. Він знову виграв триста п'ятдесят доларів.

— Це — щастя! — схвильовано прошепотів Малий. — Грай далі!

Минуло півгодини, а Смок не зробив жодної ставки, згодом поставив десять доларів на номер 34 і виграв.

— Поталанило! — прошепотів Малий.

— І зовсім ні, — відповів Смок. — Це діє моя система. Егеж, вона не погана?

— Вигадуй! — сердився Малий. Щастя приходить різними шляхами. Ніякої системи не може й бути. Тобі просто щастить.

Смок перемінив спосіб гри. Він ставив здебільшого маленькі фішки, розкидаючи їх тут і там, і частіш програвав, ніж вигравав.

— Облиш, — порадив Малий. — Забирай гроші й тікай. Більше не виграєш!

Тут кулька знову побігла по колу, і Смок кинув десять фішок на номер 26. Кулька зупинилася на 26, і круп'є ще раз виплатив Смокові триста п'ятдесят доларів.

— Коли вже грати, то грати! — зрадів Малий. — Став зразу двадцять п'ять доларів.

Минуло півгодини, і за цей час Смок знову програв та виграв незначні суми. Потім він раптом поклав двадцять п'ять доларів на "подвійний нуль", і одразу ж круп'є виплатив йому вісімсот сімдесят доларів.

— Розбуди мене, Смоку! Це якийсь сон, — простогнав Малий.

Смок посміхнувся, заглянув до свого блокнота й почав щось підраховувати. Цей блокнот він уже кілька разів діставав з кишені і щось туди записував.

Навколо столу згромадилася юрба. Багато гравців пробували ставити на ті самі номери, що й Смок. Тоді він почав грати інакше. Десять разів підряд він ставив на 18 і програвав. Тут навіть найупертіші послідовники облишили його. Тоді він поставив на інший номер і виграв триста п'ятдесят доларів. Гравці повернулися і знову покинули його після ряду програшів.

— Облиш, Смоку, облиш! — радив Малий. — Навіть найбільшому щастю приходить край, отож, і твоєму кінець. Більше не виграєш.

— Ще раз — і все! — відповів Смок.

Кілька хвилин він грав: програвав, то вигравав, розкидаючи дрібні фішки по столі, а потім кинув двадцять п'ять доларів на "подвійний нуль".

— Давайте розрахуємось, — сказав він банкометові, коли знов виграв.

— Не треба показувати мені рахунок, — сказав Малий, коли вони йшли до вагаря. — Я стежив увесь час. Ти виграв щось коло трьох тисяч шестисот. Еге ж?

— Три тисячі шістсот тридцять, — відповів Смок. — А тепер однеси пісок додому. Так ми умовились.

IV

— Не спокушай долі, — застерігав Малий другого вечора, коли Смок зібрався йти до "Оленячого Рогу". — Тобі пощастило, але всьому буває край. Доля зрадлива.

— Яке там щастя, Малий. Система. Я не можу програти.

— До біса твою систему! Ніяких систем не існує. Я колись виграв сімнадцять разів підряд. Хіба то була система? Дурниці! Просто якесь гемонське щастя! Тільки я злякався й загнуздав його. Якби грав далі, то виграв би тисяч тридцять на свої два долари.

— І все ж, Малий, у мене справжня система.

— Доведи мені це.

— Я вже довів. Ходімо зі мною, і ти побачиш.

В "Оленячому Розі" всі втупилися у Смока. Гравці розступились перед ним, і він знову сів біля банкомета. Цього разу він грав зовсім інакше. За півтори години він зробив тільки чотири ставки, але кожна була по двадцять п'ять доларів і кожна виграла. Смок одержав три тисячі п'ятсот доларів, і Малий знову поніс додому золотий пісок.

— Тепер час припинити гру, — радив Малий, сівши на ріжок лавки та скидаючи мокасини. — Ти виграв сім тисяч. Треба бути дурнем, щоб спокушати щастя.

— А про мене, то треба бути божевільним, щоб не використати таку систему, як моя.

— Ти розумний хлопець, Смоку. Ти вчився в коледжі. Ти за одну хвилину змикитиш більше, ніж я за сорок тисяч років. Але ти гірко помиляєшся, коли звеш своє щастя системою. Я таки трохи поблукав по світу і дещо бачив, тому скажу тобі по щирості, що ніяка система в цій грі неможлива.

— Але ж я довів тобі і можу не раз довести!

— А от і ні, Смоку. Це все сон. Ось я прокинусь, розкладу вогнище та приготую сніданок.

— Та ось же, невіро ти, — ось золото! Полапай його.

Смок кинув товаришеві на коліна туго набиту торбину з золотим піском. Вона важила тридцять п'ять фунтів, і Малий добре відчув її вагу.

— Це — дійсність! — вигукнув Смок.

— Що ж, я бачив у своєму житті багато снів, що скидалися на дійсність. Уві сні все можливе. А в справжньому житті ніяка система неможлива. Я не вчився в коледжі, але вважаю, що твій неймовірний виграш — лише сон.

— Це — "Гамільтонів закон ощадності", — засміявся Смок.

— Я ніколи не чув про твого Гамільтона, але він, очевидячки, має рацію. Я сплю, Смоку, а ти мучиш мене своєю системою. Коли ти справді любиш мене, то гукни: "Малий! Вставай!" — і я прокинусь та приготую сніданок.

V

На третій вечір круп'є повернув Смокові його першу ставку — п'ятнадцять доларів.

— Маєте право ставити тільки десять, — сказав він. — Найвищу ставку зменшено.

— Злякалися! — засміявсь Малий.

— Хто не хоче, може не грати, — одповів круп'є. — І скажу вам по щирості, що я волів би не бачити вашого приятеля біля свого столу.

— Злякалися його системи, га? — глузував Малий, коли круп'є сплачував триста п'ятдесят доларів.

— Яка там система! У рулетці ще не було системи. Але щастя примхливе. От йому поталанило, і я не хочу допустити, щоб мій банк лопнув.

— Злякалися!

— Гра — бізнес, як і всякий інший, друже. Ми не філантропи.

Щовечора Смок вигравав, кожного разу граючи інакше. Експерти, що тиснулися біля столу, записували його номери і ставки, даремно намагаючись зрозуміти його систему. Вони присягалися, що йому просто щастить, щоправда, так щастить, як ще нікому в світі.

Те, що Смок щоразу грав інакше, зовсім збивало їх з пантелику. Іноді, уткнувши ніс у свого блокнота і щось підраховуючи, він протягом години не брав участі у грі. Потім раптом вигравав три найбільші ставки й загрібав тисячу доларів за якихось п'ять або десять хвилин.

А то ще він надзвичайно щедро розкидав фішки по всьому столу. Це тривало хвилин десять, тридцять, і раптом, коли кулька стишувала свій хід, Смок ставив найбільшу ставку на ряд, на колір, на номер і вигравав на всі три. Одного разу, щоб зовсім збити з пантелику тих, що хотіли розгадати його таємницю, Смок програв сорок найбільших ставок. Але щовечора неодмінно Малий односив додому золотого піску на три тисячі п'ятсот доларів.

— І все ж ніякої системи тут немає, — твердив Малий, лягаючи спати. — Я пильно стежу за твоєю грою, але не бачу в ній ладу. Ти ніколи не граєш однаково, а тільки те й робиш, що береш виграші, коли захочеш, і не береш, коли не бажаєш.

— Можливо, що ти ближче до правди, ніж сам гадаєш. Я справді програю навмисне. Але це теж входить в мою систему.

— До біса твою систему! Я розмовляв з усіма гравцями, всі вони переконані, що системи тут не може бути.

— Але ж я щовечора доводжу їм, що система існує.

— Слухай-но, Смоку, — сказав Малий, збираючись гасити свічку. — Я таки справді здурів. Може, ти думаєш, що це свічка? Це не свічка. І я — не я. Я десь на привалі, лежу в своїх ковдрах з роззявленим ротом, і мені все це верзеться. І ти — не ти, як і свічка — не свічка.

— Дивно тільки, як нам обом сниться одне й те саме, — зауважив Смок.

— Зовсім ні. Ти мені просто ввижаєшся уві сні. І інші теж розмовляють зі мною уві сні. Я, мабуть, збожеволію. Якщо цей сон триватиме довше, то я раптом почну кусатися й завивати!

VI

На шостий вечір гри найбільшу ставку зменшили до п'яти доларів.

— Гаразд, — сказав Смок банкометові. — Я хочу й сьогодні взяти свої три тисячі п'ятсот доларів. Ви лише змусите мене грати довше, ніж вчора.

— Чому ви не граєте за яким-небудь іншим столом? — зі злістю спитав круп'є.

— Бо мені тут подобається! — Смок глянув на пічку, що гула за кілька кроків од нього. — Тут нема протягу, тепло та затишно.

Принісши додому дев'ятий мішок золотого піску, Малий мало з глузду не з'їхав.

— Досить з мене, Смоку! Я бачу, що й справді не сплю. Взагалі системи не може бути, але ти її винайшов. Двічі по два не чотири, а більше. Все пішло шкереберть. К бісу таблицю множення! Два — це вісім, дев'ять — одинадцять, а два рази по два — вісімсот сорок шість з… половиною. Ніщо — це щось, а нічого — це все. Двічі все — дорівнює

кольдкрему, пісній сметані і ситцевим коням. Ти винайшов систему! Чого не було, те є, а чого нема, те буде. Сонце сходить на заході, місяць обернувся на монету, зорі — це м'ясні консерви, цинга — благословення боже, той, хто помер — живий, скелі течуть, вода — це газ, я — не я, а ти — не ти, і, можливо, ми близнюки, якщо ми не картопля, засмажена на мідному купоросі. Розбудіть мене! Ой, розбудіть мене!

VII

Наступного ранку до їхньої хати завітав гість. Смок знав його. То був Гарві Моран, власник рулетки в "Тіволі". Коли він заговорив, в його низькому голосі чулось благання.

— Ви всіх нас ошелешили, Смоку, — почав він. — Я прийшов за дорученням власників дев'ятьох гральних столів. Ми нічого не розуміємо, хоч знаємо, що в рулетці ніколи не існувало якоїсь системи. Всі математики повторюють те саме. Рулетка сама по собі система, і тому ніяка інша система не може її побити, бо тоді арифметику треба викинути на смітник.

Малий завзято закивав.

— Коли система може побити систему, тоді зовсім нема ніякої системи, — провадив далі Моран. — Інакше довелось би визнати, що одна річ може бути у двох різних місцях одночасно або дві речі можуть бути одночасно в одному місці, дарма що це місце здатне вмістити лиш одну з них.

— Але ж ви бачили мою гру, — відповів Смок. — І коли ви вважаєте, що мені тільки щастить, то навіщо турбуватися?

— Ото ж бо й є! Ми не можемо не турбуватися. Ви маєте якусь систему, тоді як ми знаємо, що її бути не може. Я стежив за вами п'ять вечорів і спостеріг, що ви маєте кілька улюблених номерів, на які ви

завжди виграєте. Так от, ми, власники десяти гральних столів, звертаємося до вас з дружньою пропозицією. Ми поставимо стіл в задній кімнаті "Оленячого Рогу", і там чикрижте нас на здоров'я. Це буде цілком приватно. Тільки ви, Малий та ми. Ну, що ви скажете?

— Давайте зробимо трохи інакше, — відповів Смок. — Вам хочеться стежити за моєю грою. Сьогодні ввечері я гратиму в "Оленячому Розі". Отам і слідкуйте за моєю системою скільки завгодно.

VIII

Того вечора, коли Смок сів на своє звичайне місце, круп'є припинив гру.

— Гру закінчено, — сказав він. — Так звелів господар.

Але власники гральних столів, що зібралися тут, не хотіли з цим миритися. За кілька хвилин вони самі зладили банк. Кожний поклав тисячу, й гра почалася.

— Чикрижте нас, — закликав Гарві Моран, коли круп'є пустив кульку.

— Згодні на ставку в двадцять п'ять доларів? — спитав Смок.

— Гаразд. Починайте.

Смок поставив двадцять п'ять фішок на "подвійний нуль" і виграв. Моран витер піт з чола.

— Далі! — сказав він. — У нас десять тисяч у цьому банкові.

— Банк лопнув, — проголосив круп'є.

— Ну, досить? — запитав Смок.

Власники гральних столів глянули один на одного Вони почували страх. Ці відгодовані пестуни щастя, вершителі його законів були знищені. Вони здибали того, хто розумівся краще на цих законах або ж створив вищі, нікому невідомі закони.

— Ми здаємося, — сказав Моран. — Авжеж, Берку?

Черевань Берк, власник гральних столів у двох заїздах, притакнув.

— Трапилось неможливе, — сказав він. — Цей Смок винайшов власну систему. Якщо ми хочемо, щоб не стояли наші столи, нам залишається тільки зменшити ставку до долара, до десяти центів або й до цента. З такими ставками він багато не виграє.

Всі глянули на Смока. Він знизав плечима.

— Тоді, джентльмени, я найму людей, щоб грати за всіма вашими столами. Я буду платити їм десять доларів за чотири години й однаково матиму свої гроші.

— Тоді ми припинимо гру, — відповів черевань Берк. — Якщо... — він перебіг очима по своїх приятелях, щоб побачити, чи вони згодні з ним, — якщо ви не побажаєте домовитись з нами. Скільки ви хочете за вашу систему?

— Тридцять тисяч доларів, — відповів Смок. — Тобто по три тисячі з кожного столу.

Вони пошептались і згодились.

— І ви розкриєте нам вашу систему?

— Звичайно.

— І ви обіцяєте ніколи більше не грати у Доусоні в рулетку?

— Ні, сер, — рішуче відповів Смок. — Я обіцяю не грати більше за цією системою.

— Хай йому чорт! — вигукнув Моран. — А чи не маєте ви якихось інших систем?

— Зачекайте, — сказав Малий. — Я хочу поговорити з моїм товаришем. Ходімо, Смоку.

Смок пішов за ним у куток кімнати. Сотні цікавих очей стежили за ними.

— Слухай-но, Смоку, — хрипко зашепотів Малий. — Можливо, це й не сон. В такому разі ти продаєш систему надто дешево. Ти ж можеш здобути весь світ цією грою. Десятки мільйонів! Потруси їх! Потруси їх як слід!

— А коли це все сон? — лагідно спитав Смок.

— Тоді заради сну й потруси цих пузачів. Чи ж варто бачити сни, якщо ми навіть уві сні не можемо примусити їх розщедритися.

— На щастя, це не сон, Малий.

— Тоді я ніколи тобі не подарую, якщо їй продаси систему за тридцять тисяч.

— Ти кинешся мені на шию, коли я продам за тридцять тисяч. Це не сон, Малий. Через дві хвилини ти побачиш, що не спав. Ч погодився продати свою систему, бо більше нічого не поробиш.

Смок оголосив власникам столів, що він не змінив свого наміру. Вони видали йому розписки по три тисячі.

— Бери золотим піском, — застеріг Малий.

— Я прошу одважити мені піском, — сказав Смок.

Власник "Оленячого Рогу" забрав розписки, і Малий одержав золотий пісок.

— Тепер мені зовсім не хочеться прокидатися, — сказав він, піднімаючи важкі мішки. — Цей сон коштує сімдесят тисяч. Було б великим марнотратством зараз розплющити очі, вилізти з ковдр і готувати сніданок.

— Де ж ваша система? — запитав Черевань Берк. — Ми заплатили і хочемо, щоб ви показали її.

Смок підійшов до столу.

— А зараз, джентльмени, прошу хвилинкууваги! Це не звичайна система. Навряд чи її можна назвати системою. Але вона має ту перевагу, що дає практичні наслідки. У мене власне, є свої здогадки, проте я не буду про них розводитися. Стежте за мною. Круп'є, будьте напоготові. Припустимо, що я хочу виграти на номер 26. Пускайте кульку!

Кулька побігла по колу.

— Ви помітили, — провадив Смок, — що номер 9 був якраз навпроти.

Кулька спинилася на 26.

Черевань Берк тихо вилаявсь. Всі чекали

— Щоб виграв "подвійний нуль", треба щоб навпроти його було "11". Спробуйте сам й побачите.

— А де ж система? — нетерпелився Моран. — Ми знаємо, що ви вмієте вибирати виграшні номери. Але як ви про них дізналися?

— Я уважно стежив за виграшами. Випадково я двічі помітив, де зупинялася кулька, коли навпроти неї був номер 9. Обидва рази виграв двадцять шостий. Тоді я став вивчати інші випадки. Коли навпроти "подвій ний нуль", то виграє 32, а коли 11, то виграє "подвійний нуль". Це трапляється не завжди, але звичайно. Ви помітили, я кажу "звичайно". Як я уже сказав, у мене є деякі підозри, про які я не хочу розводитися.

Черевань Берк раптом кинувся вперед, спинив рулетку і став уважно оглядати круг. Всі дев'ять інших власників рулеток теж нахилилися над колесом. Черевань Берк випростався і кинув погляд на пічку.

— Сто чортів! — сказав він. — Ніякої системи не було! Стіл стояв близько до вогню, і кляте колесо розсохлося. Ми працювали із зіпсованим колесом. Не дивно, що він так сподобав цей стіл. Дулю виграв би він за іншим столом!

Гарві Моран зітхнув з полегкістю і витер лоба.

— Грець з ним, — сказав він. — Зате ми знаємо, що ніякої системи нема. — Він раптом вибухнув голосним реготом і поплескав Смока по

плечу. — Смоку, ви поклали усіх нас на лопатки! У мене є добряче вино, і я розкоркую його, якщо ви поїдете зі мною в "Тіволі".

Повернувшись додому, Малий мовчки розкладав мішки з піском. Нарешті він поклав їх на стіл, сів на лаву й заходився скидати мокасини.

— Сімдесят тисяч! — примовляв він. — Це значить триста п'ятдесят фунтів. І все це завдяки зіпсованому колесу й зіркому окові. Смоку, ти з'їв їх сирими, ти з'їв їх живцем. Але все ж таки я вважаю, що це сон! Тільки уві сні трапляється таке. Я не хочу прокидатися і сподіваюсь, що ніколи не прокинусь.

— Радій, — відповів Смок. — Є така філософська наука, яка вчить, що всі люди сновиди. Ти, друже, в хорошій компанії.

Малий встав, наблизився до столу, вибрав найтяжчий мішок і став колисати його, наче дитину.

— Можливо, що я й сновида, — сказав він, — але зараз я дійсно в хорошій компанії.

ЛЮДИНА НА ТОМУ БЕРЕЗІ

I

Це було ще до того, як Смок Беллю заснував виселок Тру-ля-ля і втяв вікопомну штуку з яйцями, що мало не довела до банкрутства Біла Свіфтуотера, і навіть до того, як він виграв мільйон доларів у змаганні собачих упряжок по Юкону. Смок і Малий розлучились в верхів'ях Клондайку, бо Малий мав вернутися до Доусона, щоб зареєструвати кілька заявок.

Смок же прямував з своїми собаками на південь. Він хотів дістатися озера Несподіванок та міфічних Двох Зрубів. Для цього йому і риба було

перетяти верхів'я Індійської річні і невідомою країною, через гори, вийти до річки Стюарт. Десь тут, як ходили чутки, було озеро Несподіванок, оточене зубчастими горами та льодівцями; дно його було вкрите грудками золота. Розповідають, ніби давні поселенці, що їхні ймення вже забуті, пірнали колись у крижані води озера і виносили пригорщами золото на берег. Але вода була дуже холодна. Одні сміливці гинули у ній, спливаючи на поверхню мертвими. Інші вмирали від сухот. І ніхто з тих, хто йшов на це озеро, ще не вертався. Завжди траплялось якесь лихо. Один упав в ополонку нижче Сорокової Милі; другого роздерли власні собаки; третього задавило дерево. Різні ходили чутки. Озеро Несподіванок було зачарованим місцем. Де воно, ніхто не пам'ятав, і золото й досі лежало собі любесенько на дні.

Два Зруби були так само міфічні, але їхнє місце визначалося певніше: за п'ять ночівель від річки Стюарт угору річкою Мак-Квещен. Мабуть, їх звели ще до того, як перші шукачі золота дісталися Юконського басейну. Мисливці на оленів розповідали Смокові, що якось вони натрапили на ті Два Зруби, але даремно шукали жили, яку нібито розкопували давні шукачі.

— Пішов би ти краще зі мною, — задумано казав Малий в час розлуки. — Коли вже потрапив до Індійської річки, то так і жди неприємностей. У цій країні небезпека чатує на кожному кроці. Хіба тобі не досить отих розмов про злих духів та зачаровані місця?

— Все буде гаразд, Малий. За якихось шість тижнів я повернусь до Доусона. Шлях по Юкону второвано, та й перші сто миль річкою Стюарт, мабуть, теж добре наїжджено. Поселенці з Гендерсона казали мені, що кілька гуртів поїхало туди, коли стала річка. Якщо я натраплю на їхній слід, то робитиму по сорок, а то й п'ятдесят миль на день. Можливо, я й за місяць повернусь, якщо переїду навпрошки.

— Так-то воно так, але саме цей переїзд і турбує мене. Ну бувай. Смоку. Тільки будь обережним. І не соромся, якщо ти повернешся додому ні з чим.

II

За тиждень Смок був уже у горах, на південь від Індійської річки. На перевалі він покинув санки і навантажив своїх собак. Кожний з них ніс по п'ятдесят фунтів, і за його плечима був такий самий тягар. Він ішов попереду, втолочуючи сніг лижвами, а позаду ланцюжком плентали собаки.

Смок полюбив це життя, цю глибоку північну зиму, тишу пустелі та безкраї сніги, якими ще не ступала людська нога. Навколо нього височіли крижані верхів'я, котрі ще не мали назви, бо їх ще не позначено на картах. Ніде не видно було й димка, що здіймався б над мисливським табором. Він сам йшов серед цього непорушного спокою, і самотина його не гнітила. Усе це він любив: і денну працю, і гризотню собак, і довгі присмерки над табором, і мерехтіння зірок над головою, і полум'янисту розкіш північного сяйва.

Любив він і свій табір, особливо наприкінці дня; тут він бачив картину, яку прагнув намалювати і якої ніколи не забуде: втоптаний сніг і червоне багаття; постіль — пара одежин з заячих шкурок, розісланих на щойно нарубаних гілках; шмат брезенту, що затримує тепло; закіптюжений чайник і казанок на довгому сучку; мокасини на палиці; лижви, уткнуті в сніг; собаки горнуться до вогню й тепла, сторожкі та задумані, кудлаті, вкриті памороззю, з пухнатими хвостами і підібганими під себе ногами, а навколо чорний мур темряви.

В такі хвилини Сан-Франціско, "Хвиля" й О’Гара здавалися чимсь далеким, загубленим у минулому, тінями якогось сну, що ніколи й не снився. Навіть не вірилось, що знав він колись інше життя, що колись марнував час у вирі пустопорожнього животіння міської богеми. Самотній, не маючи з ким перекинутися словом, він багато думав, і думки його були глибокі і прості, його жахали змарновані серед міського життя роки, нікчемність всіх шкільних і книжних філософій, цинізм студій і редакційних кімнат та лицемірство ділових людей. Вони не знали, що таке вовчий апетит, найміцніший сон, залізне здоров'я; ніколи

вони не відчували справжнього голоду, приємної фізичної втоми або шаленого вирування крові, що, — немов вино, розливається по всьому тілу.

І ця чудова, мудра, спартанська Північна Країна існувала завжди, а він і не знав цього, його дивувало, як це він створений для такого життя, ніколи не чув навіть тихого поклику, який звав би його сюди.

— Зате тепер, Рудий, я чую його добре!

Собака, до якого він звертався, підняв спочатку одну лапу, потім другу, швидко вкрив їх хвостом і весело загавкав через вогонь.

— Герберту Спенсерові було вже під сорок, коли він зрозумів, до чого має найбільший хист і найбільше бажання. Я не барився так довго. Навіть не чекав, поки мені стукне тридцять. Ось тут всі. мої прагнення й бажання. Рудий, я дуже жалкую, що не народився вовченям: був би братом тобі й усім твоїм родичам.

Багато днів блукав він серед хаосу ущелин та перевалів. Здавалося, їх порозкидав тут якийсь космічний жартівник. Даремно шукав він річечки або струмка, що тік би до Мак-Квещен або до річки Стюарт. З гір налетіла буря і забушувала хугою. Опинившись над смугою лісів, без вогню, Смок два дні йшов наосліп, шукаючи стежки вниз. На другий день він підійшов до краю стрімкої скелі. Сніг падав такий густий, що Смокові не видко було її підніжжя, і він не наважився спуститися. Він щільно закутався у шубу, оточив себе собаками, сховався з ними у величезному заметі і так просидів всю ніч, намагаючись не заснути.

Вранці хуга вщухла. Смок виповз на розвідку. За чверть милі нижче лежало замерзле, вкрите снігом озеро, навколо якого височіли зубчасті верхів'я. Так йому і розповідали. Він випадково набрів на озеро Несподіванок.

— Влучна назва, — пробубонів він, спускаючись до його берегів. Тут росла купка старих сосен. Смок натрапив на три, присипані снігом, могили, що були позначені стовпами зі стертими написами. Там, де кінчалися дерева, стояла маленька хатка. Смок потяг за клямку й увійшов. В кутку, де колись було ліжко з соснових гілок, лежав кістяк, загорнутим в облізле, зотліле хутро. "Останній відвідувач озера", — подумав Смок, піднімаючи величезну грудку золота. Окрім неї, тут була повна бляшанка самородків, кожний завбільшки з грецький горіх.

Все тут поки що відповідало розповідям, і Смок був певен, що те золото з дна озера. Під багатьма футами криги воно було недосяжне, і Смок, хоч і нехотя, мусив прощатися з ним.

— Гаразд, шановне озеро, — сказав він. — Можеш собі лишатися тут. Але я ще вернусь, щоб осушити тебе, якщо злий дух мене не вхопить. Я потрапив сюди випадково, але добре знатиму шлях, коли виберусь звідси.

III

Через чотири дні Смок розпалив багаття в невеличкій долині, на березі замерзлого струмка, під гостинними соснами. Десь там, серед білого хаосу, що його він лишив позаду, було озеро Несподіванок, — але де саме, він не знав. Сто годин Смок боровся з заметами й снігом, що сліпив йому очі, і нарешті зовсім загубив шлях і забув, звідки прийшов. Він ніби прокинувся після якогось кошмару, бо навіть не був певний, чи проминуло чотири дні, чи, може й тиждень. Смок спав разом з собаками і перейшов безліч низьких перевалів та карколомних ущелин, з яких не можна було вибратись. Лише двічі йому пощастило розпалити вогонь та підігріти замерзлу оленину. І оце вперше він міг досхочу поїсти і відпочити. Хуга вщухла; стало ясно і морозяно. Ландшафт знову прибрав звичайного вигляду. Річка, біля якої він став, здавалася звичайною річкою і текла на південний захід. А озеро Несподіванок він загубив, як це траплялось з усіма, хто його шукав.

Півдня мандрівки вздовж невеличкої річки привели його у долину іншої більшої річки, яку він визнав за Мак-Квещен. Тут Смок підстрелив оленя і знов навантажив на кожного собаку п'ятдесят фунтів м'яса. Ідучи вздовж Мак-Квещена, він натрапив на слід санок. Слід хоч і присипано снігом, але під сподом була утоптана стежина. Смок зробив висновок, що на Мак-Квещені розташовано два табори і вони сполучаються цим шляхом. Очевидячки, Два Зруби було знайдено, і там зараз хтось живе. Смок попрямував річкою вниз.

Було сорок градусів морозу, коли він отаборився на ніч. Засинаючи, Смок питав себе, що то за люди знайшли Два Зруби і чи дістанеться він до них на другий день. Тільки почало благословлятися на світ, як Смок вирушив, легко ступаючи по снігу і втоптуючи лижвами стежку, щоб не провалювалися собаки.

І тут, на вигині річки, застукала його ця несподіванка. Праворуч пролунав постріл, і куля, пробивши йому парку та вовняну фуфайку, круто обернула його назад. Смок захитався на своїх лижвах і тут почув другий постріл. Він не став чекати. Упавши в сніг, він поповз до берега, під захист дерев. Постріли не припинялись, і Смок відчув, як по його спині тече щось тепле і липке.

Смок видерся на берег і заховався серед дерев та кущів; собаки побігли за ним. Там він зняв лижви, простягся на весь зріст і почав обережно роздивлятися. Нікого не видко. Той, що стріляв, лежав, причаївшись за деревами, на протилежному березі.

— Якщо зараз нічого не трапиться, — промурмотів Смок за півгодини, — то я вилізу і розпалю вогонь, бо інакше відморожу собі ноги. Як, Рудий, що б ти робив, коли б тобі довелося лежати на морозі, чуючи, як кров холоне в жилах, і знаючи, що тебе намагаються підстрелити?

Він одповз кілька кроків назад, утоптав сніг і заходився пританцьовувати на місці, щоб допомогти крові розійтися в ногах. Так минуло ще з півгодини. Раптом він почув дзеленчання дзвіночків. Він побачив санки, що мчали з-за вигину річки. Біля передка бігла самотня людина, жердиною поганяючи собак. Смок зрадів, бо це була перша людина, яку він зустрів після того, як три тижні тому розлучився з Малим. Та нараз він подумав, що, може, це злочинець, який ховався на тому березі.

Смок застережливо свиснув. Людина не почула і мчала далі. Смок свиснув голосніше. Чоловік спинив собак, обернувся і побачив Смока саме тієї миті, коли пролупав постріл. Тоді й Смок звів рушницю і вистрілив у бік дерев, звідки линув звук. Першим пострілом влучило бідолаху з жердиною. Поточившись, він підійшов до нарт і, силкуючись прикласти рушницю до плеча, раптом почав повільно осідати на сніг. Потім вистрілив і впав на спину, гак що Смокові видно було тільки його ноги іі живіт.

Знову знизу почулося дзеленчання дзвіночків. Чоловік вже не рухався З-за повороту вискочило троє санок, на яких було шестеро людей. Смок крикнув, щоб попередити, але вони й самі бачили, що трапилося з першими санками і поспішили на поміч. З того берега вже ніхто не стріляв, і Смок, гукнувши на собак, вийшов зі схованки. Чути було вигуки людей, і двоє з них, скинувши рукавиці, наставили на нього зброю.

— Ану йди сюди, підлий убивцю! — наказав чорнобородий чоловік. — Кидай рушницю, негіднику!

Смок завагався, а потім, кинувши рушницю, підійшов до них.

— Обшукай його, Луї, та забери в нього зброю, — сказав чорнобородий.

Смок зрозумів, що перед ним канадський француз та четверо інших провідників. Луї обшукав Смока і одібрав у нього мисливського ножа.

— Ну, що ти скажеш на свій захист, поки я тебе не застрелив? — спитав чорнобородий.

— Що ви помиляєтесь, коли думаєте, ніби я вбив цю людину, — відповів Смок.

Один з прибулих загукав. Він натрапив на сліди Смока і знайшов кущ, за яким він ховався. Вони тлумачили це по-своєму.

— За що ти вбив Джо Кайнеда? — спитав чорнобородий.

— Я сказав, що я не… — почав Смок.

— Е, що путнього в цих балачках? Ми застукали тебе! Ось твої сліди. Ось ти сховався, коли почув, що він їде. Стріляв, як злодій! П'єре, принеси його рушницю.

— Дайте мені розповісти вам, — сказав Смок.

— Замовкни! — загорлав бородань. — Твоя рушниця розповість нам усе.

Всі оглянули рушницю Смока, порахували набої, перевірили цівку й магазин.

— Один постріл! — заявив чорнобородий. П'єр, у якого ніздрі роздувались, наче в лося, понюхав магазин.

— Стріляв зовсім недавно, — сказав він.

— Куля влучила в спину, — сказав Смок, — а він їхав обличчям до мене. Значить, стріляли з того берега.

Чорнобородий поміркував трохи, а потім похитав головою.

— Ні. Він обернувся спиною до тебе, а тоді ти й вистрілив, боягузе. Підіть, хлопці, подивіться, чи немає слідів на тому березі.

Вони скоро повернулися і сказали, що сніг на тому боці незайманий. Навіть заячих слідів не було. Чорнобородий витягнув з рани забитого клейтух, розірвав його і видобув кулю. Кінець кулі сплющився і став завбільшки з півдоларову монету, а задній, окутий крицею, був не пошкоджений. Він порівняв її з набоями Смока.

— Все ясно, хлопче. Тепер і сліпий побачить. Ця куля з м'яким носом і в обгортці із криці, і твоя теж. Ця тридцять-тридцять, і твоя тридцять-тридцять. Ця виробництва Д. і Т., і твоя теж. Ну, тепер ходім на той берег та подивимось, як ти це зробив.

— В мене самого стріляли з-за тих кущів, — сказав Смок. — Гляньте на дірку в моїй парці.

Тим часом як чорнобородий обдивлявся його, один з прибулих одкрив магазин рушниці, яка належала забитому. Всім було ясно, що гой зробив тільки один постріл. Порожній набій досі стирчав у рушниці.

— Дідько б його взяв! Шкода, що бідний Джо не вбив тебе, — з сумом сказав чорнобородий. — Але він досить добре продірявив тобі плече. Ну, рушили!

— Раніш обшукайте другий берег, — наполягав Смок.

— Замовкни й ходи за мною Хай факти говорять за тебе.

Вони зійшли з стежини в тому самому місці, де звернув і Смок, і пішли до берега поміж дерев.

— Ось він танцював, гріючи ноги, — зауважив Луї. — Ось тут повз на череві. Тут поклав лікоть, коли стріляв.

— А ось, далебі, порожній набій, який він викинув! — сказав чорнобородий. — Тепер, хлопці, нам лишається зробити тільки одне…

— Вам не завадило б спитати мене, чому мені довелося стріляти, — урвав його Смок.

— Ти можеш схопити по зубах, якщо знов обізвешся! Будеш відповідати на питання пізніше. Ми люди порядні і вчинимо з тобою по закону. П'єре, скільки нам залишається їхати?

— Гадаю, миль двадцять.

— Тоді заберемо майно та бідолаху Джо і поїдемо з ним до Двох Зрубів. Гадаю, що й цього досить, щоб його повісити.

IV

Через три години після того як настала темрява, стомлений Смок і його конвойні приїхали до Двох Зрубів. При світлі зірок Смок побачив на березі річки десяток новозбудованих хаток, що тулилися до великого старого будинку, його пхнули до цього будинку. Там він побачив молодого велетня, його дружину і сліпого старика. Жінка, котру чоловік називав Люсі, була кремезна й висока. Старий дід, як потім довідався Смок, був давнім мисливцем на річці Стюарт і осліп минулої зими. Табір Двох Зрубів, — про це він також довідався згодом, — заснували минулої осені, коли сюди добулось аж дванадцять чоловік на шести човнах, вантажених харчами, Тут, на займищі Двох Зрубів, вони знайшли сліпого мисливця і поблизу його хати побудували свої власні. Ті, що прибували

пізніше, створили ціле містечко. В цьому краю добре полювалося; траплялося й золото.

За п'ять хвилин усі мешканці табору згромадилися в кімнаті. Смока пхнули в куток, і ніхто на нього не звертав уваги; руки й ноги йому зв'язали пасками з оленячої шкіри. Він нарахував тридцять вісім чоловік, — дикий і грубий люд з Сполучених Штатів або з Північної Канади. Луї і його товариші знов і знов розповідали, як вони застукали Смока, і навколо кожного з них юрмилися схвильовані і розлючені слухачі. Чути було вигуки: "Чого чекати! Лінчуймо його!" А якогось здоровенного ірландця лише силоміць спинили, коли він кинувся на беззахисного в'язня.

Роздивляючись на людей, Смок побачив знайоме обличчя. То був Брек, чийого човна він провів крізь пороги. Смок здивувався, чому той не підійшов і не забалакав до нього. Смок так само не подав знаку, що впізнав його. І раптом помітив, що Брек, прикриваючи обличчя, моргає йому.

Чорнобородий, — Смок чув, що його називали Елі Гардінг, — поклав край суперечкам, чи треба, чи не треба лінчувати в'язня.

— Замовкніть! — гримнув він. — Цей чоловік мій. Я піймав його і привів сюди Ви думаєте, я вів його для того, щоб лінчувати? Нізащо! Я міг би зробити це й сам. Але я привів його, щоб учинити справедливий і без сторонній суд, і присягаюся, що судитиму його по правді. Він нікуди не втече. Хай зостанеться тут до ранку, а завтра влаштуємо суд.

V

Смок прокинувся. Протяг гострою крижинкою вп'явся йому в плече, хоч і лежав він на боці, обличчям до стіни. Коли його прив'язували до ослона, то не було протягу, — значить, хтось з того боку витяг мох

поміж балками. Смок випнувся так далеко, як тільки дозволяли йому пута, а потім витягнув шию і губами торкнувся щілини.

— Хто там? — прошепотів він.

— Брек, — була відповідь. — Будьте обережні і не зчиняйте галасу. Я прийшов, щоб передати вам ніж.

— Не треба, — сказав Смок. — Я не зможу скористатися з нього. Руки у мене зв'язані за спиною і міцно прикручені до ніжки ослона. До того ж, ви не зможете просунути ножа крізь цю щілину. Але щось треба робити. Ці хлопці хочуть мене повісити, хоч ви знаєте, що я не вбивав того чоловіка.

— Не треба нічого казати. Якби ви навіть вбили його, то, певно, мали підстави. Але не и тім справа. Я хочу врятувати вас від напасті. Це жорстокі люди. Ви їх бачили. Вони одірвані від усього світу і судять тут за власними законами. Двох вони вже засудили за те, що крали харчі. Одного прогнали з табору й не дали йому ні крихти їжі й жодного сірника. Він зробив біля сорока миль і промучився два дні, поки замерз. Два тижні тому прогнали другого. Дали йому на вибір: або піти без харчів, або десять батогів за кожну денну пайку. Він витримав лише сорок ударів і віддав богові душу. А тепер вони візьмуться за вас. Всі до останнього переконані, що ви вбили Кайнеда.

— Той, що вбив Кайнеда, стріляв і в мене. Його куля зачепила мені плече Хай одкладуть суд, поки хтось пошукає, де заховався вбивця.

— Даремно. Вони вірять Гарлінгу і п'ятьом його друзям — французам. Крім того, вони ще нікого не вішали, а їм хочеться нього. Ви ж самі бачите, життя їхнє одноманітне. Вони досі не знайшли нічого путнього, а шукати озеро Несподіванок їм набридло. На початку зими вони ще ходили в походи, а тепер зовсім облишили. Тут почалась цинга, і це їх ще більше розлютило.

— А тут на лихо принесло мене, — уголос подумав Смок. — А скажіть, Бреку, як ви потрапили до цієї ватаги?

— Зробивши заявки на Індіанці, я залишив там компаньйонів, а сам пішов по річці Стюарт, шукаючи Двох Зрубів. Тут мене не при йняли в компанію, і я розташувався трохи вище. Якраз учора прийшов по харчі.

— Що-небудь знайшли?

— Нічого. Зате винайшов гідравлічне пристосування, яке згодиться, коли країна оживе. Це черпак на золото.

— Заждіть хвилинку, — урвав його Смок, — дайте мені поміркувати.

Він трохи подумав, прислухаючись до хропіння поснулих.

— Скажіть, Бреку, чи розпакували вони мої мішки?

— Два чи три. Вони занесли їх у хижку Гардінга.

— І що вони там знайшли?

— М'ясо.

— Добре. Пошукайте пакунок у темній парусині, перев'язаний оленячими пасками. Ви знайдете там кілька фунтів самородного золота. Ніхто ще не бачив такого золота в цій країні. Зробіть ось що...

Через чверть години, вислухавши інструкції і скаржачись, що в нього пальці на ногах поодмерзали, Брек пішов. Смок так близько притулився до щілини, що відморозив собі ніс і щоку. Він півгодини тер їх об ковдру, поки знов не заграла кров.

VI

— Тепер я цілком певний, що він убив Кайнеда. Ми докладно чули про це минулої ночі. Про що ж тут балакати? Я голосую: винний!

Так почався суд над Смоком. Промовець, кремезний шукач з Колорадо, виявив роздратування, коли Гардінг висловив думку, що треба чинити суд за всіма правилами, і запропонував обрати на суддю і голову зборів Шенка Вільсона. Населення Двох Зрубів мало бути за присяжних, але після деякої дискусії Люсі як жінку було позбавлено права голосу.

Тим часом Смок, якого посадовили на краю ослона, наслухав тиху розмову поміж Бреком та одним з шукачів золота.

— Чи немає у вас п'ятдесяти фунтів борошна на продаж? — спитав Брек.

— У вас не вистачить на це піску, — була відповідь.

— Я дам вам дві сотні.

Чоловік похитав головою.

— Три сотні!.. Триста п'ятдесят!..

На чотирьохстах чоловік погодився. Він сказав:

— Ходім до мене і зважимо пісок.

Обидва протиснулися до дверей. За кілька хвилин Брек повернувся сам.

Гардінг саме виступав за свідка, коли Смок побачив, як двері прочинились і крізь щілину заглянув чоловік, що продавав борошно. Він виразно кивнув комусь, і той пішов до дверей.

— Куди ви, Семе? — спитав Шенк Вільсон.

— Я зараз. У мене справа.

Смокові було дозволено ставити свідкам запитання. Гардінг саме почав перехресний допит, коли знадвору почулося скавчання і рип санок. Хтось виглянув.

— Це Сем і його товариш щодуху погнали до Стюартової річки, — пояснив він.

Всі мов заціпеніли. Якийсь неспокій огорнув юрбу. Краєм ока Смок побачив, як Брек, Люсі та її чоловік перешіптувались між собою.

— Далі! — визвірився Шенк Вільсон на Смока. — Закінчуй свої запитання! Ти хочеш довести, що другий берег не було оглянуто. Свідок не заперечував. Ми також. Та й нащо це? Адже ніякі сліди не вели до того берега.

— І все ж на тому березі був чоловік! — змагався Смок.

— Нас, хлопче, не піддуриш. На Мак-Квещені людей небагато, і ми всіх уже допитували.

— А кого ви прогнали з табору два тижні тому? — спитав Смок.

— Алонсо Мірамара, мексіканця. Але до чого цей злодій?

— Ні до чого, тільки ви його не допитували, пане суддя.

— Він пішов вниз по річці, а не вгору.

— Звідки ви знаєте?

— Бачив, як він виходив з табору.

— І це все, що вам відомо?

— Ні, не все, юначе. Я знаю і всі ми знаємо, що він мав їжі на чотири дні, але не мав рушниці. Якщо він не дістався якогось селища на Юконі, то давно вже загинув.

— Гадаєте, що ви взяли на облік усі рушниці? — гостро закинув Смок.

Шенк Вільсон розлютився.

— Ти так допитуєш мене, ніби я підсудний, а не ти! Гей, свідки! Де француз Луї?

Коли Луї просунувся наперед, Люсі відчинила двері.

— Куди ви? — гримнув Шенк Вільсон.

— А мені чого тут стовбичити? — відрізали вона. — Я ж не маю прана голосу. Крім того, тут нічим дихати.

За кілька хвилин вийшов і її чоловік. Суддя довідався про це тільки тоді, коли зачинилися двері.

— Хто це? — урвав він П'єра.

— Біл Піболді, — відповів хтось. — Він сказав, що хоче спитати щось у своєї дружини і зараз же повернеться.

Замість Біла увійшла Люсі, зняла кожух і примостилась біля пічки.

— Я гадаю, що нема потреби слухати решту свідків, — постановив Шенк Вільсон, коли П'єр скінчив. — Ми знаємо, що вони підтвердять ті самі факти. Слухай-но, Соренсене, поклич Біла Піболді. Зараз голосуватимемо. А ти, юначе, можеш встати і розповісти нам по-своєму, як усе трапилось. А тим часом люди хай оглядають обидві рушниці, патрони й кулю. Так буде швидше.

Смок пояснив, як він потрапив до цієї країни, але саме тоді, коли він почав розповідати про те, як у нього хтось вистрілив із засідки і як він тікав до берега, його обурено урвав Шенк Вільсон:

— Навіщо ці теревені? Ти тільки марнуєш час. Звичайно, ти маєш право брехати, щоб урятувати свою шию від зашморгу, але нам ніколи слухати дурниці. Рушниця, куля, що вбила Джо Кайнеда, — все свідчить проти тебе... Що там таке? Відчиніть двері!

Морозне повітря вкотилося в теплу кімнату і враз узялося парою; крізь прочинені двері чулося собаче скавчання, що вже затихало в далині.

— Це Соренсен і Піболді, — гукнув хтось. — Вони женуть собак вниз по річці!

— Якого дідька... — почав було Шенк Вільсон, але глянув на Люсі і остовпів. — Може, ви, місіс Піболді, з'ясуєте все це!

Вона, захитавши головою, стулила вуста; сердитий і підозрілий погляд Шенка Вільсона спинився на Брекові.

— Може, ви скажете, в чім річ?

Брек почував себе ніяково, бо всі дивилися на нього.

— Він довго шептався ще й з Семом, — ввернув хтось.

— Слухайте, містере Брек, — пропалив Шенк Вільсон. — Ви перебили засідання і повинні пояснити, що це все значить. Про що ви там шепталися?

Брек несміливо відповів:

— Я хотів виміняти трохи харчів.

— На що?

— Звичайно, на пісок.

— Де ви дістали його?

Брек мовчав.

— Він вештався в верхів'ї річки Стюарт, — сказав хтось. — Тиждень тому я полював біля його табору. Він поводився таємниче.

— Пісок не звідти, — сказав Брек. — Там тільки моє гідравлічне пристосування.

— Ану, вивертайте кишені та показуйте свій пісок, — наказав Вільсон.

— Кажу ж вам, що це не звідти.

— Нічого. Ми хочемо подивитися.

Брек удав, що не хоче показувати золото, але всі дивилися на нього погрозливо. Тоді він поліз у кишеню, витяг бляшанку і стукнув нею об щось тверде.

— Витягайте все! — гукнув Шенк Вільсон.

І Брек витяг самородка, такого величезного та жовтого, якого ніхто з присутніх ніколи не бачив. Шенк Вільсон роззявив рота. Шестеро людей, тільки оком кинувши, метнулися до дверей. Вони збилися в дверях і з лайкою та вереском почали штовхатись. Суддя висипав золото на стіл. Побачивши великі самородки, ще чоловік шестеро метнулися до дверей.

— Куди ви? — гукнув Елі Гардінг, коли Шенк кинувся й собі.

— Та за собаками, звичайно.

— Хіба ви не хочете повісити його?

— Устигнемо! Хай посидить, поки ми повернемось, а зараз треба відкласти засідання. Не можна баритися в таку мить!

Гардінг завагався. Він люто глянув на Смока, на П'єра, який з порога давав знак Луї, потім на грудку золота, що лежала на столі, і, нарешті, теж зважився.

— Не раджу тобі тікати, — кинув він через плече. — До того ж, я позичаю твоїх собак.

— Що це? Знову гони?!.. — вигукнув сліпий мисливець, коли крики людей та рип санок сполошили тишу.

— Звичайно, — відповіла Люсі. — Я ніколи не бачила такого золота. Ось помацайте, дідусю.

Вона поклала великий самородок йому на руку. Але дід не виявив інтересу.

— Це була чудесна країна для полювання, поки ці кляті шукачі не розполохали дичини.

Двері відчинилися, і зайшов Брек.

— Ну, — сказав він, — всього четверо нас лишилося в таборі. До річки Стюарт, де я отаборився, добрих сорок миль, і найпрудкіший з шукачів може вернутися назад лише за п’ять-шість день. Вам неодмінно треба тікати, Смоку.

Брек дістав свого мисливського ножа, перерізав вірьовки Смока і глянув на жінку.

— Сподіваюсь, ви не заперечуєте? — сказав він з підкресленою ввічливістю.

— Якщо має бути стрілянина, — устряв сліпий, — то я просив би одвести мене до іншої хижі.

— А ви не зважайте на мене, — відповіла Люсі. — Якщо я не здатна повісити людину, то, мабуть, неспроможна й стерегти її.

Смок підвівся, розтираючи затерплі руки.

— Я усе приготував для вас, — сказав Брек. — На десять день харчів, ковдри, сірники, тютюн, сокиру й рушницю.

— Ідіть, — підбадьорила Люсі. — Тримайтесь пагорбів, чужинцю. Та дай вам боже перейти їх якнайхутчіш.

— Я хочу трохи попоїсти, перш ніж вирушити, — сказав Смок. — А коли поїду, то до верхів'я Мак-Квещен, а не вниз. Я хотів би, щоб і ви поїхали зі мною, Бреку. Ми розшукали б справжнього злочинця.

— Раджу вам їхати вниз Стюартовою річкою і Юконом, — зауважив Брек. — Коли ці хлопці повернуться, оглянувши моє гідравлічне пристосування, то будуть люті, як голодні вовки.

Смок засміявся і похитав головою.

— Бреку, я не можу залишити цієї країни. Багато-що мене ріднить з нею. Я мушу лишитись і робити своє діло. Мені однаково, чи повірите ви мені, чи ні, але я знайшов озеро Несподіванок. Це золото якраз звідти Крім того, хочу, щоб мені повернули моїх собак. Я знаю, що кажу: на тому березі сховався злочинець. Він вистріляв у мене майже всі свої набої.

Минуло півгодини. Смок сидів, уминаючи смажену оленину та запиваючи її кавою. Раптом він зірвався з місця, бо почув гомін. Люсі відчинила двері.

— Хелло, Спайку! Хелло, Методі! — привітала вона двох вкритих памороззю людей, що нахилилися над своїми санками

— Ми оце з Верхнього Табору, — сказав один, коли вони внесли до хижі щось загорнуте в хутро. — Ось, ми знайшли по дорозі. Але я думаю, що йому кінець.

— Покладіть його на ослін, — сказала Люсі.

Вона нахилилась і розгорнула хутро, розкривши обличчя, на якому тільки й видко було великі чорні очі та обтягнуті порепаною від морозу шкірою кістки.

— Та це ж Алонсо! — скрикнула вона. — Він помирає з голоду, нещасний.

— Це чоловік з того берега, — сказав Смок Брекові півголосом.

— Ми застукали його коло ями з харчем, — пояснив один з чоловіків. — Мабуть, то схованка Гардінга. Він їв борошно і замерзлу свинину, і, коли ми захопили його, то кричав і бився, як спійманий яструб. Подивіться на нього. Він щохвилини може вмерти.

За півгодини, коли обличчя небіжчика знову запнули хутром, Смок звернувся до Люсі:

— Якщо ваша ласка, місіс Піболді, то я з'їв би ще шматок оленини. Зробіть його товстішим і не дуже засмажуйте.

ГОНИ

I

— Оце то причепурився!

Малий дивився на свого товариша з удаваним невдоволенням, а Смок сердився, бо ніяк не міг розгладити зморшки на штанях, що їх оце саме вдяг.

— Хоч і чужі вони, а тобі личать, — провадив Малий. — Скільки ж ти дав за них?

— Сто п'ятдесят доларів за весь костюм, — відповів Смок. — Його колишній власник на зріст майже такий, як я. Це ж дуже дешево. Ну, чого регочеш?

— Хто? Я? Та ні! Я навіть думаю, що на любителя ведмедини, який прибув у Доусон верхи на крижині, не маючи ані кришки харчу, з однією лише парою білизни, в зачучвериних мокасинах і в цупких штанях, що наче в чорта в зубах побували, не досить-таки шикарний одяг. І як він тобі до лиця! Ну, а…

— Чого тобі треба? — сердито спитав Смок.

— А як її звати?

— Ніяк її не звати. Просто мене запрошено на обід до полковника Бові. А тобі, певно, заздрісно, що я буду в такому шановному товаристві.

— А ти не спізнишся? — затурбувавсь Малий.

— Куди?

— Та на обід. Біжи, може, хоч на вечерю потрапиш.

Смок уже хотів ущипливо відповісти, коли помітив бісики в його очах. Одягаючись далі, він неслухняними пальцями, які давно вже одвикли од цього, сяк-так вив'язав краватку навколо м'якого комірця бавовняної сорочки.

— Шкода, що я одіслав свої крохмальні сорочки до пральні, — знущався Малий, — а то міг би позичити тобі.

Тим часом Смок вовтузився над черевиками. Грубі вовняні шкарпетки були занадто товсті для них, і він благально глянув на Малого. Той тільки похитав головою.

— Нічим не можу зарадити. Навіть якби мав тонкі шкарпетки, то не позичив би тобі. Озувай краще мокасини, бо напевне одморозиш собі пальці в такому недоладному взутті.

— Я ж заплатив за них п'ятнадцять доларів, — жалібно сказав Смок.

— Ручаюсь, що всі там будуть у мокасинах.

— Але ж там жінки. Я сидітиму за столом із справжніми живими жінками. З місіс Бові та багатьма іншими…

— Ну, мокасини не зіпсують їм апетиту, — сказав Малий. — Дивно тільки, чого хоче від тебе полковник?..

— Не знаю. Може, він чув, що я знайшов озеро Несподіванок. Щоб осушити його, потрібні гроші, а Гугенгейми, певне, шукають, куди б вкласти свій капітал.

— Тоді взувай мокасини. Піджак трохи вузький, та це не велике горе. Поменше їж, то не лопне. А коли у жінок будуть падати хусточки, то не піднімай їх… Хай собі лежать на підлозі, не звертай уваги…

II

Як і личило представникові великої фірми Гугенгейм, полковник Бові жив у одному з найкращих будинків Доусона. Зроблений з брусів, цей дім мав два поверхи і навіть велику світлицю для прийому гостей.

Величезні ведмежі шкури були простелені на дощаній підлозі, а по стінах висіли роги лосів та оленів. У величезній грубі горіли дрова; в каміні теж тріщав вогонь.

Тут Смок зустрів вибране товариство, не якихось там скороспілих мільйонерів, а цвіт, окрасу міста, людей, що зібралися з усього світу, таких як Уорбертон Джонс, дослідник Півночі і письменник, капітан Конседайн з канадської кінної поліції, Гаскел, уповноважений Товариства по розробці золота, барон фон Шредер, улюбленець кайзера і відомий міжнародний дуелянт.

Тут же, в блискучому вечірньому туалеті, постала перед ним Джой Гастел, яку до цього часу він зустрічав лише в хутрах та мокасинах. За столом він сидів поруч неї.

— Я почуваю себе, як риба, яку витягли з води, — признався він. — Як бачите, всі тут такі поважні. Мені і не снилося, що в Клондайку існує східна розкіш. Подивіться хоч на фон Шредера! Він навіть у смокінгу! А Конседайн надяг накрохмалену сорочку, дарма що в мокасинах. Як вам подобається моє обмундирування?

Він повів плечима, ніби запрошуючи її помилуватися.

— Ви наче потовщали останнім часом! — засміялась вона.

— Ні, не так. Подумайте ще.

— Це не ваш костюм.

— Оце вгадали. Я купив його за великі гроші в одного службовця Акційного товариства.

— Шкода, що службовці такі вузькоплечі, — співчутливо зауважила Джой. — Але ви не сказали, як вам подобається моє обмундирування.

— Не можу, — сказав він. — Мені забиває дух. Мене наче громом ударило. Я вже й забув, що жінки мають руки і плечі. Завтра вранці я, як і мій приятель, прокинусь і скажу, що це був сон. Востаннє я бачив вас на Індіанці...

— Я й сама була схожа на індіанку, — перебила вона.

— Я не це хотів сказати. Там я довідався, що ви маєте ніжки.

— І я ніколи не забуду, що ви мій рятівник, — сказала Джой. — Відтоді я ввесь час хотіла вас побачити, щоб подякувати. (Він ніяково стиснув плечима). Ось чому ви сьогодні опинилися тут!

— Це ви запропонували полковнику запросити мене?

— Не йому, а місіс Бові. І я прохала її посадовити нас за столом поруч. До речі, слухайте й не перебивайте. Чи знаєте ви річку Моно?

— Знаю.

— Як виявилося, це багатюща, страшенно багатюща місцевість. Там кожна ділянка варта мільйон доларів і більше. Їх розібрали тільки цими днями.

— Пригадую, яка була навала на цей струмок.

— Отож вся річка і її притоки вкрилась паколами. Проте нижче "Знахідки" ділянку номер три ще ніхто не займав. Струмок так далеко від Доусона, що уповноважений дав шістдесятиденний термін на його реєстр. Паколи на ньому поставив Сайрус Джонсон. Але він кудись зник. Може, помер, а може, подався кудись річкою, ніхто цього не знає. Як би там не було, за шість день вийде термін. Людина, котра заб'є там паколи і перша зареєструється у Доусоні, одержить цю ділянку.

— Мільйон доларів! — промимрив Смок.

— Джілкрайст, що зайняв ділянку поруч, промиваючи один чан, набрав на шістсот доларів золота. А ділянки поруч ще рясніші.

— А чому ніхто про це не знає? — спитав Смок, не ймучи віри.

— Незабаром знатимуть. Вони тримали це довгий час у секреті. Хорошій запряжці собак за двадцять чотири години не складеш ціни. Вам треба одразу ж по обіді рушити в дорогу. Зробіть це якнайчемніше. Я все влаштувала. До вас прийде індієць з листом. Прочитавши його, ви вдасте, що дуже стурбовані, перепросите й підете.

— Я… я не зроблю цього.

— Дурниці, — напівпошепки вигукнула вона. — Ви цієї ж ночі мусите роздобути запряжку. Я знаю дві. Одна у Гансона — сім здоровенних собак з Гудзонової затоки. Він править по чотириста доларів за кожну. Сьогодні це дорого, а завтра буде дешево. Сітка Чарлі має вісім малемутів, за які просить тридцять п'ять сотень. Завтра він глузуватиме, якщо йому даватимуть п'ять тисяч. У вас теж є собаки. Але не завадило б скупити всі найкращі запряжки. Тут сто миль, і собак треба буде міняти якнайчастіше.

— Я бачу, ви хочете, щоб я обов'язково змагався упряжками, — сказав Смок.

— Якщо у вас нема грошей на собак, то я…

Смок не дав їй докінчити.

— Собак я можу купити. Але чи не лякає вас ця азартна гра?

— Після ваших звитяг за рулеткою в "Оленячому Розі" я не боюсь за вас. Це спорт, коли хочете. Гони на приз в один мільйон. З вами змагатимуться найкращі погоничі собак. Вони ще не виступали, але завтра о цю пору виступлять, і тоді на собак підскочать ціни. Черевань Олаф теж у місті. Це найкращий погонич собак і ваш найнебезпечніший суперник. Арізона Біл теж братиме участь. Це професійний кур'єр. Тому весь інтерес буде прикутий до нього і до Череваня Олафа.

— І ви хочете, щоб я виступав у ролі якоїсь невідомої шкапи?

— Так. І це матиме свою перевагу. На вас не дуже зважатимуть. Бо ви для них ще й досі чечако. Якщо ви не випередите всіх на зворотному шляху, ніхто вас не помітить.

— Отож, ця непомітна шкапа здобуде славу справжнього румака, чи не так?

Вона кивнула й серйозно додала:

— Пам'ятайте, що я ніколи не прощу собі отої витівки під час походу на Індіанку, якщо ви не здобудете ділянки на Моно. І коли хтось може взяти гору над нашими поселенцями, то це тільки ви.

Вона сказала це з якимось особливим притиском. Тепла хвиля залила йому серце. Мимоволі він скинув на неї уважним оком; їхні погляди зустрілися, і не встигла вона опустити очей, як Смок прочитав у них щось значно важливіше, ніж ота ділянка Сайруса Джонсона, якої він ще не дістав.

— Я зроблю все, — сказав він. — Я виграю обов'язково!

Радісний промінь в її очах, здавалося, обіцяв йому більшу нагороду, ніж усе золото ділянки. Він почув, що її рука, яка лежала в неї на

колінах, шукає його руку. Під скатертиною він простяг свою назустріч і відчув міцний потиск дівочих пальців. Йому знову стало жарко.

"Що скаже Малий?" — подумав Смок, випускаючи її руку. Майже ревниво глянув він на фон Шредера і Джонсона. Невже вони досі не звернули уваги на таку милу й чарівну дівчину?

— Арізона Біл — білий індієць, — вела вона далі. — А Черевань Олаф — мисливець на ведмедів, цар снігів, могутній дикун. Він витриваліший за будь-якого індійця і ніколи не знав чогось іншого, окрім пустелі й холоду.

— Про кого це ви? — перебив її капітан Конседайн.

— Про Череваня Олафа, — відповіла вона. — Я саме розповідала містеру Беллю, який він чудовий їздець.

— Ваша правда, — басом проказав капітан. — Черевань Олаф — найкращий їздець на Юконі. Він і самого чорта зажене, коли піде по снігу чи по кризі. Тисяча вісімсот дев'яносто п'ятого року він доставив урядові депеші після того, як два кур'єри замерзли на Чілкуті, а третій провалився в ополонку на Тридцятій Милі.

III

Смок їхав на річку Моно не поспішаючи, щоб не потомити собак. Він також пильно оглядав шлях, позначаючи місця, де йому доведеться міняти собак. У цьому змаганні взяла участь така сила людей, що сто десять миль шляху скидалися на одне суцільне селище. Скрізь були станції, де міняли собак. Фон Шредер, що брав участь тільки як спортсмен, мав не менш одинадцяти запряжок і міняв їх що десять миль. Арізона Біл спромігся придбати лише вісім запряжок. Черевань Олаф мав сім, стільки як і Смок. Крім них, в перегонах брало участь ще сорок чоловік. Навіть на золотоносній Півночі не щодня випадав приз в

мільйон доларів. Собак постягали з цілої країни. Ціни на них подвоїлись, а то й почетверилися, бо почалась скажена спекуляція.

Ділянка черга три нижче "Знахідки", була за десять миль від гирла Моно. Решту сто миль треба було пробігти крижаним лоном Юкону. На самій ділянці було щось із п'ятдесят наметів і триста собак. Старі паколи, що їх забив ще Сайрус Джонсон, досі стояли, і кожен вештався туди-сюди, бо до перегонів треба було змагатися ще й пішки, щоб поставити заявочні паколи — два посередині й чотири по кутках — тобто двічі перейти річку і тільки тоді рушати собаками до Доусона.

Ніхто не смів починати раніше п'ятниці, коли проб'є північ. Лише тоді можна буде забивати паколи Така була постанова комісара, і, щоб виконати її, капітан Конседайн послав загін кінної поліції Виникли суперечки, чи вірно йдуть годинники у поліції, і Конседайн розтлумачив, що змагання почнеться за годинником і по команді лейтенанта Поллока.

Стежка тяглася вздовж річища і була майже два фути завширшки; то був жолоб, по боках якого білим муром лежав сніг. Всіх турбувало питання, як таким вузьким шляхом зможуть проїхати сорок санок і триста собак.

— Еге! — казав Малий. — Тут буде метушня. Тобі, Смоку, доведеться пробиватися силоміць. Коли б вся поверхня річки була як ковзанка, то й тоді на ній не роз'їхалась би дюжина запряжок. Я думаю, що всі вони зіб'ються в одну купу. Як хтось стане тобі на шляху, то ти дай мені змогу з ним розправитись.

Смок знизав плечима і засміявся.

— Ні, ні, ти не втручайся! — стривожено вигукнув Малий. — Що б там не скоїлось, жени вперед! Ти не зможеш поганяти собак, пошкодивши руку, а таке лихо може трапитись, якщо ти звернеш комусь щелепи.

Смок кивнув.

— Твоя правда, Малий. Я не можу ризикувати.

— І от що, — провадив Малий. — Перші десять миль я гнатиму сам, а ти сиди собі спокійно. Я довезу тебе до Юкону. Далі все буде залежати од тебе й собак. Знаєш, що вигадав Шредер? Він поставив свою першу запряжку за чверть милі нижче по річці і пізнає її по зеленому ліхтарю. Але й ми не в тім'я биті. Мені завжди був до смаку червоний колір.

IV

День був ясний і морозний, але ніч настала тепла і темна, ніби бралося на сніг. Термометр показував п'ятнадцять під нулем, а на Клондайку це дуже тепло.

За кілька хвилин до півночі Смок, облишивши Малого з собаками за п'ятсот ярдів вниз по річці, приєднався до шукачів золота, які з'юрмилися на ділянці номер три. На старті зібралось сорок п'ять чоловік, щоб рушити за скарбом, котрий Сайрус Джонсон покинув у мерзлій землі. Кожен шукач, одиничній у парку з цупкого деміктону, ніс шість паколів і важкий дерев'яний молот.

Лейтенант Поллок, сидячи біля багаття у великій ведмежій шубі, стежив за годинником. До півночі лишалась одна хвилина.

— Готуйсь! — скомандував він, підіймаючи у правиці револьвер, а в лівій руці годинник.

Сорок п'ять відлог було одкинуто назад, сорок п'ять рукавиць було знято, сорок п'ять пар мокасинів уперлось у втоптаний сніг. Сорок п'ять паколів опустилося в сніг, і стільки ж молотів злетіли в повітря.

Гримнув постріл, і молоти впали. Сайрус Джонсон втратив свій мільйон. Щоб уникнути безладдя, лейтенант Поллок наказав ставити спершу нижній центральний пакіл, потім по черзі наріжні і, нарешті, верхній центральний.

Смок забив свій кілок і побіг далі з першим десятком. По кутках ділянки горіли багаття, і біля них стояли поліцейські із списком у руці, перевіряючи тих, що пробігали. Кожен мусив назвати своє ім'я і показати обличчя. Це було для того, щоб хто бува не забив кілків за когось іншого.

В першому кутку Смок і фон Шредер поставили свої паколи одночасно. Поки вони стукали молотками, їх оточила юрба, люди лаялись і штовхались. Протиснувшись крізь неї і назвавши полісмену своє ім'я, Смок побачив, як барон зіткнувся з кимось і, збитий з ніг, полетів у замет. Та Смок не барився. Інші ж були поперед нього. При світлі багаття, що вже пригасало, Смок пізнав широку спину Череваня Олафа. В південно-західному кутку він і Черевань Олаф забили свої паколи поруч.

Нелегкі були ці попередні гони з перепонами. Ділянка завдовжки одну милю була вкрита сніговими купинами. Всі спотикалися й падали. Смок теж кілька разів ставав навкарачки. Черевань Олаф гепнувся так близько, що підбив і його.

Верхній центральний пакіл треба було поставити на протилежному березі, і люди, спустившись униз та перебігши замерзле річище, помчали вгору. Смок дерся на крутий берег, як раптом чиясь рука схопила його за ногу і потягла вниз. У мерехтливому світлі вогнища не можна було побачити, хто втяв цю штуку. Але Арізона Біл, з котрим повелися так само, підвівся на ноги і зацідив свого напасника у пику. Смок спробував підвестися, але раптом його теж звалили в сніг. Хитаючись, він встав і вже намірився дати комусь по зубах, коли згадав застереження Малого. Тут його знову вдарив хтось під коліна, і Смок знову покотився вниз.

Та все це було ніби вступом до того, що потім скоїлося біля санок. Люди котилися з кручі і падали у купу. Вони намагалися здертися на берег, але нетерплячі суперники стягували їх вниз. Стусани так і сипались, прокльони й лайки чулися звідусіль, і Смок, згадуючи Джой Гастел, думав тільки про те, щоб принаймні хоч молотки не пустили в роботу, його кілька разів валили з ніг, кілька разів він губив і знову знаходив свої паколи. Нарешті він виліз з купи людських тіл і кинувся до берега трохи далі. Інші зробили так само, і Смок вважав за щастя, що він мав змогу ховатись за їхніми спинами. По дорозі до четвертого ріжка, він знову впав і загубив свій останній пакіл. Хвилин з п'ять нишпорив він у темряві, шукаючи його, і весь час повз нього тупотіли задихані бігуни. Від останнього кутка він почав і сам випереджати людей, які пробігши милю, вже знемоглися.

На річці всі наче подуріли. Санки збивалися докупи, собаки гризлися. Серед псів метушилися люди, розбороняючи їх ломаками. Кинувши оком, Смок подумав, що навіть на гравюрах Доре такого не побачиш.

Стрибнувши вниз, він опинився на рівній дорозі і пішов швидше. Тут, на втоптаній площині, біля вузької стежки, стояли санки і люди, чекаючи на бігунів.

Позаду почувся гавкіт собак, і Смок ледве встиг відскочити вбік. Він побачив чоловіка, що, стоячи в санках навколюшки, вигукував щось, наче божевільний. Та через мить санки спинились. Смок почув варвітню собак, які зчепилися з іншою запряжкою.

Смок обережно обійшов їх. І тут побачив зелений ліхтар фон Шредера, а трохи далі червоний вогник своєї власної запряжки. Шредерових собак боронило двоє погоничів, озброєних короткими палицями.

— Смоку, сюди! Мерщій, сюди! — почув він голос Малого.

— Іду, іду! — озвався він.

При світлі червоного ліхтаря Смок побачив, що сніг навколо санок покопирсаний і потоптаний, а по важкому віддиху товариша здогадався, що й йому довелося витримати баталію. Він кинувся до санок і з розгону скочив до них. Малий ляснув батогом.

— Вперед, чорти! Ну! — заволав Малий.

Собаки рвонули упряж, і санки вискочили на шлях. Це були здоровезні собаки Гансонової запряжки, і Смок вибрав їх для найважчого перегону: десять миль до гирла Моно та десять миль вниз Юконом.

— Скільки попереду? — спитав він.

— Мовчи й бережи дихання, — відповів Малий. — Гей, звірі! Вперед! Вперед!

Він біг позаду санок, тримаючись за короткий мотуз. Смок не бачив його, так само як не міг бачити і санок, в яких він лежав, простягнувшися на весь зріст. Вогні лишилися позаду, і вони мчали крізь темряву з найбільшою швидкістю, на яку тільки здатні були собаки. Морок був такий густий, що, здавалося, його можна помацати.

Смок відчув, як санки трохи збочили, і спереду вибухнуло гарчання собак і лайка. Ця подія потім стала відома, як "сутичка Барнса — Слокума". Запряжки Барнса і Слокума налетіли одна на одну, а потім наскочили ще й семеро здоровенних Смокових псів. Цієї ночі вони були такі роздратовані, що мало не показилися. Клондайкські собаки тягнуть без віжок, і їх не можна спинити інакше, як окриком; тому не було ніякої змоги припинити це побоїще, що скоїлося на вузькій стежці. Ззаду налітали санки за санками. На людей, що майже виплутались із своїми

запряжками, набігали нові ватаги добре вгодованих собак, які відпочили і несамовито жадали бою.

— Якось виплутаюсь! — крикнув Малий у вухо товаришеві. — А ти бережи кістки.

Як вони вибрались з цього виру, Смок не міг пригадати. Чийсь кулак поцілив його у щелепу, чийсь дрюк огрів його по плечу. Тепла кров юшила з ноги, куди зубами вчепився собака, рукави парки були подерті на шмаття. Наче уві сні, він допомагав Малому перепрягти собак; один пес здох. Вони відрізали посторонки і в темряві полагодили пошкоджені ремінці.

— Тепер лягай та відпочивай, — звелів Малий.

І собаки знову щодуху помчали у темряву вниз по Моно ДО Юкону. Там, де річечка впадала до великої річки, хтось розіклав багаття, і тут Малий попрощався. При світлі вогню, коли санки знову розігнались, Смокові довелося побачити ще одну незабутню картину. То був Малий; він йшов, похитуючись, провалюючись у глибокий сніг, і жваво давав поради товаришеві; одне око у нього почорніло й заплющилось, руки були побиті й покалічені, з ліктя юшила кров.

V

— Скільки санок попереду? — спитав Смок, зупинивши своїх потомлених собак і скочивши на санки, що вже чекали його на першій зупинці.

— Одинадцять! — гукнув йому вслід погонич.

Ця упряжка мала пройти п'ятнадцять миль і довезти його до гирла Білої річки. Собак було дев'ять, але це була найгірша запряжка. Двадцять п'ять миль між Білою річкою і Шістдесятою Милею,

загромаджених торосами, він розбив на два перегони і вибрав для цього дві найдужчі запряжки.

Смок ліг на санки долілиць, міцно тримаючись обома руками. Як тільки собаки стишували хід, він ставав на коліна і підганяв їх, цьвохаючи батогом. Хоч яка квола була ця запряжка, але він ще до Білої річки випередив двох суперників. Та ось і Біла. Тут під час льодоставу крига утворила бар'єр, а тому вода на цілих півмилі нижче замерзла рівно. Ця гладенька поверхня давала спроможність міняти собак на ходу, і тут стояли напоготові свіжі собачі підстави.

Поминувши бар'єр, Смок почав голосно гукати:

— Біллі! Гей, Біллі!

Той почув і відповів. При світлі багатьох вогнищ на кризі Смок побачив санки, що під'їжджали збоку. Свіжі собаки випередили його. Коли санки порівнялися, Смок перескочив, а Біллі швидко од'їхав.

— Де зараз Черевань Олаф? — закричав Смок.

— Веде перед, — відповів Біллі, і Смок знов полетів у темряву.

На кризі, де шлях лежав серед хаосу гостроверхих брил, Смок зіскочив з санок, щоб керувати стерновим собакою, і випередив ще трьох суперників. Тут і там траплялися пригоди; Смок чув, як люди одрізали посторонки із загублими собаками і лагодили упряж.

На найважчому перегоні до Шістдесятої Милі він залишив позаду ще дві запряжки. І наче для того, щоб він міг дізнатися, що трапилось з ними, одна з його власних собак звихнула собі лапу. Інші собаки, роздратовані цим, вп'ялися в неї іклами, і Смокові довелося розганяти їх важким пужалном. В той час, як Смок випрягав покалічену тварину, він почув ззаду собачу гавкотню і знайомий голос. То був фон Шредер. Смок

гукнув, щоб не сталося лиха. Барон стримав своїх собак і, налягаючи на жердину, проскочив мимо футів за дванадцять. Було так темно, що Смок чув його гук поруч, але нічого не міг угледіти.

На рівній крижаній поверхні, біля факторії на Шістдесятій Милі, Смок випередив ще двоє санок. Тут всі тільки-но перемінили собак й перші п'ять хвилин їхали поруч: кожен стояв навколішках, махаючи батогом та грізно гукаючи на своїх осатанілих собак. Але Смок добре вивчив цей відрізок шляху і знав, що зараз, за тією маленькою сосною, освітленою вогнищами, дорога знов стане вузькою, і нею зможуть їхати лише одні санки. Висунувшись наперед, він піймав мотуз і підтягнув санки до стернового собаки. Потім схопив його за задні ноги й потяг до себе. Собака, розсердившись, загарчав і хотів учепитися своїми іклами, але решта собак запряжки потягла його за собою. Це, одначе, загальмувало рух, а двоє інших санок ринули в темряву на вузький шлях.

Смок тільки почув, як щось гепнуло й затріщало. Відпустивши стернового собаку, він наліг на жердину і погнав свою запряжку незайманим снігом, де собаки вгрузали по вуха. Це була каторжна праця, але, обігнавши дві запряжки, він виїхав на вторований шлях.

VI

Перегін після Шістдесятої Милі мав усього п'ятнадцять миль, і Смок залишив для нього погане ньку запряжку. Найкращих собак він беріг для двох останніх перегонів. Вони довезуть його до контори інспектора в Доусоні. Сам Сітка Чарлі чекав на нього з своїми вісьмома малемутами. На останні п'ятнадцять миль він приберіг свою власну запряжку, ту саму, що була з ним у пошуках озера Несподіванок.

На цьому перегоні йому не пощастило випередити жодної з трьох запряжок, що йшли попереду. Але й ті погоничі, що наскочили один на одного на Шістдесятій Милі, не наздогнали його. Собаки бігли охоче, досить було гукнути, і вони мчали щодуху. Смок лежав долілиць, міцно

тримаючись за передок. Знов і знов виринав він із темряви, потрапляючи до ясного кола вогнищ, біля яких грілись собаки і закутані у хутра люди чекали на своїх втомлених хазяїв. Миля за милею летів він уперед, і тільки скрип санок та гавкіт собак лящав у нього в вухах. Майже автоматично тримався він свого місця, коли санки то хилилися набік, то вдарялися передком або підстрибували на пагорках. Іноді в його свідомості виринало троє облич: усміхнене й мужнє лице Джой, лице Малого, побите, виснажене змаганням по струмку Мано, і непохитне лице Джона Беллю, покарбоване й суворе, ніби викуте з криці. Смокові хотілося співати і кричати, коли він згадував редакцію "Хвилі" і всю оту мороку свого колишнього пустого життя.

Уже сіріло, коли він поміняв потомлених собак на восьмеро свіжих малемутів. Ці собаки були легші і швидші на ногу, ніж важкоступи з Гудзонової затоки; вони бігли невтомно, наче справжні вовки. Сітка Чарлі назвав Смоку всіх його конкурентів, що йшли попереду. Черевань Олаф, за ним Арізона Біл і третій — фон Шредер. Це було троє найкращих гонщиків країни. І справді, коли Смок покидав Доусон, всі люди закладалися на них. Вони мчали наввипередки, щоб здобути мільйон, а принаймні півмільйона було поставлено на заклад, хто з них виграє. Ніхто й не думав ставити на Смока, бо, незважаючи на його усім відомі подвиги, хлопця досі вважали за чечако, якому ще багато треба вчитися.

Коли трохи розвиднілось, Смок побачив попереду санки, і за півгодини догнав їх. Смок пізнав Арізону Біла. Фон Шредер, очевидячки, випередив його. Стежина була така вузька, що з півгодини Смок мусив їхати позаду. Але ось за крижаним горбом знову починався рівний шлях, де ждали свіжі собачі підстави Сніг був добре втоптаний, Смок став на коліна, цьвохнув батогом, гукнув на собак і помчав поруч з Білом. Він помітив, що правиця Арізони Біла висіла нерухомо, і що той поганяв лівою рукою. Це було незручно, бо доводилось триматися лівою рукою і часто кидати батіг і хапатися за перед санок, щоб не впасти. Смок пригадав бійку на дільниці номер три і зрозумів, що поради Малого були доречні.

— Що трапилося? — спитав Смок, випереджаючи Біла.

— Не знаю. Мабуть, звихнув плече під час метушні.

Він одставав поволі, але все ж врешті відстав на добрих півмилі. Попереду Смока, майже поруч, їхали Черевань Олаф та фон Шредер. Знову Смок став навколішки і погнав своїх потомлених собак. Він ледве не врізався в задок Шредерової запряжки. І ось троє саней разом вискочили на рівну кригу, де на них ждали люди й собаки. До Доусона було лиш п'ятнадцять миль.

Фон Шредер міняв собак через кожні десять миль. До чергової зміни йому залишилося ще миль п'ять. Отож він гнав і гнав собак що було сили. Черевань Олаф і Смок на льоту змінили собак, і їхні свіжі запряжки зараз же знову Наздогнали барона. Черевань Олаф був трохи попереду, Смок гнався за ним вузькою стежкою.

— Добре, але була ще краще, — перефразував Смок вираз Спенсера.

Фон Шредера, що був тепер позаду, він не боявся, але попереду був найкращий гонщик краю. Випередити його здавалося неможливим. Не раз Смок намагався збочити на другу стежку, але Олаф незмінно заступав йому шлях і гнав далі. Смокові залишилося тільки не відставати, і він сумно їхав позаду. Ніхто не програв, ніхто не виграв: попереду ще п'ятнадцять миль, а за той час багато чого могло трапитися. І справді, за три милі до Доусона зоно таки трапилось. Смок здивувався, бо Черевань Олаф раптом став на весь зріст і з лайкою та прокльонами заходився стьобати батогом своїх собак. Це слід було робити за сто ярдів од фінішу, а не за три милі. "Він зажене собак на смерть", — подумав Смок. Своєю запряжкою він міг пишатися. На всьому Юконі не було собак краще відгодованих і виїжджених. А все тому, що Смок був постійно біля своїх собак, їв і спав разом з ними, знав характер кожного пса і знав, як можна змусити їх напружити останні сили.

Вони проскочили через невеличкий торос і знову виїхали на рівне місце. Черевань Олаф був лише за якихось п'ятдесят футів попереду. Раптом збоку вискочили якісь сани, і Смок все зрозумів. Черевань Олаф наготував собі запряжку на зміну перед самим Доусоном. Він гнав своїх собак, щоб не дати Смоку випередити себе, доки той буде міняти тварин. Ця підстава Олафа була несподіванкою, навіть ті, що билися об заклад, не знали про це.

Смок шалено погнав свою зграю, і йому пощастило пройти ті п'ятдесят футів, що відділяли його від суперника. Вимахуючи бичем, Смок звернув убік, і його передній собака пішов поруч з Олафовим стерновим. З другого боку бігли санки, на які мав пересісти Олаф На такій швидкості, з якою вони мчали, він не наважувався стрибнути на ходу, бо якби промахнувся, то впав би, і Смок виграв би змагання.

Черевань Олаф все ще тримався попереду. Але передній собака Смока і далі йшов поруч з його стерновим. Півмилі троє санок бігло бік у бік. Вже кінчалася рівна дорога, коли Олаф зважився стрибнути: коли санки майже зіткнулись, він плигнув і тієї ж миті став навколішки, махнув батогом, гукнув і погнав свою свіжу запряжку. Шлях переходив на вузьку стежку. Олаф вискочив уперед і перегнав Смока на якийсь ярд.

— Людину не переможено, поки її не переможуть, — казав сам собі Смок. Черевань Олаф, хоч як добре гнав, не міг одкараскатись від нього. Жодна з запряжок, що їх Смок гнав цієї ночі, не могла б витримати такого скаженого ходу і триматися нарівні з свіжими собаками — жодна, опріч цієї. Проте, коли вони об'їжджали кручу біля Клондайк-сіті, Смок почув, що його собаки знесилюються. Непомітно, фут за футом, вони відставали, і фут за футом Черевань Олаф посувався наперед.

Мешканці Клондайк-сіті, які вийшли на лід, радісно гукали. Тут Клондайк впадав у Юкон, а за півмилі далі, на північному березі, стояв Доусон. Вигуки залунали ще голосніше, і раптом Смок, кинувши оком вбік, побачив санки, що мчали до нього. Він одразу ж пізнав собак, які

були в них запряжені. То були собаки Джой Гастел. І сама Джой Гастел поганяла їх. Відлога її білячої парки була одкинута, відкриваючи прекрасний овал її обличчя під важкою короною волосся. Вона скинула рукавиці і в одній руці тримала батіг, а другою вхопилася за санки.

— Стрибайте! — гукнула вона Смокові, коли їхні санки порівнялися.

Смок стрибнув і опинився позад неї. Під вагою його тіла санки нахилились, але дівчина вдержалась на колінах.

— Гей, ви! Вперед! Швидше! — гукнула вона, а собаки аж гавкали і скавчали, щосили намагаючись випередити Череваня Олафа. Коли її ватажок наздогнав Олафові санки і ярд за ярдом почав випереджати, величезний натовп на березі зовсім знавіснів. Юрба була величезна, бо люди покидали роботу і прийшли подивитися гони на сто десять миль.

— Коли ви будете попереду, я вистрибну! — гукнула Джой йому через плече.

Смок намагався протестувати.

— Та пильнуйте, бо напівдорозі до берега крутий заворот, — попередила вона.

Обидві запряжки йшли поруч. Черевань Олаф, батогом і криком підганяючи собак, тримався ще з хвилину. Потім поволі ватаг Джой вибився вперед.

— Візьміть батога! — гукнула Джой. — Я зараз зіскочу.

Він уже простяг руку, щоб взяти батіг, як раптом почув вигук Череваня Олафа: "Обережно!" Але було вже пізно, його передній пес, розлютований, що його випереджають, кинувся в атаку. Він уп'явся своїми іклами в бік ватага Джой. Всі собаки двох зграй кинулись у бій.

Санки набігли й перекинулись. Смок встав і хотів підвести Джой. Але вона відштовхнула його, гукнувши:

— Біжіть!

Черевань Олаф, не втрачаючи надії на перемогу, відбіг уже на п'ятдесят футів уперед. Смок наздогнав його уже на березі Доусона. Але, піднімаючись вгору, Олаф знову виграв футів з дванадцять.

До контори інспектора залишалося п'ять кварталів. На вулиці була сила народу. Всі вийшли як на парад. Цього разу не так-то легко було Смокові наздогнати свого суперника, та все ж він врешті наздогнав. Але випередити не міг. Бік у бік бігли вони вузьким коридором, бо збоку щільними лавами стояли люди. То один, то другий виходив уперед на якийсь дюйм, лише для того, щоб зараз же втратити його.

Якщо раніше вони загонили до смерті своїх собак, то зараз вони загонили самих себе. Але ж вони змагалися, щоб здобути собі мільйон та найбільшу пошану, яка тільки можлива у цій країні. "Звідки на Клондайку стільки людей?" — думав Смок. Це було єдине враження від зовнішнього світу, яке доходило до його свідомості. Він вперше бачив всіх мешканців краю укупі.

Смок знову почав відставати. Смокові здавалося, що його серце от-от вискочить з грудей, а ніг він зовсім не чув під собою і, здавалося, що вони несуть його мимоволі. І, напруживши останні сили, він знову опинився поряд з отим величезним суперником.

Побачивши відчинені двері контори, обоє зробили останню і марну спробу випередити один одного. Так, бік у бік, вони ввалились у двері, стукнулися лобами і простяглися на підлозі.

Їм допомогли сісти, але встати було їм несила. Черевань Олаф задихався, обливався потом і махав рукою, намагаючись щось сказати. Потім він простяг руку, і Смок, зрозумівши, міцно потиснув її.

— Це були скажені гони, — почув Смок голос інспектора, який здавався йому далеким і слабким. — Ви обоє виграли. Вам доведеться ділити між собою заявку. Ви — компаньйони.

Руки їхні піднялись вгору і опустилися, немов стверджуючи цей вирок. Черевань Олаф енергійно кивнув головою і сплюнув. Нарешті вимовив:

— Ну й клятий ви чечако! Як це вам пощастило, не знаю, але пощастило.

До контори набилася сила людей, а надворі гомоніла юрба. Смок і Черевань Олаф допомогли один одному підвестися. Смок захитався, мов п'яний.

Черевань Олаф, спотикаючись, ступив до нього.

— Шкодую, що мої собаки кинулись на ваших.

— Цьому не можна було зарадити, — відказав Смок. — Я чув, як ви кричали на них.

— Скажіть, — звернувся раптом Черевань Олаф, і очі йому заблищали. — А та дівчина — ну й гарна в біса вона, га?

— Далебі, гарна, — погодився Смок.